

Наслеђе

15/2

Наслеђе **15/2**

▶ ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ
Journal of Language, Literature, Art and Culture

ГОДИНА VII / БРОЈ / 15/2 / 2010
Year VII / Volume / 15/2 / 2010

Темат Наслеђа / Thematic issue

Лингвистичка истраживања / Linguistic studies

Приредили / Editors
Милош Ковачевић и Јелена Петковић
Miloš Kovačević and Jelena Petković

ФИЛУМ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
Faculty of Philology and Arts Kragujevac

САДРЖАЈ

НАУЧНИ РАДОВИ

Аница Глођовић ЕНГЛЕСКИ ПРЕЗЕНТ ПЕРФЕКТ СА ЗНАЧЕЊЕМ РЕЗУЛТАТА И ЊЕГОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ	9
Бранимир Станковић МЕТОД ERP (ЕВОЦИРАНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА) У НЕУРОЛИНГВИСТИЦИ	21
Бранка Миленковић ЛИНГВИСТИЧКО ОКРУЖЕЊЕ И КОНТАКТНЕ ПОЈАВЕ НА ПОДРУЧЈУ КРАГУЈЕВЦА	31
Дејан Каравесовић СЛОБОДНИ НЕУПРАВНИ ГОВОР ЕНГЛЕСКО-СРПСКЕ ПАРАЛЕЛЕ	43
Горана Зечевић-Крнета ДАТИВ И(ЛИ) АКУЗАТИВ КАО ПАДЕЖИ ДИРЕКТНОГ ОБЈЕКТА: ГЛАГОЛИ СА ДВОЈАКОМ РЕКЦИЈОМ У СРПСКОМ И ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
Jelena Danilović LANGUAGE TRANSFER, COGNATES AND PRODUCTIVE DERIVATIONAL KNOWLEDGE OF SERBIAN EFL LEARNERS	77
Маја Јовановић ФРАЗНИ ГЛАГОЛИ СА <i>UP</i> И ЊИХОВИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	85
Сандра Чаушевић ТЕОРИЈА ВИШЕСТРУКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ И ЊЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА УЧЕЊЕ И УСВАЈАЊЕ СТРАНОГ ЈЕЗИКА	103
Sandra Stefanović SOME SOURCES AND TYPES OF COMMON ERRORS IN SERBIAN LEARNERS' ORAL PRESENTATIONS IN ENGLISH	115
Семиха Реброња АНГЛИЦИЗМИ У НАЗИВИМА ФИРМИ У СРБИЈИ (БЕОГРАД, КРАГУЈЕВАЦ И НОВИ ПАЗАР)	123
Sonja Miletić ON THE <i>OUGHT-TO-DO</i> NATURE OF DEONTIC MODALITY	133
Соња Стојановић БЛОГ КАО НОВИ ВИД КОМУНИКАЦИЈЕ	155

Тања Русимовић УПОТРЕБА ЖАРГОНИЗАМА УМЕСТО ОПИСНИХ ПРИДЕВА У ГОВОРУ ГИМНАЗИЈАЛАЦА У ВРАЊУ	161
Тиана Тошић и Ивана Палибрк О СМС-У КАО ЖАНРУ РАЗГОВОРНОГ СТИЛА	173
Јулијана Вулетић ЛАЖНИ ПРИЈАТЕЉИ У ЛИНГВИСТИЦИ, ЊИХОВА КЛАСИФИКАЦИЈА И ПОКУШАЈ ОСВРТА НА ЈЕЗИЧКИ ПАР НЕМАЧКО-СРПСКИ	183
Милица Милојевић О ОБЛИЦИМА ГОВОРА У РОМАНУ <i>НЕЧИСТА КРВ</i>	199
Јелена Максимовић СЛИКАРСКИ СТИЛ ПРЕНОШЕЊА ТУЂЕГ ГОВОРА У НОВИНСКОЈ РЕПОРТАЖИ (вербално-аналитичка модификација шаблона индиректног говора)	209
АУТОРИ НАСЛЕЂА	223

Духовишо - деталь 2

НАУЧНИ РАДОВИ

Аница Глођовић
Крагујевац

ЕНГЛЕСКИ ПРЕЗЕНТ ПЕРФЕКТ СА ЗНАЧЕЊЕМ РЕЗУЛТАТА И ЊЕГОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

У раду се анализирају облици енглеског презент перфекта са значењем резултата, као и њихови преводни еквиваленти у српском језику. Ови глаголски облици упоређени су на основу општих категорија глаголског времена и глаголског вида и утврђено је да ли постоји повезаност енглеског презент перфекта са значењем резултата и глаголског вида и глаголског времена у српском језику.

Кључне речи: презент перфект, презент перфект са значењем резултата, глаголски вид, глаголско време, преводни еквиваленти

1. Увод

Перфекатски облици у енглеском језику су сложени глаголски облици који се састоје из помоћног глагола *have* (у садашњем времену код садашњег перфекта, у прошлом времену код прошлог перфекта и у инфинитиву иза модала *shall/will* код будућег перфекта) и прошлог партиципа лексичког глагола. Усвајање и примена презент перфекта представљају честу потешкоћу за говорнике српског језика, зато што се својства његових преводних еквивалената у српском језику међусобно разликују. Контрастивно проучавање презент перфекта (тј. његових различитих реализација) и његових евентуалних преводних еквивалената у српском језику мора да обухвати и категорију глаголског вида, с обзиром на чињеницу да се енглески презент перфект данас посматра као глаголски вид, а српски језик на другачији начин изражава глаголски вид.

Циљ овог проучавања јесте утврђивање сличности и разлика између енглеског презент перфекта са значењем резултата и његових преводних еквивалената у српском језику и то системским поређењем датих сегмената ова два језика.

2. Енглески презент перфект као глаголски вид

Енглески перфекатски облици традиционално су сврставани у глаголска времена, мада се данас сматра да спадају у глаголски вид.

Ако се дефиниција глаголског времена схвати онако како је интерпретира Комри (Comrie 1985: 9), а која тврди да је глаголско време граматицизовани израз локације у времену, и затим примени на енглеске перфекатске облике, јављају се извесни проблеми. Временска димензија у енглеским перфекатским облицима свакако је неспорна, али је недовољна за потпуно разјашњавање значења и употреба ових облика. Та временска димензија у ствари значи да се ситуација означена перфекатским обликом повезује са неким другим тренутком/периодом или ситуацијом, односно референцијалном тачком (в. детаљније у Reichenbach 1947). Који временски сегмент би обухватао енглески презент перфект? Као што Новаков (Новаков 2008б: 41) истиче, референцијална тачка презент перфекта је тренутак говора, а сама ситуација десила се у прошлости или траје у прошлости до садашњег тренутка, а може и да се продужи након њега. Дакле, темпорална граница презент перфекта тешко се може прецизно одредити. Ситуација означена презент перфектом није лоцирана у прошлости, зато презент перфект није типично прошло време. Ипак, не може се порећи веза те ситуације са прошлошћу у лику блиске прошлости, искуства субјекта или резултата неке прошле радње која је присутна у садашњости. Међутим, колико год била јака веза ситуације означене презент перфектом и садашњости, на њега се не може гледати само као на садашње време, јер не може да значи референцијалну употребу презента, а то је ситуација која се дешава управо у тренутку говора. У ствари, садашњи перфекат обухвата сегмент прошлости који се сагледава из садашњег тренутка, при чему тај тренутак често представља интегрални део означене ситуације.

Новија литература (нпр. Comrie 1974), дакле, сврстава енглеске перфекатске облике у глаголски вид, мада другачији вид од опозиције имперфективност/перфективност. Наиме, полазећи од опште дефиниције глаголског вида као начина представљања ситуације¹, закључује се да се енглески перфекатски облици прилично разликују од осталих аспеката, јер нам ништа директно не казују о самој ситуацији, већ пре би се рекло да повезују неко стање са претходном ситуацијом. Тако презент перфект указује на садашњи значај неке прошле ситуације који траје. Ова разлика између енглеских перфекатских облика и осталих аспеката навела је многе лингвисте да сумњају у то да ли перфекат уопште треба посматрати као аспект. Наиме, једна од разлика између перфекатског и осталих ас-

1 "... different ways of representing the internal temporal constituency of a situation". (Comrie 1976:52).

пеката је у томе да перфекатски облици изражавају однос између две временске тачке, са једне стране време неког стања које резултира из неке претходне ситуације и са друге стране, време те претходне ситуације. Тако, на пример, презент перфект учествује и у садашњем и у прошлом времену. Још једна значајна дијагностичка карактеристика презент перфекта јесте да се не може употребљавати са спецификацијом времена неке прошле ситуације, зато што је специфична референца временске тачке некомпатибилна са презент перфектом. Значај овога је у томе што у енглеском језику, а нарочито у неким нефинитним глаголским конструкцијама, није обавезно да перфекатски облици имају перфекатско значење (известне нефинитне глаголске конструкције могу се парафразирати енглеским перфекатским обликом, док се поједине парафразирају као просто прошло време) (Comrie 1976: 55). Дакле, сви енглески перфекатски облици (а тиме и презент перфект) системски се сагледавају као специфични глаголски вид дефинисан кроз повезивање ситуације са референцијалном тачком.

2.1. Типови презент перфекта

Данас је уобичајено (Comrie 1976:56) да се презент перфект дели на четири основна типа која су често повезана са неким семантичким својствима глагола: перфекат резултата (*perfect of result* такође познат и као „*stative perfect*“), искуствени перфекат (*experiential perfect* или „*existential perfect*“), перфекат трајне ситуације (*perfect of persistent situation*) и перфекат блиске прошлости (*perfect of recent past* или „*hot news perfect*“).

Перфекат резултата означава ситуацију која има последице у неком тренутку након те ситуације. Искуствени перфекат означава ситуацију која се десила (барем једном) током живота дате особе или особа до тренутка говора и која зато представља део искуства те особе. Перфектом трајне ситуације означава се ситуација која је почела у прошлости и траје (барем) до садашњег тренутка, а под перфектом блиске прошлости подразумева се ситуација која се десила у блиској прошлости (Новаков 2005: 37).

Међутим, Дал (Dahl 1987: 133) тврди да овакав став о подели перфекатских облика одражава модел који се састоји из два нивоа код којег се не разликују семантичке категорије од граматичких или функционалних категорија. Термин „типови перфекта“ звучи као да су у питању различити типови граматичких категорија, иако оне заиста представљају различите врсте употреба таквих катего-

рија.² Као једну од примедби на ову класификацију Дал наводи и спорадично преклапање појединих категорија, нарочито презент перфекта са значењем резултата са презент перфектом блиске прошлости. Међутим, с обзиром на то да ова класификација у сваком погледу представља разграничене типове ситуација у којима граматичке категорије, као што је енглески презент перфект, могу бити употребљене, она ће бити коришћена у овом раду.

Постоје и неке друге поделе, попут поделе на следеће типове: стање до садашњег тренутка (*state-up-to-the-present*), неодређена прошлост (*indefinite past*), навика у периоду до садашњости (*habit-in-a-period-leading-up-to-the-present*) и резултативна прошлост (*resultative past*) (в. у Leech 2004: 36-40). Ова подела експлицитно укључује неке опште компоненте лексичких значења глагола (стативност, трајање) или значење имплицирано у синтаксичком контексту (навика, понављање, резултат), која указује на значајну везу ових компоненти, контекста и интерпретације презент перфекта. Семантичка својства глагола обично не забрањују употребу презент перфекта, али у неким случајевима она могу да захтевају специфични вид перфекта. У ствари, извесна семантичка својства као што су теличност, трајање, стативност изгледа да утичу на сам тип садашњег перфекта (Новаков 2008б: 48).

Што се тиче односа семантичких својстава глагола и одабира презент перфекта са значењем резултата, најпре треба рећи да се глаголи могу сврстати у један од четири типа ситуације (активност, стање, остварење и достигнуће) на основу три дистинктивна обележја: стативност, трајање и циљ. Комри, пишући о аспектима и инхерентном значењу каже да нека инхерентна или семантичка својства лексичких глагола „ступају у интеракцију са осталим аспектима опозицијама онемогућавајући извесне комбинације или оштро ограничавајући њихово значење“ (Comrie 1976:41). Литература не бележи ограничења у употреби перфекатског облика која би се тичала неког обележја у оквиру типа глаголске ситуације, а за то не постоје ни теоријске основе. Иако опште значење перфекатских облика није директно повезано с типом глаголске ситуације, извесне тенденције постоје када се ради о појединим специфичним значењима перфекатских облика. Тако се перфекат резултата и перфекат блиске прошлости чешће изражавају глаголом или глаголском

2 “...two-level model, where cross-linguistic semantic categories and cross-linguistic grammatical or functional categories are not distinguished: ‘types of perfect’ sounds as if we were dealing with different kinds of grammatical categories, although what they primarily are is types of *uses* of such categories.” (Dahl 1987:133)

фразом који имају обележје [+циљ], док се уз значење искуственог перфекта и перфекта трајне ситуације чешће срећу активности и стања, дакле ситуације са обележјем [-циљ].

3. Презент перфект са значењем резултата

Основни циљ овог рада јесте анализа садашњег перфекта са значењем резултата и његових еквивалената у српском језику. Перфекат са значењем резултата означава ситуацију која има последице у неком тренутку након те ситуације.

Значајно је истаћи да би неки примери овог типа презент перфекта (а што се види и у приложеном корпусу) могли бити интерпретирани и као блиска прошлост. Штавише, критеријум за утврђивање појма резултата прилично је субјективан. На пример, Комри (Comrie 1976 : 56-57) пише да се „код презент перфекта са значењем резултата на садашње стање гледа као на резултат неке прошле ситуације“ додајући да овај тип перфекта претпоставља да је тај резултат и даље значајан, али „не износи шта је то што конституише тај резултат који траје, већ само да постоји неки резултат који траје“. Дакле, и за говорнике енглеског језика тешко је прецизно разлучити тип презент перфекта са значењем резултата од других типова. Тај проблем се додатно компликује када неко ко учи енглески као страни језик треба да усвоји употребе овог типа презент перфекта. Узевши у обзир овај проблем, Новаков (Новаков 2008б:54), на основу релевантне литературе, предлаже други назив за овај тип перфекта - „perfect of current relevance“ уместо перфекат са значењем резултата.³

3.1. Српски еквиваленти енглеског презент перфекта са значењем резултата – анализа корпуса

Корпус обухвата 37 примера у којима је употребљен презент перфект са значењем резултата, екцерпираних из романа *White*

3 Дал истиче да Nedjalkov et al. (1983) *Rezultativnye konstrukcii*. Moscow: Nauka раздвајају категорије резултативности и перфекта тиме што резултативне конструкције могу да се комбинују са темпоралним квалификаторима, а перфекатске не. Термин *резултатив* може се разумети у ширем или ужем смислу. У ширем смислу, за све што је проузроковано неким догађајем може се рећи да је резултат (последица) тог догађаја. У ужем смислу речи, за неко стање се тврди да је резултат неког догађаја само ако је то стање карактеризација извесног типа догађаја коме припада дати догађај. Оно што карактерише резултативне конструкције је резултат у ужем смислу док је у случају перфекатских облика много теже повући линију раздвајања, и то је разлог због којег употреба презент перфекта у значењу резултата остаје у сенци искуственог презент перфекта. (Dahl 1987: 134)

Tiger, аутора Аравинд Адиге и 37 њихових српских преводних еквивалената датих у роману *Бели шиџар* у преводу Мирка Рајића. Облици презент перфекта са значењем резултата и њихови преводни еквиваленти у српском језику могу се упоређивати на основу општих категорија глаголског времена и глаголског вида које постоје у оба језика.

Што се тиче српских преводних еквивалената из корпуса, највећи је број (33 што је 89,2%) у перфекту (бројеви у заградама иза примера означавају страницу из романа):

- (1) And these entrepreneurs – *we* entrepreneurs – have set up all these outsourcing companies that virtually run America now. (2)
- (1') Ови предузетници – *ми* предузетници – отворили смо хиљаде компанија које су пресељене из Америке, а које сада практично управљају њом. (6)
- (2) "Life has become hell here," he said. (73)
- (2') „Живот је овде постао пакао“, рече он кроз уздах. (58)
- (3) "Look, when I came back, I really thought it was going to be for two months, Pinky. But...things have changed so much in India." (76)
- (3') „Када сам се вратио, заиста сам мислио да ће то бити само на два месеца, Пинки, и да ћемо после тога поново отићи. Нисам те лагао. Али...ствари су се толико промениле у Индији.“ (60)
- (4) "This moron," the Mongoose said, "see what he's done." (101)
- (4') „Овај морон“, рече Мунгос, „погледај шта је урадио.“ (80)
- (5) The police have put cameras inside their eyes to watch for the cars. (119)
- (5') Полиција је у њихове очи ставила камере да прати саобраћај. (95)
- (6) Get out – clean up the mess you've made in the kitchen and get out. (123)
- (6') Изађи – почисти неред који си направио у кухињи и изађи. (101)
- (7) The city has corrupted your soul and made you selfish, vainglorious, and evil. (224)
- (7') Град је искварио твоју душу и начинио те себичним, сујетним и злим. (183)
- (8) He has instructed all city officials to work without holiday until malaria is a thing of the past. (249)

(8') Он је наложио свим градским званичницима да раде без одмора како би маларија постала ствар прошлости. (202)

Перфекат употребљен у корпусу исказује прошле референцијалне радње свршеног вида. Као што наводе Пипер и др. (2005: 390), примарна синтаксичка функција перфекта јесте исказивање радњи које су се вршиле или извршиле у прошлости, пре момента говора. Овај глаголски облик исказујући прошлу радњу ни у ком погледу је не спецификује, за разлику од других претериталних облика. Пипер и др. (2005: 392) истичу да наша граматичка литература указује на постојање разлике између свршених и несвршених глагола у перфекту, постављајући у средиште пажње улогу коју у томе има резултативна семантичка компонента лексичкога значења датог глагола:

„на основу израженијег присуства компоненте резултативности код свршених глагола, која је код неких глагола посебно наглашена, стручњаци су извучили закључак да је примарна функција свршеног перфекта исказивање стања, које је настало као резултат извршене радње именоване глаголом, а не дакле, исказивање саме прошле радње која је довела до тог стања. Заиста, има случајева када је у облику свршеног перфекта компонента резултативности снажно изражена. Ипак се ни у оваквим случајевима, где је резултативност посебно изражена, облику свршеног перфекта не може приписивати функција другачија од функције коју он има кад су посредни несвршени глаголи. Присутна компонента резултативности само обавештава о стању које је настало по извршењу тих радњи. Да се и овде ради о прошлој радњи исказаној перфектом, сведоче и могућности које ови глаголи имају у погледу временске детерминације. И овде се глаголска радња може временски детерминисати одредбама које указују на прошлост.“

Дакле, не може се тврдити да постоји условљеност резултативности изражене енглеским презент перфектом и компоненте резултативности нарочито изражене код перфекта свршених глагола, али значајно је нагласити да је баш перфекат глагола свршеног вида најчешћи преводни еквивалент енглеског презент перфекта са значењем резултата.

Употреба српског презента као преводног еквивалента за енглески презент перфект са значењем резултата запажена је у три примера, дакле, презент се јавља у 8,1% анализираног корпуса, као у примерима:

(9) These are the kinds of gods they have foisted on us, Mr. Jiabao.
(16)

- (9') Это, то је врста богова које нам подмећу, господине Ђијабао! (17)
- (10) Every week when this magazine comes out, with a cover image of a woman cowering from her would-be murderer, some driver has bought the magazine and is passing it around to the other drivers. (104)
- (10') Сваке седмице када изађе, са причом о жени коју је силовао и убио неки човек кога јури полиција до ивице провалије у коју он скочи, неки возач купи часопис и прослеђује га даље другим возачима. (83)
- (11) That gatekeeper has gone blind. (156)
- (11') Тај чувар са капије је слеп. (129)

У овим примерима са презентом као преводним еквивалентом не само да није јако изражена компонента резултативности, већ је у значајној мери присутан и ефекат трајне ситуације. Дакле, у примерима где је резултат неке прошле ситуације у великој мери релевантан, презент (свршеног или несвршеног вида) није чест избор.

Само један пример из корпуса за свој преводни еквивалент има аорист (што представља 2,7% од укупног анализираног корпуса):

- (12) I have mentioned that my mother's body was wrapped in a slik cloth. (14)
- (12') Рекох да је мајчино тело било умотано у свилену тканину. (15)

У савременом српском стандардном језику (Пипер и др. 2005: 424) аорист има две синтаксичке функције: исказивање радњи које су се извршиле непосредно пре момента говора и радњи које су се извршиле знатно пре тог момента. То је његова диференцијална карактеристика према перфекту, који исказује прошлу радњу без било каквих података о временском размаку између њеног вршења и момента говора. Друга значајна карактеристика аориста у односу на перфекат јесте та што аорист увек исказује доживљену радњу или је представља као такву. Аорист употребљен у наведеном примеру исказује радњу која се извршила непосредно пре тренутка говора и која је доживљена. С обзиром да смо запазили да су глаголи свршеног вида у перфекту најчешћи преводни еквивалент овог типа енглеског презент перфекта, можда се употреба аориста у овој функцији може објаснити његовим видским својством, јер се аорист гради искључиво од свршених глагола. Стога се улога ао-

риста као преводног еквивалента овог типа презент перфекта може занемарити.

Да се вратимо још једном на категорију глаголског вида у српском и енглеском језику. Пошто енглески перфекатски облици чине једну од две видске опозиције у енглеском језику, може се поставити питање да ли су њихови српски еквиваленти повезани са српском видском опозицијом перфективност/имперфективност и на који начин. Новаков (2008: 42) сматра да таква повезаност постоји индиректно. У случају ове анализе само код аориста као преводног еквивалента (присутном у незнатном броју) наилазимо на повезаност грађења датог времена и глаголског вида, јер се аорист гради од свршених глагола. Што се тиче употребе презента као преводног еквивалента за презент перфект са значењем резултата, запажа се да су у примерима заступљени глаголи и свршеног и несвршеног вида (када није наглашена резултативност), док су сви глаголи у перфекту несвршеног вида (када има резултата). Дакле, веза енглеских перфекатских облика може постојати: резултат се обично преводи свршеним, а не несвршеним глаголима.

Што се енглеског презент перфекта са значењем резултата тиче, да погледамо још једном његов однос према семантичким својствима глагола. Као што смо већ рекли – нису забележена ограничења у употреби перфекатског облика која би се тицала неког обележја у оквиру типа глаголске ситуације. Иако опште значење перфекатских облика није директно повезано с типом глаголске ситуације, извесне тенденције постоје када се ради о појединим специфичним значењима перфекатских облика. У погледу анализираниог корпуса закључујемо: стативни глаголи искључују садашњи перфект са значењем резултата; забележени динамички глаголи са својством [-трајање] запажени су у случајевима када не постоји јасна граница између типа презент перфекта са значењем резултата и презент перфекта са значењем блиске прошлости (код глагола *become, come up, corrupt, decide, download, fail, find, mention, pick up, put, set up, turn off*), као у примерима:

(13) I don't have the original paper copy, but I've downloaded an image to my silver Macintosh laptop – I bought it online from a store in Singapore, and it really works like a dream – and if you'll wait a second, I'll open the laptop, pull that scanned poster up, and read from it directly... (9)

(13') Немам папирни оригинал, али пренео сам слику на свој лаптоп – заиста леп „мекинтош“ сребрне боје, који сам купио преко Интернета, од продавнице у Сингапуру – и, ако

сачекате тренутак, сада ћу га наћи и прочитати директно са њега... (12)

- (14) The drivers were passing his cell phone from hand to hand and gazing at it like monkeys gaze at something shiny they have picked up. (129)
- (14') Остали возачи су редом прегледали телефон, додавали га један другом и пиљили у њега као мајмун кад прегледа нешто светлуцаво што је нашао. (106)
- (15) Something has come up, sir – an emergency. I'll be back, trust me. (166)
- (15') Нешто је искрсло, господине – хитан случај. Али вратићу се, верујте. (137)
- (16) I wanted to hear more about this Castro, but for your sake, I've turned the radio off. (79)
- (16') Желео сам да чујем још мало о том Кастру, али сам, зарад Вас, искључио радио. (64)

Перфекат са значењем резултата најчешће је изражен глаголом или глаголском фразом која има има обележје [+циљ] (тај циљ означен је присуством директног објекта, прилошке одредбе или другим синтаксичким елементима): *buy, cut, instruct, leave, lose, make*, као у примерима:

- (17) As he was getting out of the car, the Mongoose tapped his pockets, looked confused for a moment, and said, "I've lost a rupee." (116)
- (17') Док је излазио из аута, Мунгос се лупнуо по џеповима, на тренутак је изгледао збуњено и рекао је: „Изгубио сам једну рупију.“ (93)
- (18) He's cut the pizza so badly. (131)
- (18') Ужасно је исекао пицу. (107)
- (19) We have left the villages, but the masters still own us, body, soul, and arse. (145)
- (19') Напустили смо села, али господари нас и даље поседују – и тело, и душу, и дупе. (119)

Као што се и види у наведеним примерима, комбинација својства [+циљ] са презент перфектом може указивати и на то да је циљ остварен непосредно пре или кратко време пре тренутка говора, што се обично интерпретира као перфекат блиске прошлости.

Дакле, неки примери из корпуса били су двосмислени када је реч о типовима презент перфекта, чак и када су узети у обзир

њихова семантичка својства и контекст. Ове двосмислености илуструју потешкоће на које се наилази при сврставању конкретних реченица са презент перфектом у одређени тип, који се одређује у оквиру специфичног теоретског оквира.

4. Закључак

Може се рећи да се глаголски облици у енглеском и српском језику могу упоређивати на основу општих категорија глаголског времена и глаголског вида које постоје у оба језика. Та два низа глаголских облика уз темпоралну димензију садрже још неке компоненте. Та нетемпорална димензија узима у обзир дистинктивна обележја глагола кључних за одређивање типа глаголске ситуације, па глаголи употребљени у облику презент перфекта са значењем резултата (у датом корпусу) нису стативни, најчешће немају својство трајности и најчешће имају обележје [+циљ].

На основу анализираниог корпуса, можемо закључити да перфекат представља најчешћи српски преводни еквивалент за презент перфект са значењем резултата. У одређеном проценту и у зависности од значења као преводни еквиваленти могу послужити и презент и нефреквентни аорист. У погледу глаголског вида закључујемо да се може установити веза овог енглеског перфекатског облика и српског глаголског вида: резултат се обично преводи свршеним, а не несвршеним глаголима. Дакле, на основу изложене анализе закључујемо да је перфекат свршених глагола најчешћи српски преводни еквивалент овог типа енглеског презент перфекта (присутан готово у 90% случајева). Употреба презента у овој функцији може се објаснити тиме што су у датим примерима, осим компоненте резултативности, у значајној мери присутне и неке друге компоненте (ефекат трајне ситуације), док су за употребу аориста у овој функцији значајнија његова видска, а не синтаксичка својства, јер се аорист гради искључиво од свршених глагола.

Приликом компарације датих енглеских и српских глаголских облика одмах се уочава однос дивергенције, јер једном енглеском облику одговарају три облика у српском језику. Дакле, у српском језику не постоји директни преводни еквивалент за енглески презент перфект са значењем резултата, већ се, у зависности од значења, срећу презент или перфекат, али и нефреквентни аорист.

Литература

- Адига 2008: А. Адига, *Бели тигар*, превео с енглеског Мирко Рајић. Београд: IPA Media.
- Адига 2008: А. Adiga, *White Tiger*, New York: Free Press.
- Комре 1976: В. Comrie, *Aspect*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Комре 1985: В. Comrie, *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Дал 1987: Ö. Dahl, *Tense and Aspect Systems*, Oxford: Basil Blackwell.
- Леч 2004: G. Leech, *Meaning and the English Verb*, London: Longman. 36-40.
- Новаков 2005: П. Новаков, *Глаголски вид и тии глаголске ситуације у енглеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.
- Новаков 2008а: Р. Novakov, *A Guide to Time and Tense in English and Serbian*, Novi Sad: Futura publikacije.
- Новаков 2008б: П. Новаков, *Англистичке теме*, Нови Сад: Футура публикације.
- Пипер 2005: П. Пипер, и др., *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ/Београдска књига, Нови Сад: Матица српска.
- Риченбах 1947: Н. Reichenbach, *Elements of Symbolic Logic*, New York: Free Press

Anica Glodović

THE ENGLISH PRESENT PERFECT AND ITS TRANSLATION EQUIVALENTS IN SERBIAN

Summary

The aim of the work is to provide a brief overview of the English Present Perfect of result and its translation equivalents in Serbian based on general categories of tense and aspect existing in both languages and to maintain whether there is a relationship between the English Present Perfect of result and the corresponding aspect and tense in the Serbian language.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Бранимир Станковић
Филозофски факултет, Ниш

МЕТОД ERP (ЕВОЦИРАНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА) У НЕУРОЛИНГВИСТИЦИ

Неуроллингвистика, дисциплина у корпусу когнитивних наука, за предмет има откривање и објашњење везе између неуролошких активности и језичких перформанси, уз покушај кохерентног повезивања неурофизиолошких и лингвистичких модела. У раду је представљен најзначајнији експериментални метод савремене неуроллингвистике, метод евоцираног потенцијала (Event-Related Potential), којим се мере промене електричног потенцијала неуронске активности наменски изазване контролисаним лингвистичким стимулусима. Дат је опис детектованих уобичајених облика активности: N100, P200, N200, P300, N400 и P600. Затим су приказане студије из домена *очекивања током рецеиције говора*, које потврђују везу између различитих елемената језичког устројства и церебралних реакција током процесуирања језика. Наиме, семантичко процесуирање речи креће и пре него што је она целовито идентификована, јер је у когнитивној сфери на снази непрекидно мапирање лингвистичког инпута на семантичке репрезентације, па су фонолошка обележја буквално неодвојива од семантичких инстанци приликом очекивања у суженим контекстима. Такође, очекиване семантичке јединице у менталним процесима праћене су и одговарајућим синтаксичким обележјима. Још значајнијим чине се радови који показују да је претпостављена организација менталног лексикона на семантичка поља окупљена око извесних критеријума – неуроллингвистичка стварност. Закључује се да неуроллингвистика, као млада дисциплина, још нема јединствене радне теорије и модела који ће понудити релевантну интерпретацију неуроллингвистичке стварности, налик претфонолошкој фази лингвистичке повести. Тек са креирањем оваквог модела неуроллингвистика ће бити у стању да поуздано вреднује заснованост лингвистичких модела.

Кључне речи: неуроллингвистика, метод евоцираног потенцијала, N400, P600, језичко процесуирање, семантика, синтакса, фонологија

1. УВОД. Неуроллингвистика у корпусу неуронауке

Когнитивна неуронаука (Cognitive neuroscience) представља дисциплину неуронауке чији је предмет истраживања неуролошка позадина перцепције, пажње, памћења, разумевања језика, продукције говора, планирања и других мисаоних активности. Крајњи

истраживачки циљ когнитивне неуронауке је дефинисање и експликација везе између можданих активности и појединих когнитивних функција. **Неуроллингвистика** (Neurolinguistics), као поддисциплина когнитивне неуронауке, пажњу усмерава на проблеме језичких перформанси и комуникације. Ово подразумева покушаје да се успоставе конкретне релације између неурофизиолошких и лингвистичких теорија, при чему су од великог значаја и сазнања из других граничних научних области – психологије, психијатрије, патологије говора, информатике, креирања вештачке интелигенције, неуробиологије, антропологије, хемије итд.¹ (Ahlsén 2006: 3)

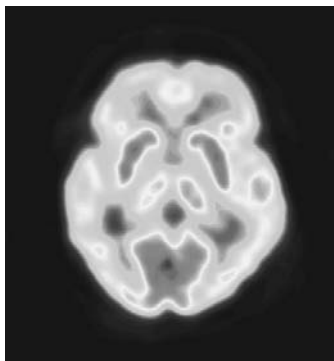
Савремена неуроллингвистика у свом легату има неколико базичних теоријских приступа у расветљавању везе између церебралних функција и језичке активности: локализам са асоцијационизмом, динамичка локализација функција, холизам и еволутивни приступ. Већ превазиђени **локализам**, петрефакт френолошке ере у неуронауци, покушавао је лоцирати претпостављене центре у мозгу одговорне за различите језичке функције. Најзначајнијим представницима локализма сматрају се Гал и Брока. **Поборници асоцијационизма** (Вернике-Лихтхајм, Гешвинд) језичке функције истражују у везама различитих области у мозгу – између регија „одговорних“ за перцепцију чулних стимулуса и области за перцепцију речи и/или „концепата“. **Динамичка локализација функција** претпоставља да се више језичке функције састоје од већег броја нижих потфункција које се могу тачно лоцирати у кортексу, али су начини њиховог алтернативног комбиновања многобројни и динамични. Овакав је приступ Виготског и Лурије. **Холистичке** теорије (Мари, Хед, Голдстајн) крећу од идеје да је највећи број језичких функција руковођено истовременом активношћу већих делова људског мозга. Коначно, **еволутивно** засноване теорије (Џексон, Браун) усредсређене су на везу сукцесивних стадијума еволуције језика и мозга, те везе између усвајања језика код деце и језичких перформанси код одраслих (Ahlsén 2006: 9–33).

¹ Јасно је да неуроллингвистика својим испитивањима задире не само у области хуманистичких наука и медицине, већ подразумева истинску интердисциплинарност, јер њен даљи прогрес зависи и од развоја друштвених, природних и техничких наука.

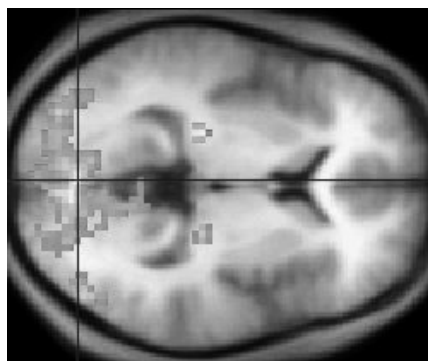
2. Хемодинамичке и електрофизиолошке методе за праћење неуролошке активности

Сасвим је јасно да за неуролингвисте најзначајнији почетни извор сазнања представља примена што поузданијих метода за праћење и мерење церебралних активности. Убрзани технолошки развој допринео је појави већег броја техничких уређаја који омогућавају оваква истраживања мозга, а чији је рад базиран на хемодинамичкој или електрофизиолошкој основи (Ahlsén 2006: 163).

Хемодинамички уређаји јако прецизно лоцирају и визуелно презентују различите нивое прокрвљености мозга, тачније, указују на ниво кисеоника који се крвљу допрема до појединих možданих регија. Разуме се да је хемодинамички ниво директни показатељ извесне možдане активности. Најзаступљеније су две методе: функционална магнетна резонанца (functional Magnetic Resonance Imaging, скраћено fMRI (сл. 1)) и позитронска емисиона томографија (Positron Emission Tomography, PET (сл. 2)). Предност ових техника је изразито висока спацијална резолуција, односно веома детаљна информација о хемодинамичкој дистрибуцији по кортексу. Велики њихов недостатак представља сиромашна темпорална резолуција, узрокована чињеницом да је процесуирање језика далеко брже од реакције апарата на промене нивоа кисеоника у појединим деловима мозга (Shaul 2008: 52).

сл. 1: Снимак начињен методом PET

сл. 2: Изглед fMRI запис

Електрофизиолошке методе možдану активност прате посредством електроенцефалографа, уређаја који детектује промене електромагнетног поља које се ствара док група неурона преноси информацију. При том, неопходни физички контакт са теменом

испитаника омогућен је ношењем специјалне капе (сл. 3). Насупрот хемодинамици, ове технике имају високу темпоралну резолуцију, јер дају прецизан увид у електромагнетне промене на скалпу готове сваке четири милисекунде (Shaul 2008: 53). На жалост, велики њихов недостатак је ниска спацијална резолуција, па науци и даље предстоје напори на решавању проблема двају комплементарних метода, чија је истовремена примена за сада, нешто налик Хајзенберговом принципу неодређености, технички неостварива.

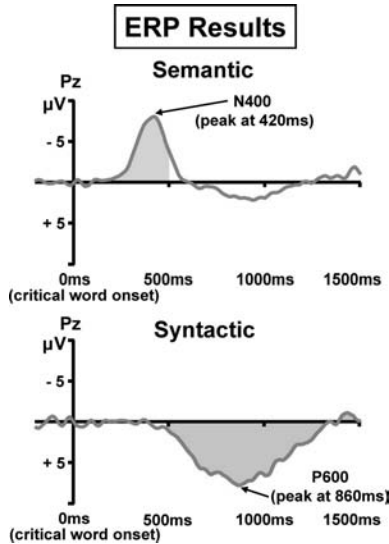

сл. 3: Електроенцефалографска испитивања

3. *Метод ERP-а (евоцираног пошенијала)*

Најзначајнији приступ у оквиру електрофизиолошких неуролингвистичких испитивања представља метод евоцираног потенцијала (Event Related Potential, скраћено ERP). Сам назив истраживачке технике открива њене карактеристике – наиме, ERP-ем се минуциозно мере промене електричног потенцијала наменски изазване одређеним контролисаним лингвистичким стимулусима. Ове се промене детектују на електроенцефалографском запису као позитивни или негативни напон, а ERP вредности представљају екстракцију просечно добијених вредности при реакцији на истоветне језичке задатке (сл. 4). Своје име детектована уобичајена мождана активност најчешће добија управо на основу напона (N – негативни, P – позитивни напон) и просечног времена протеклог између излагању стимулусу и одговарајуће реакције², исказаног у милисекундама (мс). Неуронаука је до сада успешно детектовала десетак таквих карактеристичних, уобичајених можданих реакција на поједине језичке перформансе попут читања или перцепције говора: N100, P100, N200, P200, N400, P600, MMN (Bentin 1989: 211).

2 Ради се о просечном времену које дели наддражај од максималне амплитуде на EEG графикону.

сл. 4: Електроенцефалографски запис евоцираног пошеницијала

N100 се, тако, по резултатима неуролошких испитивања, повезује са иницирањем пажње или покретањем селективне пажње. Типично се јавља у фронталном режњу 80-180 мс, односно, у задњем делу главе 150-200 мс по излагању написаној или изговореној речи. Има и аутора који тврде да је N100 можда реакција на било какве перцептабилне промене у окружењу, било то визуелне или аудио промене, као што је, на пример, модулација фреквенце емитованог тона.

P200 је у једном броју студија назначен као облик активности мозга који се јавља при процесима смештања јединица попут речи у краткорочно памћење или, пак, њиховог враћања из дугорочне меморије у радну меморију. У извесној мери је потврђена и спацијална разлика у њиховој дистрибуцији – фронтални, нешто ранији P200 знак је енкодирања у краткорочно памћење, док се каснији централно-задњи P200 сматра одговорним за преусмеравање јединица из дугорочне у радну меморију.

N200 је типична компонента електроенцефалографског графикана чија амплитуда изразито расте са детектовањем некаквог проблема при процесуирању (на пример, задатка са парадигмама речи). Измерена је и услед појаве било каквог неуобичајеног физичког стимулуса. N200 у антериорној регији јавља се током читања реченице у којој је мењањем реда речи прекршено строго синтаксичко правило (*браћу шетике од*). N280, каснија верзија ове компо-

ненте, повезује се са лексичком категоризацијом на концептуалне и процедуралне јединице.

P300 је мождана активност карактеристична за процесуирање централних информација током доношења одлука или динамично „ажурирање“ информације којом се барата у радној меморији. Јавља се у две варијанте: P300a, која има фронтално-централну дистрибуцију и одраз је ангажовања пажње, и P300b, компоненте са централно-паријеталном дистрибуцијом која указује на процесе категоризације.

N400 је карактеристичан облик мождане активности који заокупља велику пажњу неуролингвиста. Распон брзине реакције ове компоненте варира, од 300 до 600 мс, широко се распростирући по читавом скалпу, при чему је дистрибуција незнатно израженија на десној страни. У студијама се показује веза N400 са излагањем било каквом стимулусу са некаквим значењем, попут слике објеката или псеудообјеката, те речи или псеудоречи које крше неко ортографско правило или фонолошко ограничење. При том је измерена амплитуда пропорционална контекстуалној семантичкој повезаности – мања семантичка веза међу речима евоцира мању, а већа семантичка веза већу амплитуду детектованог N400. Такође је доказана и корелација амплитуде са категоријом којој припада реч којој се испитаник излаже: концептуалне речи имају већу, а процедуралне мању просечну амплитуду. Нешто ранији N400 повезује се са препознавањем речи у краткорочној меморији, док се постериорна компонента сматра одразом процеса семантичких обрада у дугорочном памћењу.

P600 компоненту на EEG-у неуролингвисти најчешће доводе у везу са когнитивним процесуирањем синтаксички неадекватних речи у реченици. У појединим студијама ова је компонента детектована при излагању било каквој новини у стимулусу, и изговореној и прочитаној речи. Рађене на корпусу енглеског, холандског, немачког и италијанског језика, студије потврђују P600 реакцију на огрешење о синтаксичка правила или синтаксичку двозначност. Тако, синтаксичка депласираност последње речи у реченици редовито евоцира P600. Слична мождана реакција јавља се и при појави неконгруенције субјекта и реченичног предикта (Shaul 2008: 53–80).

4. Примена метода евоцираног потенцијала у неуролингвистици

Области језичких испитивања у којима се метода евоцираног потенцијала у неуролингвистици данас примењује веома су разнолике: читање, писање, перцепција и продукција говора, усвајање

и учење језика итд. При том се упоређују резултати детектованих можданих активности различитих група испитаника – деце, одраслих, афазичара, дислексичара, испитаника који спавају и сл. Ми ћемо овом приликом обратити пажњу на оне студије у којима се покушава успоставити директна веза између различитих елементарних језичког устројства и церебралних реакција током процесуирања језика. Оваквим се истраживањима, дакле, посредно покушавају верификовати модерне лингвистичке теорије и њихове претпоставке о хијерархијској организацији језика.

Веома подесан терен за оваква испитивања представља домен очекивања током рецепције говора. Наиме, упркос ранијем убеђењу психолингвиста да је језик сувише непредвидив (в. на пример, рад Stanowich-West 1979) поједине студије крећу управо од идеје да се предвиђање током рецепције језика рутински јавља. Контексти којима су испитаници излагани у овим истраживањима креирани су тако да се могућности свршетка дискурса сведу на јединствену реч.

У раду Van Petten et al. (1999) истраживаче је интересовало да ли се реакција на неочекивани свршетак дискурса јавља одмах након рецепције гласова који не припадају очекиваној речи или тек након што је читава реч перципирана. Претходни контекст презентован испитаницима гласио је: *It was a pleasant surprise to find that the car repair bill was only seventeen... (dollars)* Мерна реакција на три различита типа завршетка: на реч која започиње истим слогом као очекивана (*dolphins*), на реч која се римује са контекстуално претпостављеном речи (*scolars*) и на реч која се већ од иницијалних гласова разликује од очекиване (*bureaus*). Утврђена је потпуно истоветна мождана активност током перципирања првог слога очекиване речи (*dollars*) и речи *dolphins*, али се одмах по чувењу неадекватних гласова другог слога јавља снажна N400 реакција. С друге стране, преостале две речи су одмах по перцепцији иницијалног гласа биле праћене истоветном компонентом. Ово наводи на закључак да семантичко процесуирање речи креће и пре него што је она целовито идентификована, те да је у когнитивној сфери на снази непрекидно мапирање лингвистичког инпута на семантичке репрезентације (Van Petten et al. 1999: 415). Разуме се, студија недвосмислено показује да су фонолошка обележја буквално неодојива од семантичких инстанци приликом очекивања у суженим контекстима.

Студија Federmeier-Kutas (1999) испитивала је величину реакције при перципирању мање или веће грешке семантичке природе. Наиме, испитаник је био изложен следећем исказу: *He caught the*

pass and scored another touchdown. There was nothing he enjoyed more than a good game of... Помињањем термина из америчког фудбала испитаникова очекивања сведена су на једну реч, *football*. Мерена је реакција на ову и још две речи, *baseball* и *monopoly*. При том се претпоставило да је организација менталног лексикона таква да јединицу *baseball* сврстава у исту категорију као и очекивану јединицу *football*, за разлику од речи *monopoly*. Занимљиво је да се ова претпоставка показала тачном, јер је амплитуда при перцепцији речи из исте категорије нешто мања него код речи које тој категорији не припадају.

У раду Wicha, Moreno & Kutas (2003) недвосмислено су доказане и синтаксичке импликације очекивања у суженим контекстима. Ова ERP истраживања говорника шпанског језика базирана су на намерној промени преноминалног члана, који уједно маркира и род. Код испитаника је забележена снажна можда реакција одмах по рецепцији члана који не конгруира у роду са претпостављеном, очекиваном речи.

На основу резултата поменутих студија јасно је да су, у суженим контекстима, очекиване семантичке јединице у менталним процесима праћене одговарајућим синтаксичким и фонолошким обележјима. Још значајнијим чини се закључак да је претпостављена организација менталног лексикона на семантичка поља окупљена око извесних критеријума – неуролингвистичка стварност.

5. Закључак. Будућности методе евоцираног потенцијала и неуролингвистике

Метода евоцираног потенцијала релативно је млада истраживачка техника, опречних резултата презентованих у различитим студијама и опречних интерпретација добијених резултата. Овој методи мањка, пре свега, адекватног теоријског оквира. Неусмерена или теоријски погрешно усмерена истраживања, разуме се, лако доведу до непоузданих резултата, јер се под чињеницом у науци врло често сматрају и ставови који интерпретирају оно што нам је дато у чулном искуству. Поред кохерентне неуролингвистичке теорије, која би експликативно повезала лингвистичка и неурофизиолошка сазнања, развој ERP-а подразумевао би и неопходно повећање спацијалне резолуције ове методе, детектовање још већег броја типичних EEG активности током процесуирања језика, њихово што прецизније повезивање са појединим језичким перформансама, а што све подразумева и реализовање што већег броја појединачних истраживања, како би корпус акумулираних сазнања био што обимнији.

Ипак, чини се да је основни проблем са којим се истраживачи суочавају управо недостатак једног истинског неуролингвистичког модела, који би био у стању да успостави смисленију корелацију између лингвистичких стимулуса и евидентираних потенцијала. За почетак би, чини се, од користи био било какав теоријски оквир, па макар се он у потоњој историји неуролингвистике испоставио и погрешним!

За илустрацију стања у данашњој неуролингвистици послужићу се поређењем са претфонолошком фазом лингвистичке повести. Наиме, нагли развој метода експерименталне фонетике омогућио је почетком 20. века далеко прецизнију слику о артикулационој, акустичкој и перцептивној страни људског језика. Мноштво података и детаља о фонетској страни говора сакупљено је на корпусу великог броја језика. Међутим, сва та маса пуких фонетских записа и транскрипција није имала никаквог нарочитог лингвистичког значаја јер се у њима није могло да разлучи релевантно од небитног, инваријантно од променљивог, функционално од произвољног. Тек стварањем фонолошког модела, структуралистички базираног на контрастивним опозицијама, експерименталне фонетске чињенице подлегле су апстраховању у дискретне јединице. Тиме је задати теоријски оквир јасно исцртао границе у непрегледној маси фонетског материјала и дао научног основа за његову ваљану интерпретацију.

Неуролингвистици и методи евоцираног потенцијала, према томе, тек предстоје изазови формулисања свеобухватног теоријског модела који ће понудити недвосмислене смернице за разумевање и експликацију добијених EEG резултата. Таква би теоријска окосница омогућила не само поуздану класификацију и интерпретацију резултата ових експерименталних истраживања, већ би коначно и верификовала исправност „чисто“ лингвистичких теорија о моделу језичке структуре.

Литература

- Алсен 2006: E. Ahlsén, *Introduction to Neurolinguistics*, John Benjamins Pub Co, 212.
- Бентин 1989: S. Bentin, Electrophysiological studies of visual word perception, lexical organization, and semantic processing: A tutorial review, *Language and Speech*, 32, 205–220.
- Фидермајер, Кутас 1999: K. D. Federmeier, M. Kutas, A rose by any other name: Long-term memory structure and sentence processing, *Journal of Memory and Language*, 41, 469–495.

Коен, Нејгел 1977: М. Коен, Е. Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Београд: ЗУНС.

Кутас, Делонг 2008: М. Kutas, K. DeLong, A Sampler of Event-Related Brain Potential (ERP) Analyses of Language Processing, *Brain Research in: Language*, ed. Zvia Breznitz, Springer Science+Business Media, LLC, 153–187.

Шаул 2008: S. Shaul, Event-Related Potentials (ERPs) in the Study of Dyslexia, *Brain Research in: Language*, ed. Zvia Breznitz, Springer Science+Business Media, LLC, 51–93.

Становић, Вест 1979: К. Е. Stanovich, R. F. West, Mechanisms of sentence context effects in reading: *Automatic activation and conscious attention. Memory & Cognition*, 7, 77–85.

Питен, Кулсон, Рубин, Планте, Паркс 1999 : С. Van Petten, S. Coulson, S. Rubin, E. Plante, M. Parks, Time course of word identification and semantic integration in spoken language. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 25, 394–417.

Вич, Морено, Кутас 2003: N. Y. Y Wicha, E. M. Moreno, M. Kutas, Expecting gender: An event related brain potential study on the role of grammatical gender in comprehending a line drawing within a written sentence in Spanish. *Cortex*, 39, 483–508.

Branimir Stanković

THE EVENT-RELATED POTENTIAL METHOD IN NEUROLINGUISTICS

Summary

The study introduces the Event-Related Potential method in neurolinguistics, an electrophysiological method based on Electroencephalogram (EEG) data, used to assess on-line processing of cognitive activity focusing on the measurement of Event-Related Potentials (ERP). ERPs can be utilized when a comprehender's only task is to understand a word, phrase or sentence or to produce names or more elaborate utterances. Recording electrical brain activity in response to written and spoken words (as well as smaller and larger linguistic units) thus provides a means of tracking the brain's sensitivity to various linguistic inputs, revealing which factors are important to processing and the time course of their influence. Different types of neural activity are introduced: N100, P200, N200, P300, N400, P600. Then, findings from various studies are presented; that semantic processing of a word begins even before it is uniquely identified and that there is a continuous mapping from linguistic input onto semantic representations, specifying words' semantic, phonological and syntactic properties.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Бранка Миленковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ЛИНГВИСТИЧКО ОКРУЖЕЊЕ И КОНТАКТНЕ ПОЈАВЕ НА ПОДРУЧЈУ КРАГУЈЕВЦА

Последица пренаглашене комуникативне функције језика у савременом свету довела је до проблема очувања националног идентитета језика. Истраживање указује на присуство мноштва англицизама и елемената преузетих из других језика у лингвистичком окружењу града Крагујевца. Анализом билборда установљено је присуство билингвалних и мултилингвалних порука и истовремено испитана њихова лингвистичка структура.

Кључне речи: лингвистичко окружење, билингвалност, мултилингвалност, (адаптирани/неадаптирани) англицизми, називи, слогани

Бројне мултилингвалне поруке које су све фреквентније широм света, како у развијенијим, тако и у неразвијеним земљама узроковане су свеprisутним процесом глобализације. Мишљења лингвиста подељена су у погледу мешања језика и мултилингвалног вида комуницирања и преношења порука. Познато нам је да Дејвид Кристал, како наводе хрватски лингвисти Боснар-Валковић и други, указује на алармантно стање у лингвистици и претњу да ће процесом глобализације доћи до нестајања бројних језика мањина у вакуму који ширење енглеског језика прави (2008: 1036). Међутим, наилазимо и на сасвим другачији опис лингвистичког проблема вишејезичности код Доналда Винфорда, који нам открива сасвим другачији угао спознаје. Наиме, према његовом мишљењу, мешање језика јесте одраз језичке креативности и људске потребе да се сруше језичке препреке и оствари један заједнички медиј комуникације (2003: 1–2). Комуникативна функција језика у савременом свету заузима једно од најзначајнијих, ако не и најзначајније место, и самим тим циљ сваког дискурса постаје преношење информације, а сва средства која доприносе овом процесу бивају дозвољена.

Као резултат процеса глобализације и комуникативне функције језика оглашавање или популарно ‚адвертајзинг‘, постаје изразито мултилингвална појава једног лингвистичког окружења (linguistic landscape)¹, а према Пиларовој „енглески језик представља најфреквентнији језик у адвертајзингу, у земљама где он није матерњи.“² (Пилар 2003: 175)

Маркетиншким поступцима адвертајзинг агенције изнова изналазе начине како досегнути до пажње и привући пажњу све већег броја потрошача. Један од инструмената адвертајзинга срећемо свакодневно на путу од куће до посла, школе, супермаркета. Својом величином, локацијом, као и разнородним лингвистичким и техничким поступцима билборди успешно привлаче пажњу како возача, тако и осталих путника у возилу, па и самих пешака пролазника. Можемо рећи да се адвертајзинг агенције на нашим просторима често опредељују да поред многобројних техничких средстава пажњу привлаче и билингвалним/мултилингвалним садржајем порука. Премда не постоји основана потреба за таквим поступком с обзиром на то да нисмо билингвално подручје, они се ипак одлучују за такав подухват у покушају да и на тај начин апелативно утичу на потрошачку популацију. Мотивациона снага билингвалних садржаја у области рекламирања спознаје се као тежња за глобализацијом, модернизацијом, престижом па и глобалним комуникативним потенцијалом.

Узимајући у обзир тренутно друштвенополитичко и економско стање наше државе и усмереност на улазак у ЕУ, није неочекивано што у маркетиншким поступцима код нас наилазимо управо на такву тежњу. Билингвалне поруке и англицизми постали су неизоставни део нашег живота и саставни елемент међусобне комуникације, а све учесталија је и њихова појава у рекламама, што може указивати на тенденцију једног лингвистичког потенцијала који може бити усмерен на прихватање енглеског језика као *lingua franca* и код нас. Циљ комуникације постаје једноставно само преношење одређене поруке без присуства било каквих лингвистичких ограничења.

1 У анализу лингвистичког окружења које је релативно нов предмет истраживања уводе нас Канађани Лондри и Боурис. Њихова дефиниција термина наведена је у раду "Language Diversity in Urban Landscapes: An Econometric Study" и гласи „Језик пушколаза, рекламних билборда, назива улица, назива комерцијалних објеката и јавних плаката на зградама државних усанаова, представљају лингвистичко окружење одређене територије, региона или урбаног окружења.“ (Onofri, Nunes, Cenoz & Gorter, 2008: 1)

2 "...English is the most frequently used language in advertising messages in non-English-speaking countries (besides the local language, of course)..." (Pillar, 2003: 175)

Истраживање

Рад је заснован на анализи лингвистичке појаве англицизама у рекламама које се преносе путем билборда на подручју града Крагујевца. Иако град Крагујевац спада у групу градова са оствареним иностраним инвестиционим пројектима, билборди рекламирају компаније које су усмерене углавном на домаће, а не на инострано тржиште. Самим тим, била је очекивана појава бројних монолингвалних порука у односу на билингвалне или мултилингвалне. Међутим, истраживање је указало на другачију ситуацију.

Анализирано је укупно 30 различитих билборда и они чине корпус истраживаног *лингвистичког окружења*, којем смо свакодневно изложени. На подручју града Крагујевца присутан је знатно већи број билборда, с тим да се рекламе на појединим раскрсницама понављају. За овај вид оглашавања карактеристично је и периодично смењивање реклама, а истраживање је спроведено у септембру 2009. године, током једног циклуса рекламног блока билборда у овом региону. Анализирани билборди налазе се су у централним, али и у периферним деловима града, на раздаљини од 10 километара. Локације на којима се билборди налазе су главне раскрснице у граду, кружни токови и веће улице, које су најпрометније и којима саобраћа највећи број возила. Информативни садржај који је забележен усмерен је на кратке поруке, на 'брендове' (називе производа) и на слогане због кратког временског периода који путници или пролазници имају на располагању приликом кретања возила или кратког застоја на семафорима. Овакве околности изискују потребу да порука коју билборди преносе буде кратка, јасна, наглашена и привлачна. Примећена је употреба разноврсних техника исписивања порука, као што су ефектне боје, велика слова, курзив, илустрације, али исто тако и језичке игре које подразумевају употребу страног језика.

Са циљем да се анализира употреба језика у једнојезичним и вишејезичним порукама на билбордима, билборди су кодирани на следећи начин:

1. монолингвални у односу на билингвалне/мултилингвалне,
2. мултилингвалност билборда,
3. функција интернационализама (преводна или комплементарна),
4. обрасци лингвистичких појава код 'англицизираних' билборда.

Резултати истраживања

1. Монолингвални у односу на билингвалне/мултилингвалне

Тип контакта на који наилазимо на нашем подручју одсликава карактеристике региона који није превише изложен контакту са другим језицима. Стога је било очекивано очување матерњег језика у погледу ћириличног писма које се користи, али и самог језика.

Међутим, анализа је показала да је релативно мали број једнојезичних билборда (укупно 5 - 17%), а још мање оних који искључиво садрже ћирилично писмо (само 2 билборда - 7%). Двојезични/вишејезични билборди су бројнији (25 - 83%), па се можемо сложити са Пиларовом да опредељење за латинично писмо доноси предност у области рекламирања јер омогућује прилив страних речи (Пилар 2003: 172).

С друге стране, појава искључиво српског језика у монолингвалним рекламама на билбордима указује на тежњу ка очувању матерњег језика и језичку политику коју адвертајзинг агенције заступају. Предмет реклама који се јавља код ових билборда су локална штампа, локална телевизија и туристичка дестинација, што указује такође и на тежњу очувања националног идентитета.

2. Мултилингвалности у рекламама

Билингвални и мултилингвални билборди обједињују употребу српског језика са једним или више страних језика. Интересантно је да поред енглеског наилазимо и на употребу француског језика, немачког, шпанског, италијанског, па и прастарих латинских језичких елемената. Фреквентност појаве ових језика приказана је следећом табелом, како у оквиру назива производа, компанија и догађаја који се рекламирају, тако и у слоганима.

Табела 1. Употреба различитих језика у називима и слоганима билборда на подручју града Крагујевца.

српски	енглески	француски	немачки	шпански	италијански	латински
28	25	6	1	1	2	2

Код билингвалних и монолингвалних билборда евидентно доминира употреба српског и енглеског језика, док се остали језици

јављају спорадично. Према врсти производа/услуге/догађаја које рекламирају, употребу осталих језика илуструју следећи примери:

француски језик – *кредити, климатизација, сервис, кафа, укус чоколаде* (најразноврснија језичка примена)

немачки језик – *обележје аутоиндустрије*

шпански језик – *укус чоколаде*

италијански језик – *модна индустрија, обележје аутоиндустрије*

латински језик – наилазимо на функцију употребе префикса за сложенице и прилога: *мулти, илус*

Многобројнија употреба англицизама у области туризма, музичких догађаја, хране, технологије и других потврђује констатацију Пиларове да употреба енглеског језика не асоцира на етнокултуролошке стереотипе, што је карактеристично за употребу других страних језика (Пилар 2003: 175).

3. Функција интернационализама (преводна или комплементарна)

У рекламама употреба страног језика јавља се и као преводни еквивалент одређеног слогана. Порука се преноси употребом матерњег језика, али ефектност самог рекламног поступка допуњује се и преводом на једном од страних језика. Међутим, истраживање билборда на подручју Крагујевца показало је да се страни језици углавном јављају комплементарно у односу на поруку која је исписана на матерњем језику.

Extreme intimo ~~OPREMA I NAMI OBITI~~

Dobar plan za vaš stan – *Alpha Plan*

Imam nešto baš za tebe – *Fresh* novi mts: *postpaid* paket

Doncafé moment ~~VOVLVI BQPCVOPISJVK~~

Изузеци код којих наилазимо на неку врсту превода (мада не дословног) су следећи:

1. Computer shop највећи српски lanac prodavnica računarske opreme
2. Foodexpo posetite sajam hrane
3. Autoexpo sajam automobila, auto-delova i opreme

4. Обрасци лингвистичких појава код „англицизираних” билборда

Лингвистичка информација која се налази на билбордима може се свести на називе производа, компанија, предстојећих догађаја, као и на појаву слогана. С обзиром на то да целокупна реклама често представља „информативну причу”, није неочекивано што је истраживање подједнако једнојезичних и двојезичних/вишејезичних билборда показало маркетиншку праксу комбиновања брендова/назива и слогана. Наилазимо само на 13% (4 билборда) оних који садрже само назив производа/компаније/догађаја, док 87% (26 билборда) садржи подједнако и назив и/или слоган који даје шири комуникативни оквир.

С обзиром на то да је предмет нашег истраживања превасходно лингвистичка анализа билингвалних билборда који комбинују употребу српског, као матерњег, и енглеског, као страног језика, детаљније ћемо сагледати структуру ових порука.

Од укупно 25 англицизираних билборда, у великој мери је заступљена комбинаторна техника, где се подједнако јављају и називи и слогани, међутим позајмљенице су очигледно бројније код самих назива, а знатно мање код слогана. Англицизми се јављају код 19 назива, а само код 6 слогана што указује на опредељење адвертајзинг агенција да кратку поруку у облику слогана, која има за циљ да привуче пажњу и понуди додатну информацију ипак искажу на матерњем језику без прекомерног прилива иностраних речи и израза. Имајући у виду да рекламиране компаније и производи нису иностраног порекла, можемо говорити о мотивационом поступку и тежњи да сам назив буде звучан, оглед престижа, популарности који долазе са запада и да на тај начин привуче пажњу потенцијалних потрошача.

Анализом назива, а потом и слогана који се јављају у рекламама англицизираних билборда установили смо појаву следећих образаца:

Називи

Код назива углавном наилазимо на лексичко позајмљивање, које је и најкарактеристичнија појава када не постоји директна, већ само маргинална контактна ситуација (Винфорд 2003: 30), премда код појединих назива наилазимо чак и на употребу енглеског језика без икакве језичке адаптације, што је и случај са првим обрасцем који издвајамо.

1. Називи у потпуности на енглеском језику

WinWin Computer Shop

Foodexpo

Autoexpo

Alpha Bank

У поменутиим примерима наилазимо на потпуно лексичко презимање у изворном облику, што наводи на претпоставку да адвертајзинг агенције имају циљ да апелативно утичу на потрошаче. Такође, евидентно је да они очекују и да становништво поседује одређени степен језичке компетенције за разумевање страног језика становништва. У проширеном истраживању ове пилот студије од кључног значаја би била анализа рецепције самих назива и порука, које су у потпуности преузете у изворном облику лексичких јединица на енглеском језику.

2. Комбинација српског и енглеског језика

Company Golija; Lagado Furniture

Galeb milk / Galeb crispy

Motel Dedinje (пример већ одавно узуализоване лексичке јединице)

У датим примерима представљен је образац који се састоји од властитог имена домаће компаније/производа/објекта и општег обележја које га карактерише и ближе одређује. Општи термин који описује конкретно увек се јавља на енглеском језику, међутим интересантно је да се ове комбинаторне појаве номиналних фраза јављају структурално различито. Док се у правопису српског језика очекује да општа информација претходи конкретном називу/имену, анализа је указала на њихову појаву и у примарној и у секундарној позицији. Овакву појаву можемо тумачити двојако. Као прво, да агенције илуструју различит степен компетенције за употребу енглеског језика и као појаву спорадичног *негајивног трансфера* појединих реклама, који се преноси са матерњег језика на страни. Према Брауновој дефиницији „*Негајивни трансфер се јавља када претходно знање нарушава усвајање нове материје*“ (Браун 1987: 81). И такође, можемо је сагледати као намерну конструкцију инверзије, која има емфатички облик и сврху да апелативно делује на потрошача.

3. Властита имена (називи) у комбинацији са другим језицима:
адаптирани/неадаптирани

<i>Arena Motors</i> Крагујевац	<i>Elba servis</i>
фра+енг+НАЗИВ	НАЗИВ + фра (<i>service</i>)
<i>Doncafé</i> (фра)	<i>Galeb coco cookies</i>
	НАЗИВ + шпа (<i>coco</i>) + енг
<i>Galeb noisette</i>	
НАЗИВ + фра (<i>nois</i>)	

Порекло назначених лексичких јединица, транскрибованих на један од раније поменутих страних језика, описано је на основу одредница из енглеско-енглеског речника Вебстер (Вебстер, 2005).

Слогани

Анализом слогана такође су могли бити издвојени поједини обрасци који указују преваходно на употребу позајмљеница што се може и очекивати на територији наше земље.

1. Лексичке јединице - преузете и употребљене у оквиру слогана (без адаптације)

Jelen Pivo LIVE музички фестивал
Fresh : novi mts *postpaid* пакет
Petkom, subotom i nedeljom *EXTRA* ~~XXXXXX~~
/ ~~XXXXXX~~ *mini*

Интересантно је да се последњем примеру придев *mini* јавља у позицији после именице коју дефинише, што није карактеристично ни за српски ни за енглески језик.

2. Примери лексичке адаптације

Keš krediti sa poklonom
енг (*cash*)+фра (*crédit*) +срп
Sakupi i izaberi svoj trend
срп+енг(*trend*)

Уочава се и појава речи које су као појам сасвим прихваћене, не само као позајмљенице, већ су узуализоване и већ дужи период присутне у свакодневној употреби. Порекло речи које су назначене у слоганима утврђено је према Клајну и Шипки (Велики речних страних речи и израза, 2007).

Како Боснар-Валковић и други истичу „Технологија је била инокрејатив језичких промена“ (2008: 1038). Ново доба, развојем технологије и употребом интернета, у потпуности је увело у наш лексикон англицизме који су неопходни као средство искључиво за рачунарску комуникацију. Јављају се англицизми и у транскрибованом облику, али и као адаптације, што је примећено на једином билборду који је уместо слогана приказивао целокупну реченичну структуру са пратећом појавом поменутих англицизама. У овом случају наилазимо на контактну појаву замене кода енглеског и српског језика (*code switching*) у оквиру једног целог исказа.

" ~~PRIZNANJE~~ *Време* је у редовима замениш једним *klikom*, за тебе је *Studentski Online!*

срп + енг (*click*) + срп + енг
адаптирано + неадаптирано

Порекло речи које су назначене у слогану утврђено је према Клајну и Шипки (Велики речних страних речи и израза, 2007).

3. Слогани са лексичким позајмљивањем из других језика; адаптирани и неадаптирани

Alpha Plan stambeni krediti
Енг + фра (*plan*) + срп + фра (*crédit*)
Doncafé moment

Фра + енг, по узору на домаћи слоган *Време је за Донкафе* и још један пример тежње да слогани буду што краћи и да се клаузе свode на номиналне фразе због краткоће и јасноће израза коју билборди изискују.

Порекло речи које су назначене у слоганима утврђено је према Клајну и Шипки (Велики речних страних речи и израза, 2007).

Закључак

Лингвистичко окружење, у раду схваћено у ужем смислу као лингвистички садржај билборда, представља значајно поље истраживања. Његовом анализом можемо спознати контактне и социолингвистичке односе одређеног подручја.

Анализа лингвистичког садржаја у граду Крагујевцу у централној Србији показује тенденцију мултилингвалног преношења информација/порука и пружа потврду присуства страних језика у маркетиншкој пракси на нашим просторима. Појава бројних англицизама у односу на употребу осталих светских језика указује на претпоставку адвертајзинг агенција о задовољавајућем степену је-

зичке компетенције и познавања енглеског језика у нашем друштву. Распрострањена контактна појава која започиње позајмљеницама које су адаптиране, а потом и неадаптиране, па преко њихове употребе која води ка замени кода матерњег, српског језика и енглеског језика и комплементарне употребе енглеског као страног језика, пружа нам више него јасну слику потенцијалне употребе енглеског језика као *lingua franca* на нашим просторима у будућности.

Свакако, овај процес можемо критички посматрати као маркетиншку политику, која с једне стране илуструје креативност и промовише познавање светског/их језик/а, али с друге стране она може указивати на могућност нарушавања језичке структуре матерњег језика и на негативан исход контактне појаве. Тежња ка прихватању свега што долази са запада, па и англицизама који постају одлика престижа, више вредности и глобализације (Боснар-Валковић и други 2008, Пилар 2003) присутна је свуда око нас. Неопходно је имати свест о приливу интернационализама у наше лингвистичко окружење и на тај начин заузети званичан став и можда понудити ограничења у примени оваквог поступка у адвертајзингу.

С обзиром на то да постоји оскудан број истраживања заснован на анализи искључиво билборда у оквиру домена огалшавања, немогуће је повући паралеле између овог и других истраживачких подухвата. Међутим, ова пилот студија би могла бити проширена додатним истраживањем становника града Крагујевца и њихових способности рецепције оваквих билингвалних информација. Поред ефекта који се постиже и основне намере да се привуче пажња потрошачке популације од великог значаја би била интерпретација самих порука и спознаја у којој мери су наши суграђани заправо компетентни да понуђену информацију на енглеском језику и декодирају.

Литература

Боснар-Валковић 2008: Bosnar-Valković et al.: *The Americanization of the Croatian Language*, Coll Antropol, 32, 4: 10351–042.

Браун 1987: DH. Brown, *Principles of Language Learning and Teaching*, New Jersey: Prentice-Hall Inc.

2003: Annual Review of Applied Linguistics, Piller, I., *Advertising as a Site of Language Contact*, USA: CUP.

Онофри 2008: L. Onofri и други, Language Diversity in Urban Landscapes in: *Nota di Lavoro* 40.

<http://www.feemi.t/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>

Винфорд 2003: D. Winford, *An Introduction to Contact Linguistics*, Oxford: Blackwell Publishing.

Клајн, Шипка 2007: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.

2005: *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, 11th Edition, Springfield: Merriam-Webster, Inc.

Branka Milenkovic

LINGUISTIC LANDSCAPE AND CONTACT SITUATIONS IN THE REGION OF THE CITY OF KRAGUJEVAC

Summary

The process of globalization has had a great impact on the practice of advertizing worldwide. The presence of bilingual and multilingual messages on billboards is numerous, consequently leading to language mixing and the inevitable presence of anglicisms. The study exemplifies suchlike phenomena in the region of the city of Kragujevac, analyzing the linguistic content of billboard messages and specific patterns in which they occur.

Прихваћено за штампу децембра 2009.

На жуџом, уље на платно, 120 x 160 цм

Дејан Каравесовић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СЛОБОДНИ НЕУПРАВНИ ГОВОР ЕНГЛЕСКО-СРПСКЕ ПАРАЛЕЛЕ

У раду се на примерима разматрају основни видови реализације слободног неуправног говора у енглеском и српском језику на основу материјала преузетог из енглеских извора и њихових превода на српски језик. Уз то, рад указује на могуће интерпретативне и преводилачке проблеме који се могу јавити услед двосмислености и нејасноћа које носи наведени вид преношења туђих речи. Циљ је, такође, да се пружи преглед основних паралела које се могу повући при јављању ове појаве у два језика, као и указивање на терминолошка и методолошка непоклапања везана за ове два феномена.

Кључне речи: (слободни) неуправни говор, навођење, превођење, нарација

1.

1.1. Добро је познато да се туђи говор може пренети на више имплицитних или експлицитних начина. Ово преношење је често у форми две јасно одвојене целине, од којих једна представља одређени оквир у којем је уметнут пренесени садржај. Самим тим, он представља и језички садржај којим се преноси други језички садржај. Та метајезичка природа навођења туђих речи подразумева да се вербални садржај у одређеним ситуацијама прелама кроз призму онога који тај садржај преноси, чиме се основни исказ модификује и прилагођава перспективи преносиоца, уз одређене структурне особености које овај вид комуникације подразумева. Ово је можда најочљивије на примеру *слободног неуправног говора*, појаве која стоји на пола пута између непосредног и посредног навођења, и чија се интерпретација у великој мери заснива на адекватној прагматичкој анализи.

1.2. Велика пажња је посвећена ово проблему. Слободни неуправни говор¹ као књижевни поступак био је предмет разматрања многих научних радова везаних првенствено за књижевну теорију и наратологију. С друге стране, одсуство неких од формалних карактеристика које одликују овај (не)управни говор чини га плодним тлом за интересовање и лингвиста, данас можда понајвише у оквиру прагматичких разматрања везаних за теорију метарепрезентације и „читање мисли“ (енг. *mind reading*), тим пре што испољава структурне особености *йер се* и где се индиректност прихвата имплицитно, а исказ се махом интерпретира прагматичким обогаћивањем садржаја који нам се представља. За разлику од директног (ДГ) и индиректног говора (ИД), који се у многим језицима јасно препознају по формалним одликама², СНГ није увек лако уочити. Пре даљег разматрања, ваља прецизирати предмет рада.

1.3. Према дефиницији коју даје *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms (2001)*, слободни неуправни говор (СНГ) је „поступак представљања мисли или исказа књижевног јунака из перспективе самог јунака комбиновањем граматичких и других одлика јунаковог ’управног говора’ са одликама нараторовог ’неуправног говора’“. Према њој се може закључити да се ради о релативно одређеној појави, али се у литератури јављају многострука схватања у вези са тиме шта би он требало да представља, па се и негира функционална разлика између конвенционалног управног говора и слободног управног говора, сводећи их на две варијанте исте појаве (Short 1988: 71). Ипак, већина аутора прави јасну разлику између две појаве, придајући већу пажњу СНГ-у.

1.4. John Mullan наводи да СНГ представља технику код које „роман може спојити нараторово свезнање са јунаковим особеним гледиштем“ (2006: 45). Тиме сугерише да се укида стриктна подела на наратора и ликове, па се тиме успоставља непосреднија комуникација између дела и читаоца. Тако се и конвенција преношења туђег вербалног садржаја слободније реализује, што за исход има облике структурно и семантички обележене у односу на класично управно и неуправно навођење.

1 Термин *слободни неуправни говор* овде ваља схватити као сваки вид преношења вербалног садржаја који подлеже критеријумима који се у раду наводе, укључујући и *слободну неуправну мисао* (енг. *free indirect thought*), која и представља најчешћу реализацију СНГ-а. С обзиром на то да се ове две појаве формално не разликују, за потребе овог рада нема потребе вршити диференцијацију између ова два термина.

2 “In German, simply using the subjunctive can mark out a passage as indirect speech; no introductory verb and dependent subordinate clause are necessary then.” (Fludernik, 2009: 66)

1.5. Иако се у традиционалној граматици и стилистици сматра да је СНГ појава која се искључиво налази у сфери приповедне писане књижевности, све се више чују гласови који ову врсту казивања смештају и у друге модалитете приповедног изражавања, пре свега усменог (Vetters 1994: 190). Међутим, пун стилистичко-наративни потенцијал ова појава добија управо у прозном казивању, јер се кроз њега језгровитије и без посредника могу изразити како изговорени, тако и неизговорени искази, па се тиме постиже и успешније варирање перцепције књижевне форме.

1.6. Недостатак глагола навођења (енг. *reporting verbs*)³ често доводи до нејасног разграничавања нараторовог дескриптивног казивања од преношења неизреченог или изреченог говора лика. Међутим, ефекат постигнут на стилистичком плану коришћењем овог непосреднијег вида казивања донекле је изгубљен због могућности вишеструке интерпретације исказа, пре свега код структура где утврђивање референције и темпорална локализација представљају проблем.

1.7. Када разматрамо ситуацију у енглеском језику видимо да се основе за издвајање овог својеврсног амалгама директног и индиректног приказивања одређеног вербалног садржаја могу тражити у поштовању конвенције слагања времена. Енглески наративни низ подразумева да се претериталност у наративи мора спроводити у практично свим деловима текста, како би се испоштовала структурна, синтаксичка димензија. Ово при том може у већој или мањој мери утицати на укупну инференцију исказа, јер се често дешава да се управни елементи исказа могу интерпретирати на више начина, тј. кроз више временских димензија.

1.8. Проблем постаје још сложенији када се у обзир узме да се у савременој прози синтаксички критеријуми који се често наводе као знаке СНГ-а не реализују доследно, те се перспектива и фокализација наратора и ликова преплићу, остављајући читаоцу да у оквиру контекста разлучи коме приписати одређени садржај исказа. Иако стилистички посматрано овај поступак може добити своје потпуно оправдање као стилогено средство, на структурном плану се јављају случајеви који могу проузроковати знатне проблеме преводиоцима, нарочито у случајевима када се јави проблем утврђи-

3 Глаголи навођења овде подразумевају све глаголе који експлицитно или имплицитно преносе туђи језички садржај, па чак и оне које преносе мисли и неке утиске (нпр. *по-мислиши*, *веровати*, *сматрати*, *осећати*, *зайићи* се, итд.), чиме се донекле разликују од глагола *verba dicendi* који се првенствено односе на глаголе усмене реализације говора (нпр. *рећи*, *узвикнути*, *прокоментирати*, итд.).

вања референције и решавања структурних двосмислености везаних за дејксу глагола.

1.9. С обзиром на то да би опсежни опис карактеристика сваког од видова преношења туђег вербалног садржаја заузимао велики простор, оне се за потребе овог рада могу приказати у виду табеле како би се на основу ње могли увидети односи између анализираних материјала и типичних реализација које се у литератури наводе.

1.10. У складу са карактеристикама приказаним у табели, извршиће се анализа основних видова СНГ-а у енглеском и српском језику, а како би се утврдиле основне поставке за утврђивање сличности и разлика међу њима. Анализа је мотивисана најпре проблемима који се при превођењу са једног језика на други могу јавити услед неодређености исказа, што може довести до структурних померања при превођењу. Циљ је такође и идентификовати такве проблеме и понудити могућа решења за њих. Као узорак коришћени су одломци из трију романа реномираних савремених аутора са енглеског говорног подручја. Сваки од њих је на свој начин употребио неки вид навођења, чије се особености наводе у наставку рада.

	Управни говор	Неуправни говор	Слободни управни говор	Слободни неуправни говор
Субординација	Нема субординације, реплика је засебна целина, како синтаксички тако и ортографски	Постоји субординација, присутан субординатор	Нема субординације, реплика је засебна целина како синтаксички тако и ортографски	Нема субординације
Глагол који означава туђи вербални садржај	Присутни глаголи навођења	Присутни глаголи навођења	Изостављени уводни глаголи, тј. глаголи навођења	Изостављени уводни глаголи, тј. глаголи навођења

Глаголско време	Нема транспозиције (глаголски облици исти као у изворном исказу)	У енг. постоји транспозиција (пренесени исказ прати наративно гл. време) / у срп. углавном нема транспозиције	Нема транспозиције (глаголски облици исти као у изворном исказу)	У енг. постоји транспозиција (пренесени исказ прати наративно гл. време) / у срп. углавном нема транспозиције
Синтаксичке особености	1. Инверзија у питањима (енг.) 2. Не може бити директни објекат глаголима који уводе туђи вербални садржај 3. Присутне уметнуте (тј. парентетичне) структуре и експресивни облици (коментари, реторичка питања, узвици, реченични и прилози става и сл.)	1. Нема инверзије у питањима (енг.) 2. Не може бити директни објекат глаголима који уводе туђи вербални садржај 3. Не пренесе се уметнуте (тј. парентетичне) структуре и експресивни облици (коментари, реторичка питања, узвици, реченични и прилози става и сл.)	1. Инверзија у питањима (енг.) 2. Присутне уметнуте (тј. парентетичне) структуре и експресивни облици (коментари, реторичка питања, узвици, реченични и прилози става и сл.)	1. У енг. постоји инверзија у питањима 2. Присутне уметнуте (тј. парентетичне) структуре и експресивни облици (коментари, реторичка питања, узвици, реченични и прилози става и сл.)
Деиктички елементи (заменице, временски и просторни прилози)	Не мењају се	Мењају се: 1. (ретко. 2.) лице обично постаје 3. лице (у зависности од контекста); проксимални деиктички облици постају дистални	Не мењају се	1. (ретко 2.) лице по правилу постаје 3. лице, остали деиктички облици задржавају идентичан облик
Ортографска конвенција	Употребљавају се наводници и двотачка, велико почетно слово	Нема ортографских ознака за пренесени исказ	Нема ортографских ознака за пренесени исказ	Нема ортографских ознака за пренесени исказ

Табеларни приказ карактеристика типичних образаца
видова преношења туђих исказа

2.

2.1. Као што је већ напоменуто, СНГ по правилу подразумева нарацију у трећем лицу, што се може уочити у првом анализираном примеру из одломка романа *Срећни Џим* Кингзлија Ејмиса. Ако посматрамо реченицу (2), Ејмис исказ Диксона, једног од ликова у роману, преноси коришћењем три наративна вида унутар исте реченице: путем СНГ-а, дескриптивно (клаузом која уводи управни говор) и управним говором. Напоредна употреба презенте у управном говору код питања у реченици (1) и претерита при слободном индиректном говору (2), који у овом случају преноси ментални садржај, указују на флескибилност коју СНГ испољава да на различит граматички начин означи непосредно повезан, сукцесивни темпорални садржај. Писац на тај начин остварује дијалошку форму између изреченог (...*if you don't mind my asking?*) и неизреченог (*Dixon did mind...*), где је оно што је аудитивно неиспољено облички означено претеритом, остварујући тиме пуни полифони ефекат у бахтиновском смислу (према Бахтин, 1980). При превођењу се претерит може превести двојако, презентом или перфектом. Међутим, иако би евентуална реконструисана мисао Диксона у његовом уму свакако била вербализована у презенту ("*I do mind*" / „*Смеџа ми*”), у српском би било неубичајено употребити презент, иако је граматички могућ. Већ у даљем тексту се може видети да, за разлику од енглеског, превод на српски испољава пластичнији однос према избору између два поменута глаголска облика⁴:

'What are your main ideas so far, sir, if you don't mind my asking?' Michie asked as they turned downhill into College Road. (1)

Dixon did mind, but said only: 'Well, I think the main emphasis of the thing will be social, you know.' (2) He was trying to stop himself from thinking directly about the official title of his subject, which was 'Medieval Life and Culture'. (3) 'I thought I might start with a discussion of the university, for instance, in its social role.' (4) He comforted himself for having said this by the thought that at least he knew it didn't mean anything. (5)

(Kingsley Amis (1961): *Lucky Jim*, Penguin Books, London)

[‘До каквих сте, господине, основних замисли до сада дошли, ако не смета што питам?’; упита Мичи док су скретали низбрдо ка Колиц Роуду. (1)

Диксону *смеџа*?/јесте сметало, али само изјави: ‘Па, видите, мислим да ће главно тежиште бити на социјалној равни.’ (2) Покушавао је да

4 У примерима су опциони облици обележени курзивом.

себе спречи да директно размишља о званичном називу свог предмета, који гласи/је гласио ‘Средњовековни живот и култура’. (3) ‘Мислио сам да започнем са дискусијом о универзитету, на пример, о његовој друштвеној улози’. (4) Пошто је ово изрекао, тешио је себе мишљу да је (/био) барем свестан да то ништа не значи/није значило. (5)]⁵

2.2. Иако се на почетку реченице (2) јасно примећује да се ради о СНГ-у, не ретко то није случај. Проблем се јавља пре свега услед нејасног разграничења нараторових исказа од исказа ликова. Ово тим пре што не постоји јасна наративна граница између чулно-менталне перцепције самих ликова и дескрипције истих од стране наратора. Тако се као маркери СНГ-а обично узимају елементи који нису карактеристични за неуравни говор попут експресива, инверзија, уметнутих структура, итд. Међутим, дужи наративни сегменти у овире једног целовитог тематско-синтаксичког оквира могу у себи садржати мноштво ових структура, чиме се пишчева приповедно-објективна дескрипција меша са субјективном перспективом ликова, те је тешко утврдити коме се одређени садржај приписује.

2.3. Иако наизглед не претерано битан, овај проблем може представљати озбиљан изазов за преводиоце, јер се услед конвенције слагања времена у енглеском, тј. њеног непостојања у српском, мора јасно утврдити ко је носилац исказа, јер се у појединим ситуацијама такви искази могу структурно разликовати и изазвати померање временске равни у складу са интерпретацијом оригинала.

2.4. Уз то, ваља поменути и проблем додељивања референције. Као што се може уочити у примеру, иако нам у реченицама (3) и (5) ништа експлицитно не говори да заменички облици *he/himself* кореферирају, прагматичким обогаћивањем садржаја долазимо до интерпретације да се ради о истој особи, тј. Диксону. У српској верзији се повратном заменицом првог лица ова могућа недвосмисленост потпуно отклања, те је интерпретација *de se* и једина могућа.

3.

3.1. За разлику од типичних ситуација са претериталном нарацијом, ваља се позабавити и другачијим примерима. Следећи одломак из романа Дона Делила има основни наративни оквир у презенту. Како Моника Флудерник примећује “нарација у садашњем времену је у новијој прози постала веома раширена појава, са интересантним исходима за (ре)концептуализацију природног окви-

⁵ Превод анализираних одломака припада аутору овог рада.

ра приповедања код читалаца, а где се приповест мора започети у прошлости како би уопште и могла бити испричана” (Флудерник 1996: 223). Уз то, имамо и наратију у другом лицу једнине, где се приповедна стварност прелама кроз призму замишљеног директног саговорника. Тиме се потврђује став Карла Фетрерса да када се ради о СНГ-у није оправдано искључивати приповедање у другом лицу једнине (Фетрерс 1994: 194). Ово је крајње нетипично за СНГ у енглеском језику, који обично подразумева наратију у транспонованом трећем лицу и претериталном временском оквиру. У датом одломку су перспективе испреплетане, тј. фокализација наратора и лика се смењују:

It shows something awful and unaccompanied. (1) You want your wife to see it because it is real this time, not fancy movie violence – the realness beneath the layers of cosmetic perception. (2) Hurry up, Janet, here it comes. (3) He dies so fast. (4) There is no accompaniment of any kind. (5) It is very stripped. (6) You want to tell her it is realer than real but then she will ask what that means. (7) (Don DeLillo (1997): *Underworld*, Scribner, New York, 158)

[Приказује нешто одвратно и непатворено. (1) Ти желиш да ово види и твоја жена, јер је овога пута стварно, не некакво намештено филмско насиље – она стварност што је испод слојева улепшане перцепције. (2) Пожури, Џанет, ево сада ће. (3) Умире тако брзо. (4) Нема никаквог улепшавања. (5) Тако је сведено. (6) Желиш да јој кажеш да је стварније од стварности, али ће онда питати шта то значи. (7)] (Дон Делило: *Подземље*, превео: Зоран Пауновић, 2007, Геопоетика, Београд)

3.2. Иако је из реченице (1) у овом одломку нејасно ко износи став о ономе што се догађа, наратор или протагониста, у другој реченици је извесно да се ради о СНГ-у лика, на шта нас упућује парентетички коментар у другом делу реченице. Већ у следећој се јавља изостављање глагола навођења, дословно се преноси исказ лика, те се тада може говорити и о *слободном уиравном говору* – тј. СУГ-у (*Hurry up, Janet, here it comes*). Презентски наративни оквир у енглеском не подразумева стрикно слагање времена, па се формално диференцирање између СНГ-а и СУГ-а које се јавља у претеритарном домену на неки начин укида. Уопште узев, и превод прати временску линију оригинала па и транспозиција времена при превођењу изостаје јер није присутна ни у почетном тексту. Овиме се разлика између СНГ-а и СУГ-а умањује, те се и сама диференцијација релативизира, приближавајући се тиме српском моделу.

4.

4.1. Како је већ напоменуто, ни сами писци нису доследни при употреби СНГ-а. И у трећем примеру из романа *Херцог* Сола Белоуа се уочава да је тешко разлучити шта представља СНГ, а шта нараторове речи. Уз то се у читавом наведеном енглеском тексту форма преношења неуправног говора у оквиру исте наративне целине арбитрарно мења са трећег лица (реченице 1 – 5) у прво лице (реченица 6), уз аналогну ретранспозицију претерита СНГ-а у управни презент СУГ-а:

What he had vaguely in mind was to offer his house and property in Ludeyville to the Bhave movement. (1) But what could Bhave do with it? (2) Send Hindus to the Berkshires? (3) It wouldn't be fair to them. (4) Anyway, there was a mortgage. (5) A gift should be made in what they call "fee simple," and for that I'd have to raise another eight thousand bucks, and the Internal Revenue wouldn't give me a deduction on it. (6) (Saul Bellow (1965): Herzog, Penguin Books, London)

[Оно што је отприлике имао на уму (*било*) је да понуди своју кућу и земљу у Ладивилу Бави покрету. (1) Али шта би Бави могао са њима да уради? (2) Да шаље Хиндусе у Беркшир? (3) Не би то било фер према њима. (4) Уз то, ту је (*била?*) и хипотека. (5) Поклон би требало дати у виду онога што зову “потпуно власништво”, а за то би требало да сакупим још осам хиљада зелембаћа, а Пореска управа ми на то неће рачунати одбитак. (6)]

4.2. У првој реченици овог сегмента се не може са сигурношћу рећи да ли се ради о дескрипцији коју пружа аутор или можда чак и непотпуно вербализованој менталној рефлексiji самог лика. Већ наредна реченица по форми указује да се ради о СНГ-у јер је задржан упитни облик карактеристичан за директно навођење, уводећи тиме читаоца у мисаони ток Мозеса Херцога, главног јунака романа, а који ће се протезати и надаље кроз текст. Реченице које следе се тематски надовезују на претходне, замишљена питања добијају своје одговоре, које може дати једино онај ко је и упитан, а то је сам јунак.

4.3. Међутим, како је већ напоменуто, у реченици (6) писац нагло прекида нарацију у трећем лицу, пребацујући у потпуности фокализацију на лик, тиме истичући у први план Херцогову дилему као својеврсни лични и непосредни ментални доживљај. Проблем се овде јавља првенствено јер се стилски ефекти оваквог преласка веома тешко могу пренети на српски језик, па је у преводу на српски због слободније употребе глаголских облика код СНГ-а

веома тешко задржати исту темпоралну линију наратије, која је у енглеском тексту остварена варирањем фокализације.

4.4. Другим речима, иако се семантички узев, превод може без већих проблема обавити, ефекти постигнути променом деиктичке дистанце неће бити исти у оба језика услед структурних особености при навођењу у два језика. Тако се може видети да осим на граматичком, семантичком и прагматичком нивоу, разлике у конвенцији везаној за СНГ ваља тражити и на стилистичком плану.

5.

5.1. На основу свега наведеног, као и на основу приложене табеле, може се видети да се у многим аспектима СНГ у српском и енглеском поклапају. Оно што разликује енглеску верзију СНГ-а јесте, пре свега, изразито преовлађајућа конвенција употребе претериталности у читавој синтаксичкој организацији наратије, тј. појава тзв. „слагања времена”. Иако у већини случајева у српском језику СНГ подразумева опциону употребу наративног презентата или перфекта са већим или мањим степеном прихватљивости при интерпретацији, у енглеском то није случај. Врло јасна правила диктирају могуће синтаксичке реализације, те се одступања ретко јављају и не ретко доводе до тешкоћа у интерпретацији. Формално посматрано, ово наводи на закључак да је СНГ у српском пре тип својеврсног редукованог директног говора, јер са њим дели већину одлика, али са умереном прономиналном фокализацијом, док се темпорално-спацијалне равни махом поклапају са изворним обликом.

5.2. Наравно, видели смо да се односи не јављају само у оквиру граматичко-семантичких релација, већ се може говорити и о стилотеном потенцијалу СНГ-а. Јукстапонирањем претерита и презентских облика, заменица у различитим лицима са истим денотатима и сл., писац може варирати перспективе о догађајима са истом референцијом. Чини се да управо разбијање образаца који налажу употребу одређених облика доприноси стилотености читавог дела, али се све ово услед изостанка неких од поменутих образаца може изгубити при преводу на српски.

У складу са поменутиим може се закључити да је у српском језику СНГ структурно флексибилнија категорија него у енглеском, пре свега што се у енглеском језику захтева поштовање ригидније конвенције при његовој употреби. Као што се у примерима могло видети, није немогуће употребити облике који не прате „слагање времена”, али, то води ка повећању могућности двосмислености,

јер се у одсуству додатних маркера СНГ-а не може прецизно утврдити место где заправо СНГ почиње, а где се завршава. У оквиру исте наративне ситуације слободно се комбинују различити глаголски облици код којих није увек јасно да ли упућују на исту темпоралну инстанцу или се ради о различитим временским равнима. Уз то, јавља се и проблем референције деиктичких израза, пре свега заменица, јер се недоследност у композицији дела може одразити на укупну интерпретацију садржаја којим укључује СНГ. У свему овоме се огледа динамичка природа СНГ-а, његове предности и недостаци. Она захтева стални дијалог између форме и контекста, наратора и лика, читаоца и дела, што се, како је у раду илустровано, неминовно одражава и на структурне обрасце којима се овај дијалог испољава.

Литература

- Кингсли 1961: А. Kingsley, *Lucky Jim*, London: Penguin Books.
- Белов 1965: S. Bellow, *Herzog*, London: Penguin Books.
- Делило 1997: D. DeLillo, *Underworld*, New York: Scribner.
- Аикенвалд 2004: А. Y. Aikhenvald, *Evidentiality*, Oxford: Oxford University Press.
- Батин 1980: М. Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd: Nolit.
- Бол 1997: М. Bal, *Narratology: introduction to the theory of narrative*, 2nd ed., Toronto: University of Toronto Press.
- Флудерик 1996: М. Fludernik, *Towards a "natural" narratology*, London: Routledge.
- Флудерик 2009: М. Fludernik, *An Introduction to Narratology*, London: Routledge.
- Хлебец 1989: Б. Хлебец, *Општина начела превођења*, Београд: Научна књига.
- Кларер 2004: М. Klarer, *An Introduction to Literary Studies*, 2nd ed., London: Routledge.
- Мекхале 2004: В. McHale, *Free indirect discourse: A survey of recent accounts in Bal, Mieke, Narrative Theory: Major issues in narrative theory*, Oхon: Routledge.
- Мулан 2006: J. Mullan, *How Novels Work?*, Oxford: Oxford University Press.
- Палмер 2004: А. Palmer, *Fictional Minds*, London: University of Nebraska Press, Lincoln.
- Риканати 2000: F. Récanati, *Oratio obliqua, oratio recta: an essay on metarepresentation*, Boston: MIT Press.
- 1992: *Речник књижевних термина*, Београд: Полит.

Шорт 1988: M. Short, Speech presentation, the novel and the press, in: W. Van Peer, ed., *The Taming of the Text*, London: Routledge.

Витерс 1994: C. Vetters, Free Indirect Speech in French, in: Vet, Co and Vetters, Carl, eds. (): *Tense and aspect in discourse*, Berlin: Mouton de Gruyter.

Dejan Karavesović

FREE INDIRECT SPEECH: ENGLISH-SERBIAN PARALLELS

Summary

The paper analyses basic realisations of free indirect speech (FID) in English and Serbian in the examples excerpted from the corpus in English and its translational equivalents in Serbian. Additionally, the paper points out some possible interpretative and translational problems which may occur due to the ambiguity and vagueness which may occur when FID is used. The aim is also to provide a brief account of the overlaps which can be found when using FID in the two languages, and to investigate terminological and methodological issues in relation to these to phenomena.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Горана Зечевић-Крнета

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

**ДАТИВ И(ЛИ) АКУЗАТИВ КАО ПАДЕЖИ
ДИРЕКТНОГ ОБЈЕКТА: ГЛАГОЛИ СА ДВОЈАКОМ
РЕКЦИЈОМ У СРПСКОМ И ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се анализира појављивање дативских и акузативних глаголских допуна уз четири дворекцијска глагола у српском и шпанском језику на примерима из речника и из електронских корпуса српског и шпанског језика. Испитују се фактори који утичу на појављивање одређене објекатске допуне као и евентуалне модификације у значењу предикатско-објекатског израза. Такође, настоји се увидети да ли је употреба датива и акузатива у овим конструкцијама мотивисана истим разлозима у два наведена језика.

Кључне речи: датив, акузатив, транзитивност, семантичко-синтаксичка обележја објекта у српском и шпанском.

„Употреба падежа не зависи од глагола, већ од значења које треба исказати.“ (Меје: 1965)

Многи аутори (Арсенијевић: 2007, Гортан-Премк: 1973, Грковић-Мејдор: 2007, Ивић: 1983), бавећи се проблематиком глаголске прелазности и падежима у српском језику, навели су примере глагола који имају двојаку рекцију, односно могућност да се појаве с различитом падежном допуном без већих модификација у значењу. Поменуто двојако понашање глагола у одабиру директне¹ објекатске допуне регистровано је и у шпанском језику и разматрано најчешће у оквиру феномена *leísmo*², *laísmo*³ и *loísmo*⁴ као неоправдана употре-

1 У овом раду преузимамо класификацију семантичко-синтаксичких обележја објекатских конституената коју је дала Арсенијевић (2007) према којој су „акузатив без предлога, генитив и датив падежи објекатског појма обележеним директним учешћем у глаголској радњи, при чему је беспредлошки акузатив, као пасивни учесник, потпуно обухваћен глаголским процесом, док је дативом обележен објекат чије се учешће манифестује усмеравањем радње ка њему“.

2 Неоправдана употреба облика за датив *le, les* на месту где треба да се појаве облици за акузатив *lo, los* или *la, las*.

3 Неоправдана употреба облика за акузатив *la, las* на месту где треба да се појаве облици датива *le, les*.

4 Неоправдана употреба облика за акузатив *lo, los* на месту где треба да се појаве облици датива *le, les*.

ба датива односно акузатива. У сагласности са Фернандес-Ордоњес (1999) истичемо да случајеви које испитујемо у овом раду не би требало да се тумаче као неоправдана употреба датива/акузатива, јер је употреба оба падежа уз поједине глаголе оправдана и условљена семантичко-синтаксичким обележјима глагола и реченичним контекстом, али и говорниковом комуникативном намером.

У овом раду испитујемо двојако рекцијско понашање на примеру четири глагола који, како у српском тако и у шпанском језику, показују осцилацију у одабиру директне глаголске допуне. Анализирајући њихове семантичке и синтаксичке карактеристике, покушали смо да наведемо разлоге који утичу на одабир дативске/акузативне допуне ових глагола, а након тога и да донесемо закључке о сличностима и разликама понашања ове глаголске групе у српском и шпанском језику.

Пошто се у шпанском језику временом изгубила граматичка категорија падежа, а самим тим и морфолошка варијација именског конституента, нећемо моћи да поредимо директни номинални објекат, јер би се у оба случаја појављивао именички конституент уведен предлошком конструкцијом с предлогом „а“, изузимајући неживе и непсонификоване акузативне допуне које би се појавиле без предлога⁵. Оно што нам остаје јесте контрастирање прономиналног анафорског објекта пошто су се у систему личних заменица објекта у шпанском језику задржали деклинацијски облици, тако да можемо да разликујемо облике трећег лица једине и множине прономиналног анафорског објекта у дативу (*le; les*) и у акузативу (*lo/le⁶; la; los, las*).

Одабрани глаголи који ће нам послужити да испитамо појаву су *ïомагаïиï*⁷, *смеïаïиï*, *судïиï* и *шïеïиïиï*, и њихови еквиваленти у шпанском језику *ayudar, molestar, juzgar* и *perjudicar*. У циљу што бољег илустровања значења и употребе поменутих глагола, при-

5 Предлог А увек стоји уз именске конституенте у функцији дативске објекатске допуне, док, када је реч о акузативној објекатској допуни, предлог се јавља када се објекатски појам односи на живо биће или је реч о персонификацији; међутим, понекад може да се појави и испред објекатске допуне у акузативу која се односи на неживе појмове, нпр. *Un buen estilo nunca perjudica A las buenas ideas* [Добар стил никад не шкоди добрим идејама] (РАЕ: 2005).

6 Етимолошки посматрајући, облик *le* је прономинални анафорски облик за датив, међутим услед различитих вишевековних тенденција у шпанском језику, о којима ће бити реч у наставку рада, норма дозвољава да се облик *le* користи на месту акузативне директне допуне, али само ако је референт анафоре живо биће (углавном особа) мушког рода у једини.

7 Како у српском језику постоје два облика инфинитива, несвршени (*ïомагаïиï*) и свршени (*ïомоïи*), изабрали смо да испитамо несвршени облик, јер су и остали наведени глаголи које анализирамо овде несвршени.

мере смо потражили прво у једнојезичним речницима српског⁸ и шпанског⁹ језика, а потом и у електронском корпусу. У шпанском корпусу посебну пажњу обратили смо на изворнике, јер у оквиру хиспанског говорног подручја постоје већ регистроване области које не разликују датив и акузатив тако да би нас такви примери могли довести до погрешних закључака¹⁰.

У претраживању корпуса углавном смо издвајали примере у инфинитиву или у презенту трећег лица једнине, јер су такви примери најбројнији, па тиме и лакши за поређење. Одабиром облика инфинитива и презента у шпанском језику хтели смо да избегнемо анализу утицаја фактора *свршености/несвршености* глаголског облика, који се у неким студијама наводи као елемент који утиче директно на појављивање једног или другог падежа. У исто време тиме бисмо показали да се смењивање датива и акузатива јавља неvezано за контраст *свршено/несвршено*, а питање да ли поменути фактор утиче на појављивање допуне датив/акузатив, и у којој мери, оставићемо за неку другу прилику.

Датив и(ли) акузатив као падежи директног објекта у српском језику

У спецификацији објекатских односа у српском језику данас учествују сви падежи. Падежни односи на семантичком плану представљају односе између предиката и његових аргумента, док на морфосинтаксичком плану се ради о односима између предикативног израза и за њега везаних именичких синтагми. Сложени карактер семантичке структуре предиката омогућава да се исти предикат може оформити на више начина, с различитим предикатским аргументима и падежима, зависно од комуникативне хијерархије¹¹ компоненти коју ће говорно лице одабрати.

8 За проверу глаголских значења у српском језику користили смо *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске, *Рјечник хрватскога или српскога језика* Југославенске академије знаности и уметности, а од великог значаја био је и *Речник глагола са граматичким и лексичким дојунима* Владиславе Петровић и Косте Дудића.

9 Што се тиче глагола у шпанском језику, њих смо проверили у речницима *Diccionario de uso del español* Марије Молинер, *Diccionario panhispánico de dudas* Шпанске краљевске академије (ДРАЕ), као и у речнику *Diccionario del español actual* аутора Мануела Сека, Олимпије Андрес и Габина Рамоса.

10 Реч је о дистинкцији *zonas distinguidoras/confundidoras* коју је дефинисао Фернандес-Ордоњес (1999).

11 Тумачећи односе предиката и његових аргумената, Тополињска (1996) помиње хијерархију падежних односа и наводи да на врху хијерархије стоји човек, вршилац радње, па човек-објекат радње (енг. *experiens, beneficiens, patiens*), па предмет, тј. неживи објекат радње, па инструмент помоћу којег се та радња остварује итд. Сходно томе, па-

Арсенијевић (2007) указује на чињеницу да се временом мењало наше поимање објекта, те да је објекатска допуна у акузативу некада имала знатно шире значење и исказивала је читав низ околности вршења глаголске радње. Постепено је акузатив губио примат на том пољу, док, са друге стране, према речима Грковић-Мејдор (2007), отпочиње процес „*акузативизације*“, тј. преливања појединих објекатских категорија, најчешће генитивске и дативске, у неким својим реализацијама у акузативну категорију. Стога би данашњи систем објекатских облика представљао резултат дуготрајног процеса диференцијације објекатских појмова који је ишао ка томе да се поједини падежни облици повежу са одређеним семантичко-синтаксичким обележјима.

У циљу схватања праве природе глаголско-објекатске везе, Арсенијевић (2007) анализира семантичко-синтаксичка обележја објекатских синтагми у српском језику и дефинише објекатске односе на основу обележја *директност/индиректност*, *обухватност/управљеност* и *комплијентност/парцијалност*; па се тако, према дистрибуцији објекатског појма у односу на управну глаголску радњу успостављају директни или индиректни унутарсинтагматски односи, а према природи саме радње објекат је комплетно или парцијално обухваћен, или је радња на њега само усмерена. Ивић (1983) истиче да је разлика датива и акузатива као падежа директног објекта засновавана само на начину њиховог учешћа у глаголској радњи, и док акузатив означава обухватност објекатског појма глаголском радњом, датив имплицира усмереност радње ка њему. Управо је то обележје директне укључености у глаголску радњу и довело до колебања у употреби датива и акузатива у извесним примарно дативским синтагмама.

Па тако, пратећи еволутивне тенденције акузативног односа, може се уочити семантички развој „од односа појма који је у физичком контакту са глаголском радњом и који је њоме у целини обухваћен (што се може узети као првобитно акузативно значење) ка односу појма који је директно ангажован глаголском радњом као пасиван или у пасивној улози (што је значење акузатива у новијем језику)“. Насупрот томе, развој семантичке вредности дативске категорије ишао је „од односа појма коме је намењено вршење неких врста глаголских радњи ка односу посебне врсте ангажовања“ (Горган-Премк: 1973, 293).

деж „првога човека“, тј. човека који се налази у центру пажње говорног лица, био би номинатив, затим падеж "другог човека"- датив, падеж првог предмета – акузатив, падеж другог (неживог) предмета – инструментал.

Глаголи који показују осцилације у употреби датива и акузатива у српском језику, поред већ наведених глагола, су следећи: *досађивати*, *лађати*, *зајасити*, *саветовати*, *служити*, *телефонирати*, *удовољити*. Зближавање и изједначавање семантичких односа у овим дативским синтагмама с акузативном објекатском категоријом довело је до продирања акузатива у њих, а тек је затим у току паралелне употребе датива и акузатива, накнадно дошло до извесних диференцијација у значењу.

Та семантичка разлика је код неких глагола више изражена (нпр. глагол *саветовати* – у смислу „давати одређени савет“ с дативом и „бити нечији саветодавац“ с акузативом, или глагол *помагати* – „пружати, упућивати помоћ“ с дативом и „помагати трајније, свестраније, помагањем утицати на стање објекта“ с акузативом) док је код неких глагола готово и нема (*лађати*, *смејати*) (Гор тан-Премк, 1973: 293). На пример:

Д: 465071: 5 ~~ВРБВМНННННННННННННННН~~judima.

А: 5027805: "Prosvjeta" će svojim stipendijama i raznim drugim načinima pomagati i **pojedince** muslimanske i katoličke vere.

или:

Смејати композитора (А)/ композитору (Д) (Петровић и Дудић: 1989)

Анализа глагола и дативске/акузативне дојуне у српском језику

Помагати/ Помоћи

Што се тиче објекатских допуна које се јављају уз овај глагол, налазимо примере и акузатива и датива, који се јављају и у комбинацији са другим предикатским допунама (у+локатив, против+генитив, инструментал, инфинитив). На пример:

Д: Паде у *постељу*. Не *поможе* му ни *траве*, ни *бајање*, ни *молиће*. Помози *до побједи* древним херојима. Рони *сузе јушром* и *вечером*, а не може сину да *поможе*. (Р МС-МХ: 1990)

Не *помажу* теби *ништа* сви *твоји* *изговори*. Ни *Бог* свакому не *помажа*.

Ви *сте* мени *милостиво* *помагали* у *скућњању* ових *цјесама*. Они су Грцима *помагали* *против* *Авара*. (Р ЈАЗУ: 1930)

А: Разлог они *ваш* *ништа* вас не *помаже*. Звонимир *поче* добре *помагати*, а *прогонити* *зале*. Ако би га *шко* у *шоме* *помагао*. *Помагаше* убоге *свим* *чим* *могаше*. (Р ЈАЗУ: 1930)

Уз значење *креиштии, поикреиљиваштии*, налазимо углавном акузативне допуне:

А: *Ако је ово крух свакодани, нека те сваки дан помага. Који дух помага слабост и незнање наше.* (Р ЈАЗУ: 1930)

У Речнику *глагола и доиуна* (Петровић и Дудић: 1989) наводи се да падеж објекатске допуне зависи од значења које је потребно исказати, па тако, конструкција са дативом изражава *пружиштии сваковрсну помоћ коме*, док конструкција са акузативом има значење *чиништии да се чије материјално стање поправи*:

Д: *помагаштии повређеном детету, институту за физику; раднику при истоовару робе; Помаже ученику да напише задатак.*

А: *помагаштии сиромашног рођака, земље у развоју; одличног ученика стипендијом.* (Петровић и Дудић: 1989)

Што се тиче података добијених из корпуса, они указују на доста уједначену употребу акузатива и датива уз овај глагол, било да се жели исказати значење *пружиштии сваковрсну помоћ коме*, било да је реч о истицању сегмента *материјалне или какве друге ирајније подршке*:

А: 2474276: ~~LVN TUP~~ ~~QSIKBUWUW~~ ~~PESXBVBUN~~ ~~NSUWN~~ ~~QPNFC~~ *činiti i spomenike podizati, slavu slaviti, pomagati bolnice, škole i humane ustanove.*

Д: 4823729: *...podučavani do 21 godine, kada bi polagali zakletvu na siromaštvo i poslušnost, obećavajući da će pomagati siromasima, bolesnima, udovicama...*

А: 12625788: *Krizni štab će biti privremeni organ koji će do konstituisanja nove izvršne vlasti pomagati gradonačelnika.*

Д: 2789621: *On je dodao da je NBJ formirala krizni štab koji će pomagati bankama...*

А: 5065238: *Francuski je parlament 1833. zauzeo stanovište da na Balkanu treba pomagati nezavisne narode* ~~EBWUBOPV~~ ~~VPK~~ ~~BDJPOB~~ ~~OFESXBV~~

Д: 2292944: *Da li spasavati samo sebe ili pomagati i drugima da se spasu.*

А: 16194768: ~~SXBVBN~~ ~~FN~~ ~~BUFSJK~~ ~~QPN~~ ~~BHBU~~ *verske zajednice.*

Д: 21575304: *...mada to ne znači da materijalno ne treba pomagati mladim bračnim parovima* ~~LP~~ ~~FN~~ ~~EBN~~ ~~BK~~ ~~EFD~~

А: 19847395: *Naši narodi nisu hteli pomagati fašističku Nemačku i Italiju koje porobljavaju druge narode sveta.*

Д: 1766475: ~~S~~ ~~QPEXL~~ ~~V~~ ~~SOFU~~ ~~POIB~~ ~~LP~~ *je joj i kasnije uvek pomagati. Melanija Klajn se 1926. konačno nastanjuje u Engleskoj.*

Треба напоменути да се датив чешће јавља у комбинацији са другим глаголским допунама, најчешће са конструкцијом *у, при+ локатив*, док акузатив налазимо у комбинацији са инструменталом када означава материјалну страну помоћи:

Д: 17010734: *Kuzeljeviću će u radu pomagati Risto Pavić, Mirko Radulović* ~~и~~ *Вџић*. 9856358: *...priča nesrećni otac i dodaje kako ima " nešto zemlje " pa će mu kćerka pomagati u poljoprivrednim poslovima*. 30431: *Našli smo nešto grubih belih čaršava i šijem bele kecelje bolničarkama koje će mi pomagati pri vakcinaciji*.

А: 14203761: *Predstavnici nemačke vlade su juče naglasili da će i ubuduće Srbiju pomagati lekovima i sanitetskim materijalom, kao i da će obezbediti deo novčanih sredstava*.

Сметати

Анализирајући употребу датива и акузатива уз глагол *сметати*, у речницима налазимо на следеће податке: датив се јавља уз поменути глагол када треба исказати значење *правити сметње коме, узнемиравати кога, бити на сметњи, кварити што*, док конструкцију са акузативом налазимо у значењу *бити прејрека чему, сиречавати кога у чему*. На пример:

Д: *И у збиркама најбољих песника осредње песме сметају бољима*. (Р МС-МХ: 1990)

Да **вам** нишко у *шому* не смета. **Којој овци** своје руно смета, онђе није ни овце ни руна. Ако један момак остави дивојку, *то* не смета **другоме** ништа, да је запроси. Нишко **им** не смета ниши брани обичаје *слидити*. (Р ЈАЗУ: 1955)

А: *Зденац даљи поглед смета*. Они су дизали *галаму* сметајући **пролаз**. (Р МС-МХ: 1990)

Бесједе, шаћу и друге сметају. *Ову гостбу* смета *дође* својим *плагем*. Да је *нејма* *сметати* *поћи*, *куд* она хоће. Сметају **клис**, да не иде далеко. Народ *досађиваше* народу Јудину и *сметаше* **их** у *зигању*. (Р ЈАЗУ: 1955)

Речник ЈАЗУ наводи и примере дворекцијског понашања глагола *сметати*, у којима акузатив увек има обележје *+неживо*, а датив *+живо*:

А (н) + Д (ж): *Али ојетт плач и уздах ријеч* (А) **му** (Д) *смета*. *Усијају у ваша уха, што смета вам* (Д) **кућу и душу** (А). (Р ЈАЗУ: 1955)

Речник *глагола и доуна* (Петровић и Дудић: 1989) такође наводи напоредну употребу акузатива и датива са овим глаголом (*сме-*

*и*ајати *ком*позитора (А)/ *ком*позитору (Д)), изузимајући конструкције са значењем *неш*то, *неко не би*ти по вољи *коме* у којима се јавља датив:

Д: Дечачу *см*ећа мала *сес*тира. *Сме*ћа му *крав*ати. (Петровић и Дудић: 1989)

Занимљиво је да у електронском корпусу нисмо нашли ниједан пример употребе акузатива уз глагол *см*ећати, што би указивало на чињеницу да се акузативна допуна уз поменути глагол губи из употребе у савременом српском језику. Можда би та превласт датива над акузативом могла да буде условљена високом анимираношћу објекта који се у овим конструкцијама појављује углавном уз неживи субјект, па би употреба датива као падежа лица, насупротив акузативу, падежу објекта, била у складу са комуникативном хијерархијом, која у овим конструкцијама истиче једино лице у комуникацији.

Д: 11524591: . *По*че *не*kима *из*над свега, *см*етати *свет*ло и *вр*учина која *ће* бити *све* већа како *кон*церт *од*миће ...3097709: *До*де дан кад *му* *по*че *см*етати *пе*вање *к*олико *не*ће *см*етати *да* *по*тврди*мо* *ви*соку *класу* и *ово*м *спорт*у и *да* *ће*мо се *у*мешати у борбу за *једну* од *ме*далја. 20937751: ...*ћи*рлица *зна*чи *о*д *и*деја *ко*је *не*ће *см*етати *да* *по*тврди*мо* *ви*соку *класу* и *ово*м *спорт*у и *да* *ће*мо се *у*мешати у борбу за *једну* од *ме*далја.

Судијати

Речник МС-МХ бележи следећа значења овог глагола: *це*нијати, *оце*њивати *дела* или *по*стипује *чи*је, *разма*трајати *не*чију *кр*ивицу и *до*носијати *пр*есуду, у којима се користе како датив тако и акузатив. Изузетак би било значење *реш*авати *сп*орове *то*ком *из*ре и *па*зијати *да* се не *кр*ше *пр*авила *из*ре, које се реализује са акузативном допуном. На пример:

Д: То *ни*је *на*ше *да* *му* *суд*имо. Дао је *злоч*инце *от*пратијати *суд*беном *ст*оплу *да* *им* *суд*и *ради* *зл*обне *шт*етне. Са *мрт*вих *и*сина, *и*ш~~ти~~о *им* *д*јеца *на*ша *суд*ише, *једно* *и*шиче *пр*окљувава. *На*јзад, *наб*асаше на *деч*аке и *ста*доше *им* *суд*ијати. (Р МС-МХ: 1990)

*Суд*и *нама*, *че*стијати *суд*ија. *Кара*-*Ма*хмуд *цр*ној *Бос*ни *суд*и. (Р ЈАЗУ: 1958)

А: *По*кољења *д*јела *суд*е, *и*ш~~ти~~о је *чи*је *да*ју *с*вјема. *Нар*од се *саст*ао у *ш*уми *да* *суд*и *жену* која је *изне*верила *м*ужа. (Р МС-МХ: 1990) *Во*дише *га* и *по* *и*сму *суд*ише *га*. *Суд*ише *ову* *ду*шу *злу*. (Р ЈАЗУ: 1958)

Албанези и Менини суде меч *Спартак-Звезда*. (Р МС-МХ: 1990)

Речник глагола и дојуна (Петровић и Дудић: 1989) бележи употребу датива уз основно значење (нпр. *судићи фалсификатору* (Д), *судићи фудбалској организацији* (Д)), а акузативна допуна се јавља уз значење *оцењиваћи* (*судићи младића* (А)) или судити у спорту (*судићи меч* (А)).

Потврду стања илустрованог у речницима налазимо и у корпусу. Међутим, изгледа да анимираност објекатске допуне утиче и код овог глагола на то да ли ће да се појави датив или акузатив. Датив се најчешће појављује уз обележје (+) *живо*, док акузатив карактерише обележје (-) *живо*. На пример:

Д: 7832181: ...za svaki slučaj, pratio je opaskom da "ako je neko počinio zločin, treba mu suditi". 5218240: Nama će suditi oni koji će naše doba i naša dela videti sa već 2252173: O svima će suditi krivično već 7466602: Vi sudite sada, ali će doći vreme kada ćemo i mi vama suditi.

А: 12851178: Da li će slučaj "Pauk" suditi drugi sudija? 13271016: Današnji susret će suditi Grk Leonidas i Poljak Bačanski. 15743333: Monarhističku politiku, dakle, treba suditi po njenim plodovima, po delima dosadašnjih 15918713: Ako treba, najbolji arbitri će suditi i po dva - tri meča.

Ретко, али ипак могуће је наићи и на примере датива и акузатива са различитим обележјима од горе поменутих, па тако имамо:

Д: 3946316: Čeg čemu / BN

А: 8986966: Suditi zaverenike, to je suditi celu Srbiju.

Штетићи

Што се тиче глагола *штетићи*, *Речник МС-МХ* као и *Речник ЈАЗУ* уз основно значење *бити од штете*, *наносити штету* бележи употребу оба падежа:

Д: Врше се оштри лекова који дугом употребом неће штетићи осталим органима.

Честе промене модних линија почеле су штетићи индустрији. (Р МС-МХ: 1990)

Злато штети људи. (Р ЈАЗУ: 1959)

А: Волухарице су сродници мишева, живе по пољима, штете успе. (Р МС-МХ: 1990)

Ако мало и поцкним, не штећим посао њим. Ствари нечасне штеће добре науке. (Р ЈАЗУ: 1959)

Када значи кварити коџа, разарити чешће се јавља са акузативом.

А: *Ти их штећитиш!* (Р МС-МХ: 1990)

Мољац штећити свиту, и црв дрво. (Р ЈАЗУ: 1959)

У корпусу преовладавају конструкције са дативом, док ретки случајеви акузатива, као и у случају глагола *судити*, имају обележје (-) живо.

Д: 16722523: ...jer je on morao znati da bombe sa osiromašenim uranijumom neće štetiti njemu, njegovoj porodici, ni njegovim bliskim političkim prijateljima... 174900: Takvo shvatanje će im veoma štetiti pre svega jer su se skoro uvek, po inerciji, vezivali za Rumuniju ... 3112750: Često je za nas neka stvar povoljna koja šteti ~~OBZINOCORNB~~ 6430777: Po njegovim rečima ovakvo stanje šteti i ~~ESBVMSSJCSJNB~~ koji ne dobijaju pravu cenu za svoj ulov. 9262110: Teško se dogovaraju o statusu dece, što, naravno, najviše šteti deci.

6021661: Hladan vazduh šteti i gласnicama. 12140059: ...takva propaganda ~~TBNPNPNPFUJUM~~ novom izbornom procesu. 23739108: To ne samo da šteti domaćoj industriji koja ima kvalitetne proizvode, već dovodi do niskog nivoa usluga ...

А: 7749412: Onda je neko odlučio da ova institucija šteti stvari dogovorne kulture... 15118327: "Alma kvatro" ne prijavljuje sve svoje prihode, pa time šteti grad... 15117582: ~~WBWBWITW PQWFOBEWQPEWBWOFNPNPOQPM~~ pojedinih preduzeća šteti glavni grad za nekoliko desetina hiljada nemačkih maraka mesečno.

Датив и (ли) акузатив прономиналног објекта у шпанском језику

Парадигма личних заменица 3. лица једине и множине у савременом шпанском језику једини је пример очувања, додуше само делимичног, латинског падежног система. Наиме, од облика номинатива латинских показних заменица *ille, illa, illud* настали су наглашени облици личних заменица за треће лице *él* [он], *ella* [она], *ello* [оно]; од акузатива показне заменице *illum, illam, illud* настали су ненаглашани акузативни облици *lo/los* [га/их], *la/las* [је (ју)/их], *lo* [га]; и од датива латинске показне заменице *illi* настао је облик *le/les* [му, јој, му/им]. Често се говори о „етимолошкој“ употреби када се користе облици акузатива за прави објекат, и облици дати-

ва за неправи објекат. Поред „етимолошке“ употребе, у шпанском језику постоје употребе анафорских облика личне заменице које нису одређене синтаксичком функцијом именице или именичке синтагме на коју се односе. Те употребе се традиционално називају *leísmo*, *laísmo* и *loísmo*.

Међутим, савремене студије које се баве овом проблематиком наглашавају да су истински случајеви неразликовања падежа датива и акузатива ретки у шпанском језику. Одабир облика *le*, *la*, *lo* је у многим ситуацијама одређен структуром или значењем конструкције. У теоријама које покушавају да разјасне „неетимолошку“ употребу ненеглашених облика заменица трећег лица најчешће се повезује употреба облика *le*, *la*, *lo* са карактеристикама референта, као што су граматичка категорија рода и броја, анимираност референта (живо/неживо), степен прелазности глаголске радње, степен индивидуације референта, затим степен поштовања према њему, и сл. У неким случајевима реч је о сукобљавању архаичне и иноваторске варијанте. (Урубуру Бидаурасага 1993: 112).

Према традиционалној теорији, како наводи Флорес Сервантес (2002), развој ових феномена тумачи се постојањем двеју супротстављених тенденција. Прва би била тенденција успостављања трочланог морфолошког система граматичке категорије рода (мушки, женски и средњи род), и то на уштрб категорије падежа, где би облик *le* представљао референте мушког рода, *la* женског, а *lo* средњег рода. Поред ње јавља се и тенденција разликовања живог и неживог која је главни узрочник повезивања феномена *leísmo* са анимираношћу референта.

Комуникативна теорија образлаже да је употреба облика *le* наспрам *la*, *lo* мотивисана значењем самог падежа и комуникативном намером да се расподеле улоге *активно/пасивно* у реализацији глаголске радње. Највећи степен активности припада, традиционално, субјекту реченице, односно вршиоцу радње, а наспрот њему се налази објекат тј. појам у акузативу, који је директно обухваћен глаголском радњом и као такав, најчешће пасиван. Између би се налазио датив, као појам којим се исказује посебна врста ангажовања у глаголској радњи (Флорес Сервантес 2002: 57).

Грамаиички, лексички и семантичко-прагматишки контексти употребе *le*, *la* и *lo*

У покушају класификације елемената који утичу на различиту употребу заменица *le*, *la*, *lo* у шпанском језику, дефинисани су гра-

матички, лексички и семантичко-прагматски контексти (Флорес Сервантес 2002: 57).

Двострука рекција која је својствена глаголима које разматрамо у овом раду *ayudar* [помагати], *juzgar* [судити], *molestar* [сметати], *perjudicar* [штетити], потиче од самог значења глагола, а онда би и зависиле од граматичког контекста (нпр. неживи субјект, а у случају глагола *juzgar* значајно је и појављивање допуне објекатског атрибутива), као и од семантичко-прагматичког контекста (нпр. активна/пасивна улога објекта, затим метафора, персонификација/деперсонификација).

Сви поменути глаголи наводе се у речницима као прелазни, најчешће траже допуну директног објекта лица, мада могу и да се појаве са неживим објектом, а употреба датива уз ове глаголе, сматра се „етимолошком“ употребом, јер су у латинском језику ови глаголи тражили дативску допуну. Услед реструктурирања глаголске категорије рода настале су осцилације у падежу.

Изузетак би био глагол *juzgar* који је у латинском језику имао две допуне у акузативу, директни објект и објекатски предикатив (атрибутив), такође у акузативу, па се услед таквог граматичког контекста директном објекту наметао датив како не би дошло до забуне са атрибутивом у акузативу (Лапеса 1964: 73).

Треба додати и још то да се глаголи *molestar* и *perjudicar* сврставају у групу тзв. глагола емоције или афекта¹², и њихово рекцијско понашање анализира се у оквиру те специфичне глаголске групе. Поред *molestar* и *perjudicar*, афективни глаголи би били: *aburrir* [досађивати], *afectar* [ганути], *asustar* [плашити], *asombrar* [зачудити], *complacer* [угађати], *convencer* [убеђивати], *decepcionar* [изневерити], *disgustar* [растужити], *divertir* [забавити], *escandalizar* [запрепатити], *halagar* [ласкати], *impresionar* [задивити], *inquietar* [узнемирити], *irritar* [иритирати], *ofender* [увредити], *preocupar* [бринути], *sorprender* [изненадити]¹³ итд.

Како истиче Гонсалес (1977), различити су фактори који утичу на одабир падежа код ових глагола. Када је реч о неживом субјекту или зависној реченици у функцији субјекта онда се најчешће јавља допуна у дативу, а допуна у акузативу више је везана за субјекте лица који се лакше поимају као вршиоци радње.

12 Глаголи емоције или афекта били би глаголи који означавају процесе који утичу на психичко и емотивно стање, и који изазивају различите емотивне реакције и стања (РАЕ, 2005: в. *leísmo*).

13 Неки од ових глагола су већ поменути као дворекцијски у делу рада који анализира допуне у српском језику (*досађивају*, *удовољивају*), али њима могу да се додају и глаголи *угађају* и *ласкају*.

91547210: *La mujer se inclinó para ayudarlo (al niño).*

Al viajero, el diccionario „de faldriquera“, de poco peso, le puede ayudar para alguna lectura no muy exigente en lengua extranjera. (ДЕА: 1999)

Што се тиче положаја субјекта, тенденција је да субјекат-агенс претходи глаголу, а допуна се јавља у акузативу, схваћена као пацијенс; са друге стране, неживи субјекат обично се јавља иза глагола, а на почетном тематском положају у реченици јавља се допуна у дативу са семантичким обележјем експериментатора радње (Фернандес-Ордоњес, 1999: 1325).

Анализа глагола и глаголских допуна у шпанском језику

Ayudar

Глагол *ayudar* је прави пример глагола који је претрпιο рекатегоризацију глаголског рода, па га у речницима налазимо углавном са акузативном допуном, осим у случајевима када се инсистира на високом степену индивидуације допуне, где се јавља дативска допуна. Поред дативске/акузативне допуне уз овај глагол се јавља и допуна са предлозима *A* и *EN* која не утиче додатно на промене у глаголском падежном режиму. Уколико се појави субјекат с обележјем *неживо*, глагол ће да нагиње дативској допуни. На пример:

A: Yo tenía que ayudarla en la facturación, en el transporte de las reses.

La ayuda su sobrino. (ДЕА: 1999)

Alguien lo ayudo a incorporarse. (ДРАЕ: 2005)

Д: Al viajero, el diccionario „de faldriquera“, de poco peso, le puede ayudar para alguna lectura no muy exigente en lengua extranjera. (ДЕА: 1999)

У корпусу налазимо разне примере употребе етимолошког датива, који обухвата и женски и мушки род, а неке употребе датива су и додатно мотивисане персирањем, као и поменутом анимираношћу референта, нпр:

Д: 107601421: Lo conocí hace un año y me gustó mucho. Decidí ayudarle (a él) no porque sea liberal ni godo. 91363245: Era evidente que el encuentro fue un toque de vigor, una fuerza que podría ayudarle (a ella) a superar sus problemas, ella no lo aceptaba todavía... 91163378: Se fue con él a su rancho, a servirle como mujer y a ayudarle (a él) en su trabajo. 91486289: Lo que quiero es ayudarle (a Usted), y que a cambio usted me haga una pequeña ayudita. 94795132: Estoy aquí para ayudarle (a Usted) en el trabajo que Ud. me pida.

Што се тиче употребе акузатива са глаголом *ayudar*, налазимо на исти висок степен анимираности допуне као и код датива.

Међутим, осим једног усамљеног случаја са *LA* када је референт особа женског рода којој се персира, нисмо нашли ниједан пример употребе *LO* када је реч о персирању.

A: 90570350: *Ella debería ayudar**lo** (a él) de cualquier forma.* 91734134: *El hombre le extendió la mano para ayudar**lo** (a él) a recorrer el trayecto que faltaba, pero Martín le hizo señas de que podía...* 90701648: *Aquellos pájaros habían venido hasta su celda para ayudar**lo** (a él).* 91185949: *-¿Cuál es la queja contra mí? -Usted lo sabe mejor que yo. Se la acusa de practicar la prostitución...* Terminemos con esto. *Yo puedo ayudar**la** (a Usted).* 92095891: *Ella sola, sin un hombre a su lado para ayudar**la** (a ella).*

Juzgar

Глагол *juzgar* је једини од анализираних глагола који није имао етимолошку дативску допуну, него се појављивао са две акузативне допуне, једном у функцији директног објекта а другом у функцији објекатског атрибутива. Када се појави без атрибутива у значењу *изложиши некога или нешиш о суду, судском постојуку, процени*, најчешћи су примери са акузативном допуном, док уколико се јави конструкција са објектом и атрибутивом у значењу *смањраши, оцењиваши* чешће налазимо дативске допуне, нпр:

Д: *No **le** (a él) juzgas bien, si le crees capaz de eso. No **le** (a él) juzgo muy inteligente.* (ДММ: 2002)

али налазимо и архаичну варијанту:

A: *Solo siendo sinceramente amable y constantemente amable... se **la** (a ella) juzgará amable y bien educada.* (ДЕА: 1999)

A: *El juez federal **lo** (a él) juzgaré por injurias.* (ДРАЕ: 2005)

Los *(a ellos) van a juzgar en juicio sumarisimo.* (ДММ: 2002)

У корпусу налазимо примере који илуструју употребе глаголских допуна онако како су описане у речницима, с напоменом да акузативна допуна има много више примера са неанимираним референтом:

Д: 102797289: *Hubiera dejado seguramente alguna grabación que nos permitiría tener una base sólida para juzgar**le** (a él) como pianista, aunque el concierto en vivo es insustituible.* 75919156: *Los más contumaces en juzgar**le** (a él) un hombre honrado empezaron a ceder.* 77955026: *Entonces, ¿cómo se atreve usted a juzgar**le** (a él)?* 80111557: *A nosotros no nos toca juzgar**le** (a él) como hombre de letras, sino hacerle justicia como hombre caritativo...* 82115768: *Dada la existencia de un objeto, pertenece a la filosofía el desentrañarle, apreciarle y juzgar**le** (al objeto), ya que en la*

aceptación común esta palabra significa... 112575248: Mujibur fue arrestado y conducido a Pakistán Occidental para juzgarle (a él) por traición.

A: 68547759: *Si usted no lo conoce, no puede juzgarlo (a él).* 76105699: *Esteban pudo juzgarlo (a él) como un maestro ironista, más antipático aún con su agrio sonreír de cara dura negra (tal que sonríen los carboneros)...* 85551814: *En lo que en ella hubiese de tormento de mujer, hace falta ser mujer para juzgarlo (eso).* 87354378: *Aquel libro lo tenía allí para juzgarlo (al libro).* 96089652: *Inf. -...no puedo... no puedo juzgarla (a ella) porque en realidad no... no la conozco, ¿no?* 93072194: *Eso sí, con el tiempo llegó a juzgarla (a ella) duramente a Alicia porque la había visto fumar caminando por la calle.* 70028619: *Queremos ser nosotros mismos el relator de esa causa, antes de juzgarla (a la causa).*

Molestar

Глаголе *molestar* и *perjudicar* смо сврстали у групу тзв. глагола психичког афекта, који показују слично понашање када је у питању употреба дативске односно акузативне допуне. Навели смо, такође, да је код ових глагола веома битна расподела улога *активно/пасивно* у реализацији глаголске радње између субјекта и објекатских референата, као и степен индивидуације референта.

Д: *A mi mamá no le molestaba lo que yo hacía.* (ДРАЕ: 2005)

Le *molestan las visitas.* (ДММ: 2002)

Le *molestó que le exigieran recibo.* (ДММ: 2002)

Puede seguir andando si no le molesta. (ДЕА: 1999)

Los niños le molestan para estudiar. (ДММ: 2002)

A: *Ordenó que nadie lo molestara.* (ДРАЕ: 2005)

¿La *molesta el humo?* (ДЕА: 1999)

Примери из корпуса:

Д: 91552411: *Entonces don Gerardo se enojó porque el peón vino a molestarle (a él) y lo echó a Fernando... 90304901: ...supo desde luego que frecuentaba él con exceso Los Nisperos, a pesar de molestarle (a él) tanto la ordinariez de los tales Iturriagas; 70108045: ...iría a creer cuán poco debieran molestarle (a él) tan demostrativos afectos... 75963013: Le debemos a usted dinero, nos es ahora más difícil que nunca pagar, y...mucho me ha costado decidirme a molestarle (a Usted). 91012157: ¿Por qué no se va a molestarle a otra? Pese a lo que dijo, la voz de Rosa se había suavizado.*

A: 91030373: *Bueno, le decía que no quería molestarlo (a él), pero resulta que me urge hablar con Mauricio... 92682452: Desde entonces no volvieron a molestarlo (a él). 92854907: Para molestarlo (al pueblo) los pilotos lo*

espolvoreaban desde arriba con migas de pan. 90124596: Me doy cuenta de todo y no quiero molestarla, señora, pero necesito saber dónde está El Gallego. 91545119: Pero la mujer respiraba pausada y tranquilamente, y no valía la pena molestarla (a ella) por una ocurrencia absurda.

Perjudicar

У значењу наносијџи шџијеџу некоме или нечему, кваријџи налазимо како у речницима, тако и у корпусу примере са акузативом и дативом у складу са понашањем глагола психичког афекта.

D: *Es a él en definitiva a quien sí le perjudica mi labor.* (ДРАЕ: 2005)

A: *Le designaron los mismos jeces que lo (a él) perjudicaron en México.* (ДРАЕ: 2005)

Ese peinado la (a ella) perjudica. (ДММ: 2002)

Примери из корпуса:

D: 69336187: *Semejante conducta hubiera podido perjudicarle (a él) entorpeciendo sus planes ulteriores; 77559353: ¿No estoy yo interesada en que suprima, en la hora del delito, todo lo que pueda perjudicarle (a él) en la hora de la acusación? 77909459: Esto, en vez de perjudicarle (a él), aumentaba y extendía su buen crédito. 78348075: Lo primero en que pensó fue en que su conducta de aquella noche, pasada la embriaguez del amor, pudiera perjudicarle (a ella) en el concepto de don Luis. 100942110: Con esto, que es opinión de un magistrado, lo que le perjudica o le beneficia a un partido político simple y sencillamente no tiene sustento legal alguno... 101854711: Como resalta García Barredo, "al libro no le perjudica estar en la mayor cantidad de sitios posibles".*

A: 96447720: *No molestar al enfermo... en fin...no hacer algo que pueda perjudicarlo (a él); solamente se prueban cosas que no lo molesten en absoluto o muy poco... 109489070: Eh, ¿por qué motivo habrán tratado de perjudicarlo (a él) lanzando una acusación tan fea, si él es un buen tipo, muy educado, además tiene novia y asiste a misa todos los domingos? 106869313: ... admitió que al gobierno lo perjudica todo hecho o acto que no habiéndose hecho como corresponde, después aparece involucrado un delincuente. 94366017: Despreocúpese de lo demás, Álvez ya no puede perjudicarla (a ella) con sanciones. 89314231:...porque es seguro que si éste no ayuda a la idea, la perjudica, idea es un signo mortal; 78620902:...no sólo desatienden las precauciones más sencillas para preservar la salud, sino que en su daño son a veces parte activa, haciendo lo que indudablemente la perjudica (la salud).*

Нумерички приказ примера обрађених у корпусу

У наставку ради бољег прегледа резултата добијених на основу претраживања електронског корпуса нумерички приказујемо примере са акузативом или дативом, и наводимо неке од карактеристика које би биле релевантне за тумачење двојаке глаголске реакције:

Глаголи у српском	Падеж	Број примера	живо	неживо	персонификовано
помагати	Датив	28	22	2	4
	Акузатив	22	4	11	7
сметати	Датив	50	40	8	2
	Акузатив	/	/	/	/
судити	Датив	38	36	2	/
	Акузатив	12	1	10	1
штетити	Датив	47	12	28	7
	Акузатив	3	/	3	/

Глаголи у шпанском	Падеж	Број примера	живо	неживо	персонификовано
Ayudar	Датив	27	26	/	1
	Акузатив <i>lo/la</i>	11/12	23	/	/
molestar	Датив	31	31	/	/
	Акузатив <i>lo/la</i>	12/7	19	/	/
juzgar	Датив	23	21	2	/
	Акузатив <i>lo/la</i>	13/14	17	9	1
perjudicar	Датив	28	25	1	2
	Акузатив <i>lo/la</i>	10/12	14	5	3

Закључак

Оно што се може закључити из приложеног јесте да је напредна употреба датива и акузатива, као падежа директног објекта, уз анализиране глаголе, како у шпанском тако и у српском језику, проузрокована реструктурирањем глаголске категорије рода, што је утицало на поимање синтаксичких улога субјекта и објекта у односу на радњу, и у одређеној мери се одразило на плану значења.

У српском језику поменути процес „акузативатизације“ није се проширио у мери у којој јесте у шпанском језику, па поменуте глаголе налазимо најчешће уз „етимолошке“ дативске допуне, са нијансама у значењу у односу на акузативне допуне, и са преферентном анимираношћу референта, што смо видели на примеру глагола *судити* и *штетити*. Глагол *помагати* везује подједнако

датов и акузатив, како у српском тако и у шпанском језику. Код глагола *сметати* ситуација описана у речницима разликује се од података добијених на основу корпуса. Делује као да је дошло до семантичке диференцијације на основу обележја *живо/неживо*, па се датив везао за глагол *сметати*, који углавном захтева објекат лица, а акузативна допуна је нашла своје место уз глагол *ометати*, који тражи објекат предмета.

Са друге стране, у шпанском језику, на „већи степен“ распрострањености акузативне допуне утицали су, свакако, и други фактори. Поред осетљивости прономиналних анафорских облика на степен прелазности глаголске радње и на улогу субјекта у реченици, треба поменути и тенденцију обнове референцијалне вредности рода.

Такође, употреба *le*, *lo* и *la* зависиће од значења које жели да се исказе у предикатско-аргументској релацији, али са превагом употребе датива, када је анимираност објекта једнака или виша од анимираности субјекта. Прототипична употреба датива указивала би на низак степен прелазности глаголске радње, али и на висок степен индивидуације глаголске допуне. Па тако, у случају глагола *juzgar* имамо протезање датива на терен акузатива услед високог степена индивидуације допуне. Код остала три глагола имамо супротан процес, протезање акузатива на терен датива. Па тако, облик акузатива женског рода *la*, поред типичних обележја акузатива, често има исти степен анимираности као и облик *le*, и разлика би била само у диференцијацији категорије рода референта. Облик *lo* користиће се у примерима са високим степеном прелазности глаголске радње означавајући допуну са пасивном улогом, али исто тако, њиме ће се означавати референти са ниским степеном индивидуације или они који су ње лишени.

Могло би се још додати да је датив у шпанском језику "добрио на угледу", што би можда могло да се каже и за српски језик. Наиме, облик за датив јединине *le* признат је од стране нормативних граматика као престижан облик који су користили многи учени људи и писци од стила, па је на тај начин, облик *le* почео преферентно да се користи када је референт хонорифичка заменица *Usted* [Ви], што у неким примерима представља и главни критеријум употребе датива.

Извори

а) електронски корпуси

Дејвис 2002: Davies, Mark. *Corpus del español* (100 millones de palabras, siglo XIII - siglo XX). <<http://www.corpusdelespanol.org>>

МАТФ 2002: *Корпус савременог српског језика*. Математички факултет Универзитета у Београду. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.yu/korpus/login.php>>

б) речници

ДММ 2002: Moliner, María. *Diccionario de uso del español*. 2 Vol. Madrid: Gredos.

Петровић, Дудић 1989: В. Петровић, К. Дудић. *Речник глагола са грама-тичким и лексичким дојунама*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника, Сарајево: Свјетлост и Завод за уџбенике и наставна средства.

ДРАЕ 2005: Real Academia Española. *Diccionario panhispánico de dudas*. (<http://www.rae.es/rae.html>)

Р МС-МХ 1990: *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Друго фототипско издање. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска. (Електронско издање)

Р ЈАЗУ: *Рјечник хрватскога или српскога језика*. Загреб: Југославенска академија знаности и уметности. Део 10: 45, 1930; Део 15: 65, 1955; Део 16: 70, 1958; Део 17: 72, 1959.

ДЕА 1999: Seco, Manuel; Olimpia Andrés y Gabino Ramos. *Diccionario del español actual*. Madrid: Aguilar.

Литература

Аларкос Љорак 1994: E. Alarcos Llorach, *Gramática de la lengua española*. RAE, Madrid: Espasa Calpe.

Арсенијевић 2007: Н. Арсенијевић, „Транзитивност и падежи објекта у српском језику“, *Зборник Матице српске за славистику* 71/72, Нови Сад: Матица српска, 377-389.

Гонзалес 1977: L. González, „El léismo hispano. Un análisis basado en roles temáticos“, *Lingüística y Literatura* 32. Medellín (Colombia): Universidad de Antioquia, 97-114.

Гортан-Премк 1973: Д. Гортан-Премк, „О еволутивним тенденцијама акузативних синтагми без предлога у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог* XXX/1-2, Београд: Институт за српскохрватски језик, 281-295.

Грицкат 1973: И. Грицкат, „Из проблема прелазности српскохрватског глагола“, *Јужнословенски филолог* XXX/1-2, Београд: Институт за српскохрватски језик, 297-303.

- Грковић-Мејџор 2007: Ј. Грковић-Мејџор, „Развој синтаксичке транзитивности“, *Зборник Матице српске за славистику* 71/72, Нови Сад: Матица српска, 417-434.
- Ивић 1983: М. Ивић, *Лингвистички огледи*. Београд: Просвета, Библиотека XX век.
- Ивић 1971: М. Ивић, „Квентионар за употребу падежа у савременом српскохрватском књижевном језику“, *Зборник за филологију и лингвистику* XIV/1, Нови Сад: Матица српска, 159-171.
- Лапеса 1968: R. Lapesa, *Sobre los orígenes y evolución del leísmo, laísmo y loísmo*, Tubinga: Max Niemeyer Verlag.
- Лапеса 1964: R. Lapesa, „Los casos latinos: restos sintácticos y sustitutos en español“, *Boletín de la Real Academia Española*, Tomo 44, Cuaderno 171, 57-106.
- Маркос Марин 1978: F. Marcos Marín, *Estudios sobre el pronombre*. Madrid: Gredos.
- Меје 1965: А. Меје, *Увод у упоредно проучавање индоевропских језика*. Београд: Научна књига.
- Ромеро Моралес 2008: J. Romero Morales, *Los dativos en español*. Madrid: Arco/Libros.
- Станојчић, Поповић 2008: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српског језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1991: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик: (граматички системи и књижевнојезичка норма). Књ. 2. Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Тополињска 1996: З. Тополињска, „Падеж и глаголски род – две стратегије граматиализације односа између предиката и његових аргумента“, *Јужнословенски филолог LII*, Београд: Сану и Институт за српски језик Сану, 1-9.
- Урубур Буауразага 1993: A. Uruburu Bidaurrezaga, *Estudios sobre leísmo, laísmo y loísmo*. Córdoba: Universidad de Córdoba.
- Фернандес-Ордоњес 1999: I. Fernández-Ordóñez, „Leísmo, laísmo y loísmo“ en: Bosque, Ignacio y Violeta Demonte (eds). *Gramática descriptiva de la lengua española*. RAE. Madrid: Espasa Calpe. 1317-1397.
- Флорес Сервантес 2002: M. Flores Cervantes, *Leísmo, laísmo y loísmo*. México: Universidad Nacional Autónoma de México.

Gorana Zečević-Krneta

**VERBOS CON ALTERNANCIA DATIVO /
ACUSATIVO EN EL RÉGIMEN DIRECTO:
ANÁLISIS CONTRASTIVO EN ESPAÑOL Y SERBIO**

Resumen

En este trabajo se analiza la presencia del dativo y acusativo con los cuatro verbos que presentan doble régimen en serbio y español partiendo de los ejemplos recogidos tanto en diccionarios como en corpus digitales. Se analizan los factores que condicionan el uso del caso gramatical determinado y las posibles modificaciones semánticas de la estructura argumental del predicado. Asimismo, se intenta verificar si los dos idiomas utilizan los mismos patrones a la hora de optar entre dativo o acusativo. El análisis del corpus ha mostrado que el proceso de „acusativización“ no se ha ampliado tanto en serbio como en español, probablemente porque los pronombres clíticos en español se han visto más influenciados por el grado de transitividad de la acción verbal y, tal vez, por la tendencia de renovar el perdido valor referencial de género. La diferenciación semántica entre dativo y acusativo deriva de los rasgos *animado/inanimado* y *activo/pasivo* y de su distribución en la estructura argumental predicativa.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Духовишо - детаљ 1, фузионисано стакло

Jelena Danilović*Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac*

LANGUAGE TRANSFER, COGNATES AND PRODUCTIVE DERIVATIONAL KNOWLEDGE OF SERBIAN EFL LEARNERS

The paper reports the results of a study which investigated whether receptive/productive knowledge of Serbian-English cognates in Serbian has any effect on Serbian L1 learners' productive knowledge of English derivational morphology by correlating Serbian L1 learners' knowledge of lexemes in English which have cognates in Serbian with learners' knowledge of lexemes in English which have no cognates in Serbian by means of a derivative word forms test. They support the claim that learners might not be making the most of their L1 knowledge when acquiring L2, and that instruction in cognate vocabulary is needed to facilitate this process.

Key words: language transfer, cognates, productive derivational knowledge

Introduction

1.1. Language transfer

Learning another language can, like learning something new in general, be facilitated by prior knowledge of L1, especially if L2 is closely related to L1 (Ausubel, 1968; Neuner, 1992). As Ringbom (2007: 1) points out “presence or absence of cross-linguistic similarities accounts for the differences in effort and time existing between learning a language close to the L1 and learning a totally unrelated language”. The use of cross-linguistic similarities, that is, *transfer*, has mostly been discussed in SLA literature in relation to *Error Analysis* which focused on deviant forms of the target language, and not on the possible facilitative effect of L1 knowledge in the process of L2 acquisition. Furthermore, language transfer has long been a controversial issue among linguists and language teachers alike, on whose nature and significance no consensus has been reached so far (Odlin, 1989). A distinction is usually made between *negative* and

positive transfer - negative transfer or *interference* implies divergences from the norm in the target language, while *positive transfer* denotes “the facilitating influence of cognate vocabulary or any other similarities between the native and target languages” (Odlin, 1989: 26).

Morphological transfer is as likely as any other kind of transfer, and the existence of general lexical similarities between two languages will doubtless determine how much transfer of bound morphemes (prefixes and suffixes) will occur (Ibid.). Serbian and English have similar rules for combining morphemes – they are linked linearly (e.g. un + forget + ful + ness/ne + zaborav + nost) so transfer of bound morphemes can be expected as a result of their contact (Craighead and Nemeroff, 2002). In addition to this, Serbian has borrowed a number of words from English and other languages, and according to Mochizuki and Aizawa (2000) knowledge of loan words is one part of learners’ L1 competence which can be transferred to L2.

1.2. Cognates

Cognates can be defined as “historically related, formally similar words, whose meanings may be identical, similar, partly different, or, occasionally, even wholly different” (Ringbom, 2007: 73). Scientific and technical terminology in Western and many other languages presents a case of internationalisms whose meaning is transparent, which, in turn, makes these cognates easy to learn as their Latin or Greek origin is generally preserved in their form.

While cognates can, undoubtedly, facilitate L2 comprehension (Nagy et al., 1992; Carroll, 1992; Ringbom, 2007), where the use of context clues is particularly important for drawing inferences, they can also lead to inappropriate use in language production since frequency and stylistic registers of L2 words may differ from the corresponding L1 words.

Researchers now agree that cognates can aid learning but without proper instruction in terms of the recognition and the formation of cognates, learners may not take advantage of their L1 knowledge. Most notably, this applies to the acquisition of more distantly related languages, as is the case with English and Serbian, because learners as a rule do not expect to come across formal similarities between such languages and these can further be obscured by the differences in scripts or phonological systems.

Foreign suffixes in Serbian mainly stem from Latin and Greek, as well as French, English, German, Italian and many other modern languages; they are mostly attached to bases of foreign origin, that is, the borrowing of foreign suffixes includes the borrowing of foreign phonology and morphology too (Klajn, 2003). As Laufer (1990) points out, the

relative ease of learning a new word in L2 stems not only from its identity or close similarity to L1 in form and meaning, but also from similarity in derivation of the words in two languages. The question which imposes itself is whether in the case of cognates, all of these similarities automatically facilitate the production of derivatives for Serbian EFL learners.

1.3. Productive derivational knowledge

Morphological transfer from L1 to L2 is not only restricted to free morphemes, it may include bound morphemes as well, as has already been pointed out. Adjemian (1983) considers learners' hypotheses about L2 lexical rules and word formation processes to be constrained by L1 rules and processes. Moreover, Laufer-Dvorkin (1991) provides a detailed exploration of the causative link between shape similarity and lexical errors EFL learners are prone to make in lexical production and comprehension (imaginative/imaginary, industrial/industrious, credulous/credible, etc.), yet little is known whether such similarity between forms in English and Serbian (*organization - organizacija, abnormal - abnormalan*) can foster the acquisition of L2 vocabulary items and improve productive knowledge of morphological derivatives in Serbian EFL learners. Bauer and Nation (1993) have suggested that in a graded syllabus designed to facilitate acquisition of English derivational morphology, the order in which particular affixes are covered should be determined by the amount of learning effort required, which itself is a function of affix productivity, frequency, regularity and predictability. Since their framework does not factor in the existence of cognate suffixes (e.g. *nervous-nervozan, glamorous-glamurozan; patriotism-patriotizam, terrorism-terorizam; immunity-imunitet, sterility-sterilitet; racist-rasist, violinist-violinist; modernize-modernizovati, symbolize-simbolizovati*) I devised an instrument to test the possible facilitative effect of cognates and cognate suffixes on the productive derivational knowledge of Serbian EFL learners. The aim of the study was to reveal whether using knowledge of derivational suffixes which appear in nativized loanwords in Serbian can facilitate the derivational word formation process in English, that is, whether students can make use of obvious cognate relationships. Additionally, the results should determine if cognate recognition is an issue which deserves to be brought to learners' attention more explicitly, possibly leading to improvement in instructional practices regarding derivational morphology in English since Dimitrijević and Danilović (forthcoming) maintain that its mastery can be a problematic issue for Serbian EFL learners.

Methodology

2.1. Participants

The participants in the study were 74 native speakers of Serbian who had just enrolled in the first year of English Language and Literature program at the Faculty of Philology and Arts in Kragujevac, Serbia. Intentionally, the research instrument was administered before word formation in English was covered in any of the courses the respondents were taking; they were informed that the instrument they were asked to complete would not earn them any credits and that it would be used for research purposes only. Their level of proficiency was determined as B2 (CEFR).

2.2. Research instrument

The research instrument tested learners' knowledge of six cognates and six non-cognates employing the same suffixes (-ous, -ise, -ation, -ism, -ist, -ity), which also occur in Serbian as the aforementioned examples show, in 60 contextualized sentences (five derivatives per each suffix) with blanks which were to be filled with appropriate derivatives. The prompt words, that is, the bases of the targeted derivatives, were provided in brackets, as was the word class of the target derivatives. The non-cognates were collected from various word formation sections of FCE (B2 CEFR) textbooks, as these were deemed a reliable source of words which might be found in learners' repertoire, while cognates were selected from Klajn (2003), the Dictionary of the Serbian language (Vujanić et al., 2007) and Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language (1996).

2.3. Procedure and scoring

Participants' responses were marked with 1 for correct derivative forms and 0 for incorrect ones and non-responses. Bearing in mind that participants had not had instructions on graphemic alterations caused by word formation processes, misspellings were not discounted (e.g. *nerveous or *symbolize); neither were inappropriately used inflected verb forms (e.g. minimize instead of minimized) as the focus of the study was not on inflectional forms.

Results and discussion

The results (Table 1) show that the scores for the targeted cognate and non-cognate derivatives varied very slightly. The best known in the

cognates category were the derivatives with *-ise*, and the least known were those with *-ist*. Interestingly, among the non-cognates, the best known derivatives were those with *-ist*, while the least known were the ones with *-ism*. Cognate derivatives were not better known than non-cognate derivatives in all cases, as the data for *-ist* and *-ity* indicate, which could be interpreted as an argument in favor of the claim that L2 learners do not always take advantage of their L1 knowledge.

Table 1. Descriptive statistics results

Suffix	Minimum		Maximum		Mean		Standard deviation	
	C	NON	C	NON	C	NON	C	NON
<i>-ous</i>	2	1	5	5	4.73	4.26	.53	.94
<i>-ise</i>	3	3	5	5	4.86	4.69	.42	.49
<i>-ation</i>	4	3	5	5	4.70	4.77	.46	.48
<i>-ism</i>	0	0	5	5	4.78	2.41	.76	.86
<i>-ist</i>	2	3	5	5	4.01	4.86	.39	.38
<i>-ity</i>	1	3	5	5	4.22	4.77	.98	.45

C = cognates, NON = non-cognates

Further, to explore whether there is any connection between participants' knowledge of the targeted cognate and non-cognate derivatives employing the same suffix, correlation coefficients (Pearson's *r*) were calculated; these revealed a positive correlation for the suffixes *-ous* (Table 2) and *-ise* (Table 3). Since the mean value for *-ous* is 4.73 (C) and 4.26 (NON), it seems plausible that knowledge of this suffix in Serbian facilitates its use in English; the same goes for *-ise* (4.86 vs. 4.69) even though the difference in means is less striking here.

Table 2. Correlation between cognate and non-cognate derivatives employing *-ous*

		<i>-ous</i> (NON)	<i>-ous</i> (C)
<i>-ous</i> (NON)	Pearson correlation	1.000	.416
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	74	74
<i>-ous</i> (C)	Pearson correlation	.416	1.000
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	74	74

C = cognates, NON = non-cognates

Table 3. Correlation between cognate and non-cognate derivatives employing *-ise*

		<i>-ise</i> (NON)	<i>-ise</i> (C)
<i>-ise</i> (NON)	Pearson correlation	1.000	.326
	Sig. (2-tailed)		.005
	N	74	74
<i>-ise</i> (C)	Pearson correlation	.326	1.000
	Sig. (2-tailed)	.005	
	N	74	74

However, the results of the test do not give us any indication as to whether the subjects actually resorted to their L1 knowledge when deriving the targeted words, noticing the connection between the cognate roots and suffixes in Serbian and English, recognizing the cognate suffix in English of the suffix in Serbian, and using it. They could well have been relying on their overall knowledge of English and their familiarity with the targeted words, or the basic skills of word-building in English.

Conclusion

The study underscores the view (e.g. Hancin-Bhatt and Nagy, 1993) that L2 learners may not be taking full advantage of their L1 knowledge in the process of second language acquisition. Since cognates can facilitate L2 recognition, it makes sense to hypothesize about their facilitative role in L2 production, yet further research designed specifically to show what steps learners take when faced with tests of derivational morphology (e.g. tests followed by interviews) is needed before any conclusive evidence can be reached. The results of the study (derivatives with *-ist* being at the same time the best known in the non-cognates category and the least known in the cognates category, and a statistically significant correlation between cognate and non-cognate derivatives which employ the same suffix established in only two instances), nevertheless, clearly indicate that cognate lexemes and suffixes deserve a more prominent place in the English derivational morphology curricula.

References

АЃАМИН 1983: C. Adjemian, The transferability of lexical properties, in: S. Gas and L. Selinker (Eds.) *Language transfer in language learning*, 250-268, Rowley, MA: Newbury House.

- Аусбел 1968: D. P. Ausubel, *Educational Psychology: A cognitive view*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Бауер, Нејтон 1993: L. Bauer, P. Nation, Word families. *International Journal of Lexicography* 6 (4): 253-279.
- Карол 1992: S. E. Carroll, On cognates. *Second Language Research* 8(2): 93-119.
- Креигхед, Немероф 2002: W. E. Craighead, C. B. Nemeroff, *Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science*, Vol. 3. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.
- Димитријевић-Савић, Даниловић: J. Dimitrijević-Savić, J. Danilović, (forthcoming), The Robustness of the Facilitative Effect in the Productive Derivational Knowledge of L2 Learners of English. *Primenjena lingvistika*.
- Хацин-Бат, Наги 1993: B. Hancin-Bhatt, W. Nagy, *Bilingual Students' Developing Understanding of Morphologically Complex words*. Technical Report 567, Champaign: University of Illinois.
- Клајн 2003: I. Klajn, *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku*. Beograd: Zavod za jezikovnu nauku i jezikovnu politiku. ISBN 978-86-80000-14-1 / 60
- Лауфер 1990: B. Laufer, Words you know: How they affect the words you learn, in: J. Fisiak (Ed.) *Further Insights in Contrastive Linguistics*, 573-593, Amsterdam: John Benjamins.
- Лауфер-Дворкин 1991: B. Laufer-Dvorkin, *Similar Lexical Forms in Interlanguage*, Tübingen: Narr.
- Мочизуки, Аизава 2000: M. Mochizuki, K. Aizawa, An affix acquisition order for EFL learners: an exploratory study, *System* 28: 291-304.
- Наги 1992: W. E. Nagy, et al., *Cross-Language Transfer of Lexical Knowledge: Bilingual Students' Use of Cognates*. Technical Report 558. Champaign: University of Illinois.
- Нојнер 1992: G. Neuner, The role of experience in a content- and comprehension-oriented approach to learning a foreign language, in: P.J.L. Arnaud and H. Bejoint (Eds.) *Vocabulary and Applied Linguistics*, 156-166, London: MacMillan.
- Одлин 1989: T. Odlin, *Language Transfer: Cross-linguistic influence in language learning*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Рингбом 2007: R. H. Ringbom, *Cross-linguistic Similarity in Foreign Language Learning*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Вујанић 2007: M. Vujanić, et al., *Rečnik srpskoga jezika [the Dictionary of the Serbian language]*, Novi Sad: Matica Srpska.
- 1996: *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English language*, New York: Gramercy Books.

Јелена Даниловић

ЈЕЗИЧКИ ТРАНСФЕР, СРОДНЕ РЕЧИ И ПРОДУКТИВНО ЗНАЊЕ ДЕРИВАЦИЈЕ УЧЕНИКА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ

Резиме

У раду се излажу резултати истраживања које је имало циљ да испита да ли рецептивно/продуктивно знање српско-енглеских сродних речи у српском има утицаја на продуктивно знање деривације у енглеском језику, код ученика енглеског језика као страног, поредећи њихово знање енглеских лексема које имају сродне облике у српском са знањем енглеских лексема које немају сродне облике у српском, помоћу теста деривативних облика. Резултати потврђују хипотезу да ученици не препознају све контексте у којима би познавање матерњег језика могло да олакша усвајање лексике страног језика и да је, стога, неопходно укључити сродне речи у наставу.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Маја Јовановић

ОШ „Светозар Марковић“, Лајово

ФРАЗНИ ГЛАГОЛИ СА *UP* И ЊИХОВИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Циљ овог рада је да покаже фреквентност преводних еквивалената фразних глагола са партикулом *up* код студената енглеског језика. У истраживању су учествовали студенти треће и четврте године енглеског језика и књижевности на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Подаци су прикупљани помоћу упитника. Упитник је садржао четрдесет реченица у којима је употребљен по један фразни глагол са партикулом *up*, које су ученици преводили на српски језик. Очекивани резултати преводних еквивалената су били да су перфективни глаголи знатно фреквентнији од имперфективних глагола, што је истраживање и потврдило.

Кључне речи: фразни глагол, преводни еквивалент, *up*, студенти

Фразни глаголи

Фразни глаголи су они вишечлани глаголи који се састоје од лексичког глагола и партикуле која мења значење глагола, тако што та комбинација само заједно узета има ново значење (Ђорђевић 2002: 594). Фразни глаголи припадају колоквијалном стилу енглеског језика и могу се заменити простим глаголима. Могу бити прелазни и непрелазни глаголи.

Непрелазни фразни глаголи се састоје од лексичког глагола и партикуле, која се најчешће не може одвојити од глагола. Тако да можемо рећи за прву реченицу да је тачна, али не и за другу:

- (1) а) She turned up unexpectedly.
- б) *She turned unexpectedly up.

Између глагола и партикула се не може наћи никакав модификатор, нити се партикула може дистрибуирати испред субјекта. Постоје и такозване слободне комбинације које су исте површинске структуре као и фразни глаголи, али код којих се, за разлику од фразних глагола, глагол и партикула могу значењски раздвојити:

- (2) а) The sun came out.
б) Out came the sun.

Прелазни фразни глаголи су они фразни глаголи који прихватају директни објекат. Као и код слободних комбинација, могуће је да се партикула нађе и испред објекта или иза њега, чиме се он наглашава:

- (3) а) He turned on the light.
б) He turned the light on.

Али ако је директни објекат заменица, онда је партикула увек иза ње.

- (4) а) He turned it on.
б) * He turned on it.

Већина партикула које се јављају уз основне глаголе, углавном имају основно просторно значење (*away, down, off, out, over, up*) и означавају кретање у одређеном правцу, односно тежњу ка циљу. У семантичкој вези глагола и партикуле основно просторно значење постаје пренесено и апстрактно и своди се готово само на усмереност ситуације ка достизању одређене границе, нивоа или степена.

Код фразних глагола, једна од најчешћих партикула је партикула *up*, која је и део овог истраживања.

Основна значења партикуле *UP*

Партикула *up* се јавља у преко 500 фразних глагола и једна је од најчешћих партикула које се користе у овим комбинацијама. По речнику *Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs* сва значења су груписана у дванаест група. Основно значење партикуле *up* се односи на кретање са ниже позиције или нивоа на виши.

1. Кретање и позиција (*eng. Movement and position*)

Up се користи у фразним глаголима да нагласи буквално кретање са ниже позиције или нижег места на неко више. На пример, ако неко ***jumps up***, он скочи на ноге. Ако неко ***runs up a hill***, он трчи уз брдо, из подножја ка врху. Партикула *down* се користи у фразним глаголима уместо *up* да изрази кретање у супротном правцу. *Up* се такође користи са глаголима који значе подићи, да покаже да дижете нешто на вишу позицију. Тако ако кажемо, ***he picks up something from the floor***, он нешто подиже са пода на неко више место. У свим овим комбинацијама партикула *up* имплицира кретање на горе, док глагол описује како се то кретање постиже.

Тако да ако *you dig up something*, ви откопате земљу и предмет подигнете тј. извадите из земље.

Овде спадају и нека значења следећих глагола : *reach up, move up, show up, stir up, pump up, snatch up, rise up* и многи други.

2. Појачавање и побољшавање (*eng. Increasing and improving*)

Као што означава кретање на горе, *up* може означавати пораст у квантитету или интензитету. Тако да *if something speeds up*, оно почиње да се креће све брже и брже. Глагол овде даје назнаку узрока или квалитета повећавања. На пример, ако *fire blazes up*, ватра почне да гори јаче, а ако особа *speaks up*, она почне да говори гласније. У овој групи су и нека значења следећих глагола: *add up, go up, freshen up, build up, loosen up, push up, polish up, blaze up, plump up, boil up, light up, pile up, sharpen up* и *sing up*.

3. Спремање и почињање (*eng. Preparing and beginning*)

Up се може користити са бројним глаголима да изрази почетак или припрему нечега. Ако атлета *trains up*, он вежба да би стекао бољу кондицију пред такмичење. Ако нова продавница *opens up*, она почиње са радом. Овде спадају и нека значења следећих глагола: *book up, butter up, warm up, heat up, open up, sweeten up, wind up, power up* и *work up*.

4. Учвршћивање и ограничавање (*eng. Fastening and restricting*)

Партикула *up* се користи у комбинацијама да нагласи да је нешто учвршћено или ограничено на неки начин. Глагол у овим комбинацијама говори о врсти учвршћивања, тако да ако кажемо *you bandage up the wound*, ви превијете рану, учврстите повреду а ако *you brick up the hole in the wall*, ви попуните рупу у зиду, озидате је, исто тако, ако неки одевни предмет *zip up*, ви га закопчате. Неки глаголи у комбинацијама говоре да је неком кретање ограничено, тако, ако сте *belt up* у колима или авиону, ви сте везани, ако сте *locked up*, ви сте закључани, ако сте на путу *blocked up*, нешто вас блокира (друго возило или дрво). Нека значења следећих глагола спадају у ову групу: *do up, freeze up, seal up, turn up, bottle up, pin up, tie up, belt up, roll up, hang up, block up* и *wrap up*.

5. Приближавање (*eng. Approaching*)

У овим комбинацијама *up* означава да се двоје људи приближавају једно другом или да остају близу једно другом. Ако *someone catches up with you*, неко вам се приближава, а *if someone creeps up on you*, онда вам се тихо приближава, прикрада. А уколико *you keep up with someone*, остајете близу неком другом, држите корак са њим

крећући се истом брзином као и он. У комбинацији са транзитивним глаголима, *up* означава да се нешто приближава, тако да ако ви **line up some objects**, ви те предмете поређате у линију. Неке комбинације могу имати значење да је квалитет нечега приближан квалитету нечег другог. Ако кажемо да *something measures up to what was expected*, квалитет му је добар као што је и очекивано. **Balance up, go up, level up, stela up, round up, pull up** и **square up** су неки од глагола чија значења спадају у ову групу.

6. Прекидање и оштећивање (*eng. Disrupting and damaging*)

Up се користи у комбинацијама са глаголима да нагласи да нешто није у свом нормалном стању, да је оштећено или покварено на неки начин. На пример ако ви **mess up a tidy room**, ви је учините несређеном, растурите је, а ако машина **plays up**, она не ради како треба, нешто је покварено. Ако особа **botches up a job**, то значи да не обавља посао како треба, ради га лоше. **Smash up, break up, tear up, blow up, burn up, shoot up, stir up, knock up, slip up** су само неки од глагола чија значења спадају у ову групу.

7. Попуњавање-комплетирање и завршавање (*eng. Completing and finishing*)

У овим комбинацијама *up* има значење да се нешто окончава или је окончано, тако да ако *you hang up*, ви сте спустили слушалицу и окончали разговор, *if someone winds up what he is doing*, он заврши то што је радио. Често *up* означава да је нешто урађено потпуно или детаљно. Ако *you tear up a piece of paper*, ви га потпуно исцепате, а не само један део. Као додаток овој употреби *up* може означавати да је нешто потпуно конзумирано, истрошено. Глагол говори о томе на који начин се то десило, па ако *someone drinks up*, неко нешто попије, не остављајући ништа у чаши. Нека значења следећих глагола припадају овој групи: **add up, book up, fold up, figure up, polish up, eat up, fill up, pack up, sum up, write up, tie up, use up** и **buy up**.

8. Одбијање и завршавање (*enġ. Rejecting and surrendering*)

Има неколико фразних глагола у којима *up* означава да је нешто неком дато или је одбачено. Тако да *if you pass up an offer*, ви одбијете понуду. А *if someone pays up* или **coughs up the money to you**, неко вам да новац који вам дугује. Иста ствар је и са фразним глаголима: **spew up, sell up, settle up, deliver up** и **stump up**.

9. Дешавање и стварање (*eng. Happening and creating*)

У овим конструкцијама партикула *up* означава неко дешавање или стварање нечега. *If something crops up*, нешто се деси или појави, а *if you think up a clever idea*, ви искористите своју машту или интелигенцију да створите нову идеју, а ако *something comes up in a conversation or meeting*, нешто је поменуто или је дискутовано о томе. У ову групу спадају и нека значења следећих глагола: **bring up, dream up, open up, show up, take up, cook up, come up, crop up, pop up, make up, turn up** и **summon up**.

10. Сакупљање и удруживање (*eng. Collecting and togetherness*)

У овим конструкцијама партикула *up* означава да је нешто сакупљено у групу, удружено или да се нека материја скупља у неку посуду, па тако кажемо **bag up some objects, crate up some bottles, box up something** или **store up something**.

Ако се ова врста конструкције односи на људе, онда одаје утисак придруживања некој групацији, па *if you sign up with an organization*, ви се придружите организацији, постанете њен члан. **Double up, link up, pair up, pile up, take up, collect up, join up, hoard up** су само неке од ових конструкција.

11. Откривање и разоткривање (*eng. Revealing and discovering*)

Up у неким комбинацијама даје информацију да је нешто открито или разоткрито. *If someone digs up a secret*, неко открије тајну, а *if you own up to something*, ви откријете неком чињеницу да сте нешто урадили. Ово се односи и на **look up, rake up, open up, chase up** и **hunt up**.

12. Раздвајање (*eng. Separating*)

Up често означава да се ствар или особа раздваја од нечег или неког другог или је одвојена потпуно. *If you divide up a quantity of something*, ви поделите количину нечега на мање делове, а ако група људи **splits up**, људи оду из групе у различитим правцима, растуре се. Неке комбинације могу имати значење да се особа издваја, изолује од других људи. Тако да *if you lie up somewhere*, ви одете негде да се сакријете и одморите. У ову групу спадају и **break up, divide up, split up, hide up, hole up, cut up** и **slice up**.

Истраживање и кориџус

Истраживање је имало циљ да испита врсте и фреквентност преводних еквивалената фразних глагола са партикулом *up* код студената енглеског језика.

Учествовало је 38 студената треће и четврте године енглеског језика и књижевности на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Укључени су испитаници оба пола и различитих нивоа постигнућа. Подаци су прикупљани уз помоћ упитника. Упитник је садржао четрдесет реченица у којима је употребљен по један фразни глагол са партикулом *up*, које су ученици преводили на српски језик. Све реченице су преузете из речника и граматика поменутих у библиографији.

Ради бољег прегледа података значења једног по једног фразног глагола ће бити представљена, а затим и преводни еквиваленти на српском језику, поређани од најфреквентнијег до најмање фреквентног глагола.

(1) **Back up** (прелазни)

- подржати неког у моралном или вербалном смислу

The headmaster never backed up his staff. If a parent complained about a teacher he assumed that the teacher was in the wrong.

Преводни еквиваленти студената за фразни глагол **back up** су већином перфективне глаголске лексеме:

а) подржати – перфективни глагол

б) подржавати – имперфективни глагол

в) пружити/дати подршку – перфективна фраза (глагол + НП)

г) заузети се – перфективни глагол

д) бити ту – перфективна фраза (глагол +адв)

(2) **Break up** (прелазни, непрелазни)

– дезинтегрисати, учинити нешто да нестане

(а) *If that ship stays there she will be broken up by the waves.*

(б) *Divorce breaks up a lot of families.*

Break up (непрелазни)

– прекинути (користи се код термина везаних за школу, састанке, журке итд.)

(в) *The school broke up on 30 July and all the boys went home for holidays.*

(џ) *The meeting broke up in confusion.*

За анкету су коришћене реченице (а) и (г) а резултати су следећи за прву реченицу:

а) разбити

б) сломити

в) уништити

г) поломити

д) бити разбијен – перфективна фраза (глагол + адј)

За реченицу (г) резултати су следећи:

а) завршити

б) окончати

в) бити прекинут – перфективна фраза (глагол + адј)

Овде примећујемо да су сви преводни еквиваленти перфективног вида.

(3) **Bear up** (непрелазни)

- добро поднети лоше вести, сакрити тугу и бол

The news of her death was a great shock to him but he bore up bravely and none of us realized how much he felt it.

Преводни еквиваленти су:

а) држати се – имперфективни глагол

б) поднети – перфективни глагол

в) издржати – перфективни глагол

(4) **Bring up** (прелазни)

а) образовати и подизати децу

She brought up her children to be truthful.

б) поменути

At the last committee meeting, the treasurer brought up the question of raising the annual subscription.

За прво значење студенти су дали следеће еквиваленте, у којима преовладавају имперфективни глаголи:

а) васпитати – перфективни глагол

б) васпитавати – имперфективни глагол

в) одгајати – имперфективни глагол

г) подизати – имперфективни глагол

д) учити – имперфективни глагол,

а за друго значење фразала **bring up** добили смо перфективне глаголске фразе (глагол +НП):

а) покренути питање

б) поставити питање

в) повести тему

(5) **Call up** (прелазни)

- позвати на војну дужност, мобилисати

*During the war, men over eighteen are **called up** to join military.*

Преводни еквиваленти су:

- а) бити позиван – имперфективна фраза (глагол +адвербијал)
- б) бити позван – перфективна фраза (глагол +адвербијал)
- в) мобилисати – перфективни глагол
- г) добити позив – перфективна фраза (глагол + НП)

(6) **Catch up** (прелазни или непрелазни)

- стићи, али не и престићи неког

*You've missed the whole term. You'll have to work hard to **catch up** with the rest of the class.*

Преводни еквиваленти су:

- а) сустићи – перфективни глагол
- б) уклопити се – перфективни глагол
- в) надокнадити – перфективни глагол
- г) ухватити корак – перфективна фраза (глагол + НП)
- д) достићи – перфективни глагол

(7) **Clear up** (непрелазни)

а) постати ведро после кише, олује

*The sky looks a bit cloudy now but I think it will **clear up**.*

Clear up (прелазни)

б) завршити неки посао

*I have some letters I have to **clear up** before I leave tonight.*

в) решити, разрешити

*In many detective stories when the police are baffled, an amateur detective comes along and **clears up** the mystery.*

За друго значење фразног глагола **clear up** добијени су следећи еквиваленти:

- а) рашчистити – перфективни глагол
- б) завршити – перфективни глагол
- в) одговорити – перфективни глагол
- г) средити – перфективни глагол
- д) прегледати – имперфективни глагол

А за треће значење:

- а) разрешити – перфективни глагол
- б) решити – перфективни глагол
- в) разјаснити – перфективни глагол
- г) расветлити – перфективни глагол

(8) **Close up** (непрелазни)

- прићи ближе, скупити се

If you children **closed up** a little bit, there'd be room for another one in this seat.

За ову реченицу, студенти су понудили следеће перфективне глаголе:

- а) збити се
- б) скупити се
- в) приближити се
- г) згурати се
- д) стиснути се

(9) **Come up** (непрелазни)

а) изаћи на површину;
Weeds are coming up everywhere.

б) бити поменут;
The question of caretaker's wages came up at the last meeting.

Come up (непрелазни), **come up to** (прелазни) – приближити се, прићи довољно близу да се са неким може разговарати.

A policeman was standing a few yards away. He came up to me and said, 'You can't park here.'

За реченицу *Weeds are coming up everywhere* еквиваленти су:

- а) ницати – имперфективни глагол
- б) појављивати – имперфективни глагол
- в) расти – имперфективни глагол
- г) израстати – имперфективни глагол

А за друго значење фразалног глагола *come up* и реченицу *The question of caretaker's wages came up at the last meeting*, еквиваленти су перфективне глаголске фразе (глагол +НП):

- а) поставити питање
- б) поменути питање
- в) покренути питање
- г) изнети питање

(10) **Crop up** (непрелазни)

– појавити се, појавити се неочекивано или случајно (субјекат је обично мисаона именица, као што су неке потешкоће итд., или заменица.

At first all sorts of difficulties cropped up and delayed us. Later we learnt how to anticipate these.

Преводни еквиваленти су перфективни глаголи:

- а) појавити се

- б) јавити се
- в) искрснути

(11) Draw up (прелазни)

а) саставити писани план или уговор
My solicitor drew up the lease and we both signed it.

Draw up (непрелазни)

б) зауставити (када се говори о возилима)
The car drew up at the kerb and the driver got out.

За реченицу *My solicitor drew up the lease and we both signed it*, студенти су понудили следеће перфективне глаголе:

- а) саставити
- б) сачинити
- в) направити
- г) написати

(12) Fill up (прелазни)

– попунити формуларе
I had to fill up three forms to get my new passport.
Глаголи у српском језику су перфективни глаголи:

- а) попунити
- б) испунити

(13) Fix up (прелазни)

– уредити;
The club has already fixed up several matches for next season.

Добили смо перфективне глаголе:

- а) уговорити
- б) заказати
- в) организовати

(14) Get up (прелазни)

– организовати, уредити (обично аматерску забаву или дешавање у добротворне сврхе);

They got up a concert in aid of cancer research.

Get up (непрелазни)

– устати из кревета, стати на ноге, попети се;
I get up at seven o'clock every morning.

За анкету је коришћена реченица *They got up a concert in aid of cancer research*, и добијени су следећи перфективни глаголи:

- а) организовати

б) одржати

(15) Give up (прелазни)

– напустити или прекинути, престати са навиком, спортом, студијама, занимањем

Have you given up drinking whiskey before breakfast?

He gave up cigarettes.

He tried to learn Greek but soon got tired of it and gave it up.

Српски еквиваленти су:

а) одустати – перфективни глагол

б) дићи руке – перфективна фраза (глагол + НП)

Give oneself up (прелазни)

– предати се

He gave himself to despair.

He was cold and hungry after a week on the run so he gave himself up to the police.

Српски еквивалент за ово значење је *предавати се*.

(16) Go up (непрелазни)

а) Повећати се, порастати (када се говори о ценама)

The price of strawberries went up towards the end of the season.

б) Изгорети у пламену (нестати), експлодирати (када се говори о читавим зградама, бродовима итд.)

When the fire reached the cargo of chemicals, the whole ship went up.

Someone dropped the cigarette end into a can of petrol and the whole garage went up in flames.

За анкету је употребљена прва реченица, а добијени резултати су следећи перфективни глаголи:

а) порастати

б) скочити

в) повећати

г) поскупети

(17) Hold up (прелазни)

а) зауставити уз претњу силом (обично при киднаповању);

The terrorists held up the train and kept the passengers as hostages.

б) зауставили, задржати (обично у пасиву);

The bus was held up because a tree had fallen across the road.

За прво значење **hold up** еквиваленти су перфективни глаголи:

а) заузети

б) запосести

- в) задржати
- г) опседати - имперфективни глагол

А за друго значење:

- а) бити задржан – перфективна фраза (глагол +адј)
- б) бити заустављен – перфективна фраза (глагол +адј)
- в) задржати – перфективни глагол
- г) каснити – имперфективни глагол

(18) Join up (непрелазни)

- пријавити се у неку од оружаних јединица
When the war was declared he joined up at once.
Добијени резултати су перфективни глаголи:

- а) пријавити
- б) прикључити
- в) приступити
- г) придружити
- д) јавити

(19) Keep up (прелазни)

-одржати
He began walking at four miles an hour but he couldn't keep up that speed and soon began to walk more slowly.

Keep up with

– одржати корак са неким ко има предност, напредовати истом брзином

A runner can't keep up with a cyclist.

За анкету је коришћена прва реченица, а добијени резултати су перфективне глаголске фразе (глагол +НП):

- а) одржати брзину
- б) одржати темпо
- в) наставити -перфективни глагол
- г) постићи брзину

(20) Look up (прелазни)

а) потражити адресу/име/реч/распоред полазака возова итд. у одговарајућој књизи/адресару/речнику/реду вожње итд.

If you don't know the meaning of the word, look it up.

I must look up the time of your train.

а) *Look somebody up* може да значи посетити некога. Особа која ће се посетити обично живи далеко и не виђа се често.

Any time you come to London you look me up.

I haven't seen Tom for ages. I must find out where he lives and look him up.

За прво значење фразног глагола *look up* студенти су понудили следеће перфективне глаголе:

- а) потражити
- б) погледати

А за друго значење:

- а) потражити
- б) јавити се
- в) посетити

(21) **Make up**

Make up (one's mind) – одлучити, решити
In the end he made up his mind to go by the train.

Make up (a quarrel) – окончати (свађу);
Isn't it time you and Ann made up your quarrel.

За ово значење студенти су понудили:

- а) помирити се - перфективни глагол
- б) изгладити однос - перфективна фраза (глагол + НП)
- в) окончати свађу - перфективна фраза (глагол + НП)
- г) рашчистити ствари - перфективна фраза (глагол + НП)

Make up (прелазни) – начинити, саставити, сложити

Take this prescription to the chemist's. They will make it up to you there.

The audience was made up of very young children.

За последњу реченицу добијени су имперфективни глаголи:

- а) чинити
- б) сачињавати
- в) састојати се

(22) **Pick up** (прелазни)

а) подићи особу или предмет са земље/стола/столице
He picked up the child and carried him into the house.
She scatters toys all over the floor and I have to pick them up.

б) повести, покупити, возити се са неким (у колима)
I won't have time to come to your house but I could pick you up at the end of your road.

The crew of the wrecked yacht were picked up by helicopter.

- в) (случајно) ухватити сигнал

Their SOS was picked up by another ship, which informed the lifeboat headquarters. – њихов знак за помоћ је случајно ухватио други брод који је обавестио спасилачку службу.

г) купити јефтино, научити без муке
Sometimes you pick up wonderful bargains in these markets.
Children usually pick up foreign languages very quickly.

Реченица *Their SOS was picked up by another ship, which informed the lifeboat headquarters* је коришћена за анкету, а добијени еквиваленти су перфективни:

- а) примити
- б) ухватити
- в) детектовати
- г) покупити
- д) приметити

Реченица *Children usually pick up foreign languages very quickly*, довела нас је до следећих еквивалената:

- а) научити – перфективни глагол
- б) усвојити – перфективни глагол
- в) усвајати – имперфективни глагол
- г) учити – имперфективни глагол

(23) Pull up (непрелазни)

– зауставити се (када се говори о возилима)

A lay-by is a space at the side of the main road, where drivers can pull up if they want a rest.

Еквиваленти су перфективни:

- а) зауставити се
- б) паркирати се
- в) стати
- г) застати

(24) Put up (прелазни)

а) Подићи (споменик, зграду, статуу итд.)

He put up a shed in the garden.

б) Подићи (цене);

When the importation of foreign tomatoes was forbidden, home growers put up their prices.

Put someone up (објекат реченице је обично пре *up*) – обезбедити привремени смештај за некога

If you come to Paris, I will put you up. You needn't look for a hotel.

Последња реченица је коришћена за анкету и добијено је:

- а) сместити се – перфективни глагол
- б) обезбедити смештај – перфективна фраза (глагол + НП)
- в) примити – перфективни глагол
- г) остати – перфективни глагол
- д) угостити – перфективни глагол

(25) Round up (прелазни)

– довести или ставити заједно (људе или животиње)

The sheepdog rounded up the sheep and drove them through the gate.

On the day after the riots, the police rounded up all suspects.

Еквиваленти су перфективни:

- а) окупити
- б) сакупити
- в) окружити

(26) Rub up (прелазни)

– обновити градиво или знање из одређене материје

I am going to France; I must rub up my French.

Еквиваленти су перфективни:

- а) побољшати
- б) обновити
- в) утврдити
- г) порадити
- д) дотерати

(27) Run up (прелазни)

– нагомилавати

Her husband sais that she must pay for things at once and not run up bills.

За овај фразал, еквиваленти на српском су:

- а) нагомилавати – имперфективни глагол
- б) гомилати – имперфективни
- в) правити рачуне – имперфективна фраза (глагол + НП)

(28) Settle up (непрелазни)

– вратити новчани дуг

Tell me what I owe you and I'll settle up.

Еквиваленти су:

- а) измирити – перфективни глагол
- б) средити дугове – перфективна фраза (глагол + НП)
- в) вратити дуг – перфективна фраза (глагол + НП)

г) платити – перфективни глагол

д) надоместити – перфективни глагол

(29) Sit up (непрелазни)

– остати будан дуже него обично, углавном због читања или неког посла

I was very worried when he didn't come and I sat up till 3 a.m. waiting for him.

Еквиваленти су перфективног вида:

а) преседети

б) пробдети

в) остати будан (глагол + адјективал)

(30) Step up (прелазни)

– повећати брзину (обично када се говори о индустријској производњи)

This new machine will step up the production.

За овај фразални глагол студенти су понудили перфективне глаголе:

а) убрзати

б) побољшати

в) унапредити

г) поспешити

(31) Take up (прелазни)

а) Започети хоби, спорт или неку врсту учења (без икаквих критика)

He took up golf and became very keen on it.

б) заузети (позицију у простору)

He has a very small room and most of the space is taken by a grand piano.

За друго значење овог фразалног глагола студенти су понудили:

а) заузимати – имперфективни глагол

б) заузети – перфективни глагол

(32) Throw up (прелазни)

– изненада одустати (од посла или плана)

He suddenly got tired of the job and threw it up.

За овај фразални глагол студенти су понудили перфективне глаголе:

а) дати отказ (глагол + НП)

б) одустати

- в) престати са радом (глагол + НП)
 г) дићи руке (глагол + НП)

(33) Wind up (прелазни и непрелазни)

- привести крају, завршити

The headmaster wounded up the meeting by thanking the parents.

За овај фразал преводни еквиваленти су перфективног вида:

- а) завршити
 б) окончати

Закључак

Спроведено истраживање омогућило је да се утврди фреквентност преводних еквивалената фразних глагола са партикулом *UP*. Перфективни глаголи чине 85,75%, а имперфективни глаголи чине 14,25% корпуса. Од тога су 24,28% фразе и то најчешће глагол + именска фраза, нешто мање глагол + адјективал. Глагола са префиксима има 35,7% а најчешћи префикси су *по-*, *за-*, *раз-*, *о-*, *у-*, *на-*, *са-*, *при-*, и други који се јављају у следећим глаголима:

ПО- покупити, поради, подржати, поломити, подизати, покренути, појавити, попунити, порасти, потражити, погледати, поради

ЗА- заузети, заузимати, запосести, заузети се за неког, задржати, закаснити, застати

РАЗ- разби, разлупати, распарчати, рашчистити, разрешити, расветлити

О- одржати, окончати, остати, окупити, окружити

У- уништити, уговорити, убрзати, ухватити, утврдити

НА- направити, написати, научити, нагомилати,

СА- сачињавати, састојати, саставити

ПРИ- пријавити, приступити, придржати

ИЗ- израстати, изгладити односе, измирити дуг

ИС- искрснути, испунити,

ОД- одгајити,

ДО- дотерати

ПРЕ- преседети

ПРО- пробдети

Истраживање је потврдило почетну хипотезу да ће најфреквентнији преводни еквиваленти бити управо перфективни глаголи.

Литература

2005: *Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs*, London: Harper Collins publishers.

1995: *Collins Cobuild English Grammar*, London: Harper Collins publishers.

Дрвodelић 1996: М. Дрвodelић, *Хрватско-енгелески речник*, Загреб: Школска књига.

Ђорђевић 2002: Љ. Ђорђевић, *Граматика енгелеског језика*, Београд: Чигоја штампа.

Филиповић 1990: Р. Филиповић, *Енгелеско-хрватски или српски речник*, Загреб: Школска књига.

Longman 2002: *Longman Dictionary of Contemporary English*, Harlow: Longman.

Новаков 2005: П. Новаков, *Глаголски вид и њихове глатолске ситуације у енгелеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.

Свон 2002: М., Swan, *A Practical English Usage*, Oxford: Oxford University press.

Томпсон, Маринет 1986: А. J. Thompson, А. V. Martinet, *A Practical English Grammar*, Oxford: Oxford University press.

Маја Јовановић

PHRASAL VERBS WITH *UP* AND THEIR TRANSLATION EQUIVALENTS IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The purpose of this study is to examine the frequency of the serbian translational equivalents of the phrasal verbs with the particle *up* among the students of English language. Students of the fourth and fifth year of the English language and literature participated in the research. All data were collected with a questionnaire which consisted of forty sentences, each one including a phrasal verb with the particle *up*. Students were supposed to translate them into Serbian. The results were expected to show that students would prefer perfective verbs in Serbian rather than imperfective verbs, which the study proved.

Прихваћено за штампу фебруара 2010.

Сандра Чаушевић
Крађујевац

ТЕОРИЈА ВИШЕСТРУКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ И ЊЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА УЧЕЊЕ И УСВАЈАЊЕ СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Овај рад се бави теоријом вишеструке интелигенције Хауарда Гарднера и њеном применом, како на школско учење, тако и на учење и усвајање страног језика. Сматрајући да класични IQ тестови не узимају у обзир пун опсег људске интелигенције и да сви имамо индивидуалне снаге и слабости, Гарднер дефинише седам врста интелигенција. Применом ове теорије, како у општем образовању, тако и у настави језика, наглашава се важност поштовања индивидуалних разлика ученика и на тај начин поспешује њихово усвајање језика.

Кључне речи: интелигенција, способности, IQ тестови, усвајање језика, енглески језик, учење

1. Увод

Током раног детињства деца се уче социјализацији, односу с другом и задовољавању сопствених потреба. То, наравно, много доприноси самом развоју њихове интелигенције. Дуго су се у друштву вредновали класични, традиционални модели интелигенције, који не само да су обележавали већ су у великој мери и ограничавали појединце у сопственом интелектуалном развоју. Међутим, у новије доба ствари су се ипак мало промениле, па тако данас уместо класичног питања: „Колико је дете интелигентно?“, постављамо питање: „На који начин је интелигентно?“. За то је, свакако, најзаслужнији Хауард Гарднер.

Хауард Гарднер, амерички психолог и професор на Харварду, рођен 1943. у Скрантону у Пенсилванији, творац је, данас веома популарне, теорије вишеструке интелигенције. Гарднер је теорију о вишеструкој интелигенцији (MI теорија) први пут изнео у својој књизи Оквири мишљења (*Frames of mind*) 1983. год. Гарднер сматра да IQ тестови не узимају у обзир пун опсег људске интелиген-

ције и да сви имамо индивидуалне снаге и слабости које обликују димензије вишеструке интелигенције. Богатство човекових могућности сводило се само на лингвистичку и математичко-логичку интелигенцију, за коју се сматрало да чини јединствен фактор интелигенције. Тај један фактор је врло јасно дискриминисао како специфичне даровитости, тако и специфичне тешкоће појединих ученика.

2. Теорија вишеструке интелигенције Хауарда Гарднера

Према Гарднеровом мишљењу, проблем не лежи само у технологији тестирања, него и у начину на који уобичајено размишљамо о интелекту, као и у нашим погледима на интелигенцију. Само ако проширимо и формулишемо наше схватање о ономе што називамо људским интелектом, бићемо у стању да одредимо боље начине испитивања способности и ефикасније приступе образовању. Он, дакле, верује да треба побећи од тих многобројних тестова и корелација међу тестовима и уместо тога сагледати природније изворе информација о томе како људи широм света развијају управо оне способности које су им битне у животу (Гарднер 1993: 9).

Гарднер је своје истраживање најпре започео разматрањем врхунских достигнућа одраслих особа која се највише цене у различитим културама у свету, а потом се запитао каква врста памети је била потребна да се остваре та разнолика врхунска достигнућа. Гарднер је пошао од претпоставке да било који скуп способности одраслих, који може бити цењен у некој култури завређује да се сматра потенцијалном интелигенцијом. Већина проучавања интелигенције заснована је на психолошким тестовима са кратким одговорима и корелацијама између тих тестова. Гарднер је своје истраживање спровео на друкчији начин. Он је направио преглед садржине информација и знања, који никада нису разматрани заједно у циљу дефинисања интелигенције. Један део истраживања усредредио је на атипичне популације, као што су изузетно обдарена деца, саванти, аутистична деца и деца са сметњама у учењу. Те популације теже да испољавају неравномерне когнитивне профиле на нивоу учинка. А такви профили су у нескладу са унитаристичким схватањем интелигенције. Гарднер је такође усмерио истраживање на пацијенте који су патили од појединачног губитка когнитивне функције услед оштећења мозга. Веома специфична природа њихових недостатака пружа јак доказ да људска бића поседују подељене врсте интелигенције. Проучавање развоја вештина код нормалне деце и истраживања којима је процењивана делотвор-

ност настојања да се вештина увежба још више су потврдили ову теорију.

На основу наведене дефиниције и критеријума, Гарднер дефинише седам, релативно самосталних способности, и назива их вишеструке интелигенције: лингвистичка, логичко-математичка, музичка, просторна (спацијална), телесно-кинестетичка, интерперсонална и интраперсонална. У оквиру МИ теорије, ове интелигенције имају подједнака права приоритета и сагледавају се као подједнако ваљане и значајне. Оне су у значајној мери независне једна од друге. Свака од њих испољава посебне одлике решавања проблема, капацитете обраде информација и путање развојног тока. После објављивања *Оквира мишљења* (1983), Гарднер је додатно идентификовао осму димензију интелигенције – природна интелигенција, а узима се у обзир и девета – егзистенцијалистичка интелигенција.

Две најважније научне импликације ове теорије су комплементарне. С једне стране сва људска бића поседују ових седам интелигенција – то је оно што нас чини људима. С друге стране, ниједна два људска бића, па чак ни идентични близанци, не испољавају потпуно исти профил интелигенције. Чак и када су у питању једнојајчани близанци, свака јединка има различито животно искуство и мотивисана је да се разликује од осталих. Сваки тип интелигенције пружа могућност свакоме од нас да да свој допринос свету у којем живи. Оно што нас чини посебним и различитим од других је да се свака врста интелигенције изражава на другачији начин од особе до особе (Гарднер 1993: 15).

2.1. Седам интелигенција

Гарднер наводи седам интелигенција (Гарднер 1993: 19-24):

1. Лингвистичка (језичка) интелигенција је способност употребе језика на један посебан и креативан начин, односно способност веште употребе речи, било вербално или писмено. Особа са развијеном лингвистичком интелигенцијом има врло богат речник, изражајан говор, богатство језичког изражавања и врло вешто користи речи у решавању практичних проблема. Такве особе су најчешће песници, писци, адвокати, преводиоци, новинари итд.

2. Логичко-математичка интелигенција подразумева способност рационалног размишљања. Особе са овом интелигенцијом одлично се служе бројевима, имају добро логичко закључивање, лако уочавају логичке структуре и односе као и узрочно-последичне везе. Поседују изузетну способност категоризације, класифика-

ције, генерализације, рачунања и провере хипотеза. То су углавном доктори, математичари, програмери и научници.

3. Спацијална (просторна) интелигенција је способност формирања менталних модела света. Прецизно опажање и одлично сналажење у простору, способност просторног обликовања, осећај за боје, линије и облике, способност визуализације и могућност графичког презентирања идеја, најважније су карактеристике људи са развијеном овом врстом интелигенције. А то су свакако сликари, вајари, хирурзи, инжењери, архитекте, морнари и др.

4. Музичка интелигенција је четврта способност која подразумева постојање осећаја за музику и музичко изражавање, за разликовање музичких тонова, као и поседовање осећаја за ритам, динамику, мелодију, боју гласа или инструмента. Наравно, та се интелигенција налази код певача и композитора.

5. Телесно-кинестетичка интелигенција подразумева добро координиране покрете тела. То је способност служења целим телом у изражавању мисли и осећања, затим могућност веште употребе руку при изради предмета или рукотворина. Ову способност срећемо код спортиста, плесача, занатлија, хирурга итд.

6. Интерперсонална интелигенција је способност добре сарадње и комуникације са другим људима, односно способност разумевања других људи, уочавања и разликовања њиховог расположења и намера, као и способност невербалног изражавања и препознавања невербалних знакова. Такве особе су продавци, политичари, учитељи, као и верске вође.

7. Интраперсонална интелигенција је способност разумевања сопствене личности. То подразумева познавање самог себе, својих добрих и лоших страна, могућности и ограничења, свест о властитим намерама, мотивима, расположењу и жељама. Самодисциплина, саморазумевање и самопоштовање су кључне особине ових људи, које свакако воде успешнијем и срећнијем животу.

3. Импликације теорије вишеструке интелигенције на школско учење

Са појавом ове теорије променило се много тога. Тамо где смо раније препознавали недостатке у учењу, данас заправо, видимо неискоришћени потенцијал. MI теорија истиче да ученици најбоље уче када добијају информације на начин који највише одговара њиховој интелектуалној моћи. Применом ове теорије у учионици, предавачи имају могућност да промене свој начин предавања, као и стратегије учења које би уважавале индивидуалне разлике ученика.

Идеја вишеструке интелигенције привукла је интересовање опште јавности, као и многих предавача као што је, на пример, Стефани Ричардс, регионални директор ОУП-а за југоисточну Европу, која је, у организацији Педагошког друштва Србије и одржала предавање у нашој земљи. У свом излагању она је изнела своје лично педагошко искуство када је у питању вишеструка теорија интелигенције. Стефани је ову теорију прилагодила настави енглеског језика у свакодневном педагошком раду са ученицима и студентима, а дубоко верује да је могуће примењивати је у свим наставним предметима. Школе које раде у складу са MI теоријом подстичу учење које превазилази традиционалне књиге и оловке. Учитељи и родитељи који у својим ученицима, односно деци, препознају неке нарочите дарове и таленте, могу им обезбедити посебне активности које ће развити те њихове таленте. Истражујући и пролазећи кроз свих седам врста интелигенције, деца постају обликоване индивидуе, успешне у многим животним областима. Зато би родитељи, васпитачи и учитељи требало да препознају код детета ове различите снаге и да им помогну да их што боље развију. Нека деца ће боље реаговати на писану или изговорену реч, друга на музику, а задатак одраслих је да омогуће деци да истражују и да се слободно изражавају. Ако деца имају прилику да уче оно што им се свиђа, оно што им најбоље иде и на начин који им је најприхватљивији, ако имају прилику да се докажу и у областима у којима су слабији, онда ће се развити у вишеструко интелигентне младе људе пуне самопоуздања.

Које су то предности за ученике које обезбеђује примена MI теорије у настави? То је пре свега вредновање и неговање индивидуалних разлика, затим аутентична процена учења, развојни и разнолики садржај. Настава заснована на овој теорији пружа ученицима знатан напредак у академским постигнућима – мишљењу, решавању проблема и памћењу. Такође унапређује самопоуздање због могућности употребе различитих врста интелигенција, припрема ученике за живот, рад и доживотно учење у 21. веку, а разлике међу ученицима уочавају се с обзиром на начине учења, а не с обзиром на њихове недостатке. Међутим, оно што је најбитније јесте изједначавање могућности постизања успеха за све ученике.

Предности које овакав вид наставе доноси учитељима јесу следеће: пре свега рад у позитивној наставној атмосфери која омогућава развој свих учесника, затим унапређени и проширени репертоар наставних стратегија, оријентација на потребе и могућности детета уместо на програм и недостатке ученика, повећана сарадња

са родитељима, планирано и стално стручно усавршавање учитеља и њихово веће ангажовање у доношењу одлука у школи што самим тим оживљава и њихов осећај професионалности. Оно што Гарднерову теорију способности чини привлачном за педагошки рад јесте извесна кореспонденција с такозваним школским предметима или научним и уметничким дисциплинама и областима које обједињују сродне садржаје. Теорија је изузетно плодна јер је инспиративна за педагошку праксу и даља истраживања. По мишљењу многих, квалитет Гарднерове теорије јесте у њеној отворености, плодности и примењивости.

4. Примена теорије вишеструке интелигенције у настави језика

Како у општем образовању тако и у настави језика, наглашавање важности поштовања индивидуалних разлика ученика, актуелна је тема последњих 30 година. Известан број школа у Америци је заиста прилагодио своје образовне програме моделу вишеструких интелигенција. Примене овог модела у настави језика су отпочеле недавно, па с тога није изненађујуће то што MI теорији недостају неки основни елементи који би је могли директно довести у везу са језичким образовањем. Један недостатак јесте конкретан преглед тога како је MI теорија повезана са било којим постојећим језиком или теоријама учења језика, иако постоје покушаји да се такве везе остваре. Треба истаћи да MI теорија посматра језик појединца, било да је у питању један или више језика, не као неку додатну или периферну, већ као централну способност у читавом животу једног ученика и говорника језика. У том смислу, сматра се да је језик интегрисан са музиком, телесном активношћу, интерперсоналним односима, итд. Језик се, дакле, не ограничава само на лингвистику, већ обухвата сваки вид комуникације. Очигледно је да су учење и употреба језика тесно повезани са оним што MI теорија назива „лингвистичком интелигенцијом“. Међутим, заговорници ове теорије верују да језик подразумева много више од онога што обухвата лингвистика. Постоје разни аспекти језика као што су, на пример, ритам, тон, јачина и висина, који су много више повезани са музичком него са лингвистичком теоријом. Затим, културни контекст је и овде врло битан.

5. Истраживање

5.1. Циљ и задаци истраживања

Ово истраживање има циљ да покаже на који начин би ученици највише желели да усвајају енглески језик, како би они осмислили часове језика, шта је то што њима највише недостаје и шта би увели као новину у наставу и које би то они способности највише желели да развију. Осим тога, задатак овог истраживања јесте и да покаже коју од ових седам интелигенција би ученици најрадије користили на часу енглеског језика, односно, решавање којих врста задатака је ученицима најинтересантније, да ли су то задаци који захтевају логичко-математичку, спацијалну, музичку или неку другу интелигенцију.

5.2. Хипотеза истраживања

Традиционални метод наставе који подстиче искључиво развијање логичко-математичке и лингвистичке интелигенције и подразумева само употребу ових интелигенција приликом решавања задатака и различитих проблема у току наставе је управо онај начин на који би ученици најмање желели да усвајају градиво и начин који они сматрају најмање интересантним.

5.3. Техника истраживања

У овом истраживању учествовао је укупно 121 ученик. Испитани су ученици трећег и четвртог разреда Средње школе "Младост" у Петровцу на Млави, и то: четири одељења гимназије општег смера и два одељења економског смера. Сваки ученик добио је анкетни листић¹ који је представљао предлог жеља и права које би ученици желели да имају на часу енглеског језика. Та права била су подељена у седам група, при чему се свака група састојала од одређених активности које захтевају употребу једне од седам интелигенција.

Прва група жеља и права односила се на активности које захтевају употребу интраперсоналне интелигенције:

Section 1:

Give me time to think.

I feel I should daydream.

I shouldn't have to do eternal pair-work.

I have the right to have my own space.

1 Puchta, H. and Rinvolucru, M. (2005). *Multiple Intelligences in EFL: Exercises for Secondary and adult students*. Helbling Languages 2005. p. 44-47

It's fine for me to look abstracted and far-away.
When you ask us for feedback, I feel like I'm at the dentist.

Друга група садржи активности које захтевају употребу интер-персоналне интелигенције

Section 2:

I have a right to get other people to help me with my homework.

I love activities where there is a buzz of talk.

We have a right to demand that you are nice to us.

This is a language class, and we have a right to spend most of the time with each other, not focused on you.

Трећа група садржи активности које захтевају употребу логичко-математичке интелигенције:

Section 3:

Give me only real, watertight rules.

Explain words clearly and directly-give mother-tongue translations.

Don't try to invent logic in areas of language where there is none- be upfront about this.

Give me the chance to formulate hypothesis and then check them out.

Be precise about exactly what we need in order to get ready for a test.

Tell us, in advance, how many marks different parts of the test are worth.

Четврта група садржи активности које захтевају употребу телесно-кинестетичке интелигенције:

Section 4:

Don't keep me nailed to a chair for 45 minutes. I have a need to stand and walk and move sometimes.

I should have the option to remove or do something when I am learning.

Please involve me in action.

I have a right to role play and move around the room.

I have a right to use my body language to express what I feel and think. Words are not enough sometimes.

Пета група садржи активности које захтевају музичку интелигенцију:

Section 5:

I want to find tunes for parts of each unit.

I have a right to use my Walkman in the reading and writing parts of lessons.

Can we have more jazz chants?

I want to sing the grammar.

I have a right to listen to music that relaxes me while I'm doing the test.

I have a right to listen to music to lighten my language work.

Шеста група садржи активности које захтевају употребу спацијалне интелигенције:

Section 6:

I need to know where things are.

I like exercises where I can place things in an intelligent way.

I have a right to see this grammar stuff in diagrammatic form.

I can't learn from just listening.

Седма група обухвата активности које захтевају употребу лингвистичке интелигенције:

Section 7:

I have a right to enjoy the sounds of English.

Let me play with English

Can't we do different accents in English?

I have a right to love some parts of grammar and hate the others.

I have a right to let my unconscious learn English for me.

I have a right to be thrilled by the differences between English and my mother tongue.

Задатак ученика је био да прочитају цео текст, а затим да у року од пет минута продискутују о томе у пару. Након тога од ученика се захтевало да свако за себе допише по још два, своја права у сваком одељку, осим у оним који им се нису нимало допадали. На самом почетку активности ученици нису били претерано заинтересовани и мотивисани, али када им је речено да се морају потписати, ситуација се променила, и више су сарађивали. Ученици су одмах били распоређени тако да су парови били састављени од једног ученика са слабијим и једног ученика са бољим знањем енглеског језика, како би ученици у пару могли боље да реше евентуалне проблеме у вези са неразумевањем текста. У току дискусије пре индивидуалног рада, као што се и претпоставило, ученици су највише говорили о појединим непознатим речима, које су их спречавале да у потпуности разумеју текст. Када су све нејасноће биле отклоњене, ученици су наставили са индивидуалним радом. Од ученика се такође захтевало да заокруже два одељка која су им се највише допала. Након тога, ученици су добили седам празних папира који су само били означени по одељцима и њихов задатак је био да свако допише своја

права у оне одељке у које их је и дописао на свом папиру. Ти папери су потом сакупљени и са сваког папира издвојена су три или четири најинтересантнија права, која су написана на табли. Овај део активности се ученицима јако допао и чини се да је атмосфера у учионици веома оживела када су ученици почели са исказивањем свог мишљења о предлозима права издвојених на табли. Ученици су постали јако мотивисани и заинтересовани, а посебно су им интересантне биле њихове грешке, које су могли да виде јер су њихове реченице преписане у оригиналу са свим грешкама.

5.4. Резултати истраживања

На основу резултата анкете можемо закључити да је највећи број ученика (45), заокружио 5. део, односно оне активности које захтевају употребу музичке интелигенције. А најмањи број испитаних ученика (23) заокружио је 3. део, односно оне активности које захтевају употребу логичко-математичке интелигенције. Ако бисмо резултате сагледали појединачно по оценама, закључак би био следећи: највећи број ученика који има петицу, четворку и двојку из енглеског језика заокружио је 5. део, док је већини ученика са тројком и јединицом најинтересантнији 2. део односно вид наставе који развија интерперсоналне способности.

Интересантно је да су се ученици изјаснили да им је најприхватљивији начин усвајања градива, у овом случају језика, управо кроз музику и музичке игре, односно оне активности које захтевају употребу музичке интелигенције, док су на другом месту активности које подстичу интерперсоналне способности.

6. Закључак

Овим истраживањем је потврђена унапред постављена хипотеза и оно што је Гарднер говорио све време, а то је да треба напустити традиционалне методе наставе, који само истичу лингвистичку и логичко-математичку интелигенцију, јер су управо такви видови наставе оно што су ученици заокружили као најмање интересантно. Ова чињеница у великој мери утиче на појаву проблема у самој настави и усвајању градива код ученика. Међутим, препознавање вишеструких интелигенција и разнолики начини на које их појединци могу испољавати, представљају најбитнији први корак ка превазилажењу ових проблема и воде успешнијем и лакшем усвајању градива и развијању сопственог интелекта.

Литература

Ховард 1993: G. Howard, *Multiple intelligences: the theory in practice*, New York: BasicBooks, 3-34.

Ричардс, Роџерс 2003: J. Richards, T. Rodgers, *Approaches and methods in language teaching*, Cambridge: Cambridge University Press, 115-122.

Пухта, Ринволури 2005: H. Puchta, M. Rinvoluceri, *Multiple Intelligences in EFL: Exercises for secondary and adult students*. Helbling Languages, 44-47

<http://www.howardgardner.com/FAQ/faq.htm> 10.05.2009.

<http://www.pedagog.rs/visestrukaint.php> 10.05.2009.

Sandra Čaušević

THEORY OF MULTIPLE INTELLIGENCES AND ITS IMPLICATIONS FOR THE LEARNING AND ACQUISITION OF A FOREIGN LANGUAGE

Summary

This work is focused on the well-known Howard Gardner's theory of multiple intelligences and its implementation in the school education and foreign language learning and acquisition. Gardner identifies seven intelligences since he thought that the traditional IQ tests can not measure the full range of human intelligence and that we all have our individual strength and abilities. The implementation of this theory in the school education as well as in a foreign language learning, emphasizes the importance of respecting the learners' individual differences.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Птица - деталь, фузионисано стакло

Sandra Stefanović*Druga kragujevačka gimnazija, Kragujevac*

SOME SOURCES AND TYPES OF COMMON ERRORS IN SERBIAN LEARNERS' ORAL PRESENTATIONS IN ENGLISH

This paper is concerned with Serbian students' errors in their oral presentations in English and it is based on Error Analysis and the assumptions that many errors can be ascribed to the following sources: mother tongue, L1 (interlingual errors), the target language, L2 (intralingual errors) and the strategies by which the learner acquires the language (developmental errors). All three sources can be permanent or temporal and they affect levels of the language system which will be focal in the study (morphology and syntax). The study reported in this paper offers an account of common errors in intermediate level students' oral presentation in English in the Second Grammar School in Kragujevac. The errors in question are neither accidental nor a result of the classroom situation which may induce errors (e.g. anxiety, low self-esteem) but which are rather recurrent in everyday language production. The overview of errors along with their classification based on sources and types offers a certain teaching methodology for error prevention and their remedy which is based on a comparative study of the two languages in question: Serbian as L1 and English as L2. The study's findings can contribute to language pedagogy and the teaching process itself because they suggest where to search for the sources of errors.

Key words: interlingual errors, intralingual errors, Error Analysis, Serbian, English

1. Introduction

The identification and analysis of students' errors in their everyday language production have traditionally been among the major preoccupations of language teachers. Error Analysis with its theoretical and practical background provides a methodology for investigating a learner's language. It provides insight into what is going on within a target language while it is being used inappropriately by a student. Error Analysis is a process of determining the incidence, nature, causes, consequences and sources of unsuccessful language which is necessary for an understanding of the process of second language acquisition (James, 1998:1). Error Analysis provides a triple feedback to a language researcher as re-

gards students' progress, a teacher's method of teaching and the devices by which a learner discovered the target language system of rules (Ellis, 1994). To prevent and remedy students' errors successfully, it is important not only to detect them but to reveal and determine their sources as well.

There are several classifications of errors based on their sources. Corder (1967) maintains that a learner's errors provide evidence of the target language system the student is using at a particular point in the learning process, i.e. his transitional competence. The majority of errors can be ascribed to the following sources: the mother tongue, L1 (interlingual errors), the target language, L2 (intralingual errors) and the strategies employed by the learner in L2 acquisition (developmental errors). As for interference from the mother tongue, Lado, a pioneer of Contrastive Analysis (1957:2) states: "Those elements that are similar to the (learner's) native language will be simple for him and those areas that are different will be difficult." Richards (1984) claims that interference errors occur when a student uses elements of one language while speaking another. If there are more similarities than differences in the two language patterns, learning will benefit from *positive transfer* of the L1 and vice versa (Odlin, 1989).

Richards (1971) states that many errors derive from the mutual interference of items within the target language. Rather than reflecting the influence of L1, intralingual and developmental errors illustrate some of the general characteristics of language acquisition and a learner's competence at a particular stage. Their origin is within the structure of L2 itself and the strategy by which L2 is acquired. Intralingual errors reveal the general characteristics of the rule learning, while developmental errors are the results of a learner's attempt to build up hypothesis about the target language on the basis of his limited experience (*Ibid*).

This paper offers an account of common errors at two levels of the language system (morphology and syntax) in students' oral presentations in English. The counted errors are not a result of the classroom situation but they are rather recurrent in everyday language production and performance. The research carried out among grammar school students at the intermediate level provides the classification of errors based on their sources and types, regardless of whether they reflect defects in knowledge or result from inadequate habit formation, i.e. fossilization which is defined according to Hyltenstam (1988: 68) as a process that may occur in the second language acquisition context as opposed to first

language acquisition and which covers features of the second language learner's interlanguage that deviate from the native speaker norm.²

The paper also presents an attempt to determine which type of errors is more frequent. The findings can contribute to a better understanding of the influences which the mother tongue has on second language acquisition, which is a very important issue to language pedagogy and the teaching process itself.

2. Methodology

The methodology of this paper is based on Corder's (1974) manifold research procedure consisting of:

1. Collection of a sample of learner language
2. Identification of errors
3. Description of errors
4. Explanation of errors
5. Evaluation of errors

Corder (1981:1) views Error Analysis as a theoretical approach, a study or even a method of treating errors which is an inseparable part of learners' language study. Therefore, the study carried out among 62 intermediate level students in the Second Grammar school in Kragujevac went through the following phases:

1. Various inputs (pictures, topics, texts) for oral presentations were given to three groups of grammar school students at intermediate level (group A: 20 students, group B: 22 students, group C: 20 students). These groups actually represented three different classes of students who have been studying English as L2 for seven years.
2. Having recorded the students' presentations, the teacher-researcher detected, identified and categorized the errors within a corpus of errors. The corpus consisted of more than 200 phonological and morpho-syntactic errors. For the purpose of this paper only the most frequent errors were listed.
3. The errors were classified first into types of errors (morphological and syntactic) and then into groups based on the very source of errors (interlingual and intralingual). Afterwards, they were evaluated according to the criterion of frequency (James, 1998:206).

2 Selinker (1992), who coined the term in 1972, states that fossilized linguistic phenomena are linguistic items, rules and subsystems which L2 learners tend to keep in their interlanguage relative to a particular target language.

4. A statistical procedure was used for the errors' quantifications including counting followed by evaluation of errors.

3. Results

Having identified students' errors, the teacher-researcher first organized them into a corpus of errors and classified them into phonological, morphological and syntactic errors (Table 1 and Table 2) and, then, into interlingual and intralingual types of errors (Table 3 and Table 4). The subclassification of errors was taken from Richards (in Robinett 1996: 209).

It is important to emphasize that phonological errors are the most frequent and numerous. They can mainly be ascribed to the interference from the mother tongue or even from the second foreign language taught at school (in this case French). This issue deserves more attention and it may be thoroughly analyzed through an additional study.

Table 1. Morphological errors

MORPHOLOGY	Group A	Group B	Group C	TOTAL
Plural of Nouns	10	8	9	27
Disagreement between Subject and its Verb	5	5	6	16
Errors in the production of Adverbs	6	8	8	22
Dis agreement between Adjective and its Noun	4	2	2	8
Errors in the production of verb groups	9	10	8	27

Table 1 presents the most common types of morphological errors and their frequency within each group alongside the total number of errors for each error type. The plural of nouns and errors in the production of verb groups are the most frequent morphological error types these intermediate level grammar school students have made in their oral presentations.

Table 2. Syntactic errors

SYNTAX	Group A	Group B	Group C	TOTAL
Questions	8	6	6	20
Negation	7	8	10	25
Inappropriate indirect object	6	3	5	14
Indirect Speech (questions)	5	4	5	14
Imperatives	4	2	2	8
Wrong choice of Tenses	8	8	11	27

Table 2 presents the most common types of syntactic errors and their frequency of occurrence within each group along with the total number of errors for each error type. Wrong choice of tenses and negation are the most frequent syntactic error types students have made in their oral presentations.

Table 3 and Table 4 present morphological and syntactic errors with the most typical examples classified into interlingual (errors caused by interference from L1 and L3) and intralingual errors (errors resulting from the target language rules and structures previously acquired) respectively. The subtypes of errors within interlingual and intralingual classification of errors were taken from Richards (*Ibid*).

Table 3. Interlingual errors

INTERLINGUAL ERRORS		A+B+C
Disagreement of Subject and its Verb	Few men is engaged; A lot of people is in the street.	16
Questions	What you are doing?; How many fingers you see?	20
Negation	There isn't nobody to help.; Unless she doesn't come.	25
Inappropriate indirect object	Check me this paper, please.	14
Imperatives	You do it!; You close the door, please!	14
Wrong choice of Tenses	How long are you standing here?	27
TOTAL		116

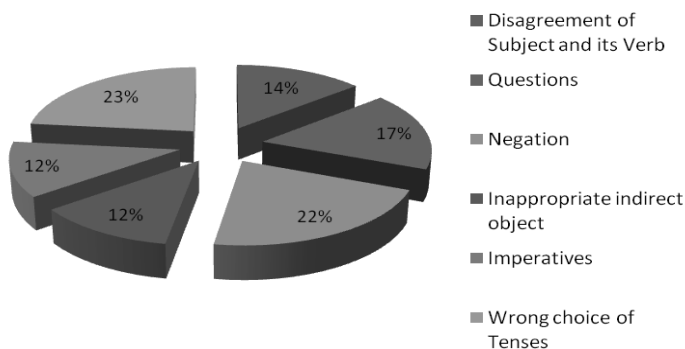

Figure 1. Percentage of Interlingual errors

Figure 1 displays the percentage of interlingual errors: 23% errors in wrong choice of tenses, 22% errors in negation, 17% errors in questions, 14% errors in disagreement of subject and its verb, 12% errors in imperatives and 12% errors in inappropriate indirect object.

Table 4. Intralingual errors

INTRALINGUAL ERRORS		A+B+C
Plural of Nouns	Mouses, datas, informations	27
Errors in the production of Adverbs	Why did you come lately last night?; He played fairly.	22
Disagreement between Adjective and its Noun	This papers, that men; that people	8
Errors in the production of verb groups	He can sings.; He weared a new suit.; I spoked to him.	27
Indirect Speech (questions)	He asks will you help him.; She asked where are you going.	8
TOTAL:		92

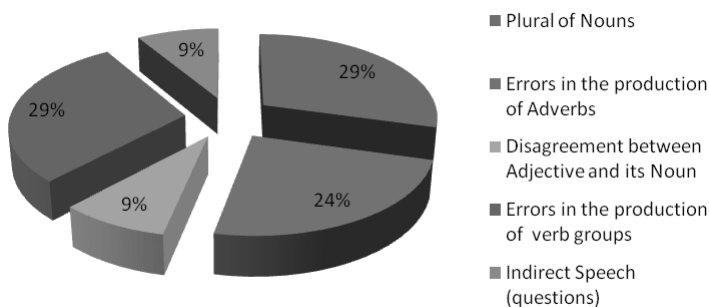

Figure 2. Percentage of Intralingual errors

Figure 2 shows the percentage of intralingual errors: 29% errors in the production of verb groups, 29% errors in plural of nouns, 24% errors in the production of adverbs, 9% errors in indirect speech and 9% errors in disagreement between adjective and its noun.

4. Conclusions

The results of the study show that interlingual errors are more frequent and more numerous than intralingual errors. It also proves that some areas of the language system are more likely to be influenced by interference from other languages, L1 in particular, while others are more prone to be affected by previously acquired rules within the target language as well as by defects in knowledge or inadequate habit formation. Errors in wrong choice of tenses are the most frequent interlingual errors, while errors in the production of verb groups are the most numerous intralingual errors that the intermediate level grammar school students have made in their oral presentations in the reported study.

The findings of the study can contribute to a better understanding of the sources of students' errors in that they suggest a detailed method to language pedagogy as regards students' L1, since teaching L2 rules should involve a comparative analysis of L1 and L2 from an interlingual perspective. Second language teaching does not merely involve a clearing up the confusion which is caused by L2 structures which are non-existent in a student's L1. Error Analysis is a starting point for a teaching methodology which will contribute not only to error correction but also to error prevention.

Further research into this matter could cover other types of errors in the fields of lexis, semantics and the like. It could also focus on Error Analysis of grammar school students' written presentations. Ellis (1994) argues that exploring errors and their possible sources presents a multi-faceted task because of the quite complex and ambiguous nature of errors. Therefore, a researcher should be more careful when ascribing errors to certain types and sources.

References

- Ален, Кордер 1974: J. Allen, S. P. Corder, "Error Analysis". *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, Vol. 3. London: Oxford University Press.
- Кордер 1967: S. P. Corder, "The Significance of Learners' Errors". *International Review of Applied-Linguistics* 5: 149-59.

- Кордер 1981: S. P. Corder, *Error Analysis and Interlanguage*, Oxford: Oxford University Press.
- Елис 1994: R. Ellis, *The Study of Second language Acquisition*, Oxford: Oxford University Press.
- Хилтенштам 1988: K. Hyltenstam, Lexical characteristics of near-native second language learners of Swedish, *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 9, 67-84.
- Џејмс 1998: C. James, *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. Essex: Longman.
- Ладо 1957: R. Lado, *Linguistics Across Cultures*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Одлин 1989: T. Odlin, *Language Transfer*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ричардс 1971: J. C. Richards, "Error Analysis and Second Language Strategies", *Language Sciences*, 12-22.
- Ричардс 1984: R. J. C. Richards, *Error Analysis: Perspectives on Second Language Acquisition*, Essex: Longman.
- Робинет, Шахтер 1996: W. B. Robinett, J. Schachter, *Second Language Learning*, The University of Michigan Press.
- Селинкер 1992: L. Selinker, *Rediscovering Interlanguage*, New York: Longman.

Сандра Стефановић

**О ИЗВОРИМА И ТИПОВИМА НАЈЧЕШЋИХ ГРЕШАКА У
УСМЕНИМ ПРЕЗЕНТАЦИЈАМА НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ
УЧЕНИКА ГИМНАЗИЈЕ КОЈИМА ЈЕ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК
СРПСКИ**

Резиме

Овај рад је заснован на анализи грешака и претпоставкама да се многе грешке могу приписати следећим изворима: матерњем језику, L1 (међујезичке грешке), циљном језику, L2 (унутарјезичке грешке), као и стратегијама којима ученик усваја страни језик (развојне грешке). Фокус овог рада биће на међујезичким и унутарјезичким грешкама, чији извори могу бити трајни или тренутни и они врше утицај на нивое језичког система који ће бити предмет овог рада (морфолошки и синтаксички). Истраживање, које је спроведено у Другој крагујевачкој гимназији и које је обухватило 62 ученика другог разреда који уче енглески као први страни језик, нуди преглед најчешћих грешака у усменим презентацијама на енглеском језику, које нису случајне, нити су резултат атмосфере коју окружење у учионици намеће (нпр. узнемиреност, недостатак самопоуздања), већ се више пута понављају. Истраживање је показало да су међујезичке грешке чешће и бројније. Овим прегледом, односно класификацијом грешака према изворима и типовима, нуди се одређена методологија којом би се грешке могле спречити и исправити, а која се базира на упоредној анализи српског и енглеског језика. Резултати истраживања се могу искористити у педагогији језика, јер нуде предлог где тражити узроке грешака које се јављају у усменим презентацијама, као и у самом наставном процесу.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Семиха Реброња
Нови Пазар

АНГЛИЦИЗМИ У НАЗИВИМА ФИРМИ У СРБИЈИ (БЕОГРАД, КРАГУЈЕВАЦ И НОВИ ПАЗАР)

О чистоти језика се одувек бринуло, међутим, данас се то углавном своди на борбу против утицаја енглеског језика на остале језике. Овај рад не даје одговор на питање, да ли је добро или није користити стране (енглеске) термине, већ се бави анализом англицизама у називима фирми у Србији, односно у Београду, Крагујевцу и Новом Пазару. У раду се утврђује присуство англицизма у називима фирми у наведеним градовима, и испитује се у којим делатностима се англицизми најчешће јављају у Србији.

Кључне речи: англицизми, једнојезични називи, двојезични називи, вишејезични називи, фирме, делатност

Одувек је постојала потреба за уклањањем језичких баријера, тј. за олакшаном међународном комуникацијом и једним универзалним језиком. Та идеја доживела је прави процват крајем 19. века, појавом есперанта и других помоћних или вештачких језика. Међутим, многи су разлози због којих есперанто још увек није признат као међународни језик (Кристал 1996: 355), а тек један од њих је теза да универзални језик мора бити један од природних језика, која фаворизује енглески као светски језик (Ибид: 357).

Међутим, у појединим земљама, нпр. у Француској, 1977. године донети су закони који забрањују његову употребу у одређеним доменима. Таквих покрета је било и у другим земљама (Ибид: 4), али већина није имала значајнијег ефекта. Енглески језик се упркос противљењу издвојио услед економског и политичког напретка земаља у којима се тај језик говори.

Данас, због све учесталијег прилива енглеских речи у готово свим регистрима, долази до наглих промена у лексичком фонду српског језика, док највећи изазов, како говорницима, тако и лингвистима који се баве лексемама преузетим из енглеског језика, представља примена адаптационих правила на фонолошком, морфосинтаксичком и семантичком плану.

Међутим, док у стручним круговима преовладава забринутост да ће српски језик постати англосрпски (Прћић 2005: 18), шира јавност, односно власници фирми, теже да страним речима у називима својих фирми привуку пажњу пролазника, њихових потенцијалних купаца.

Истраживање

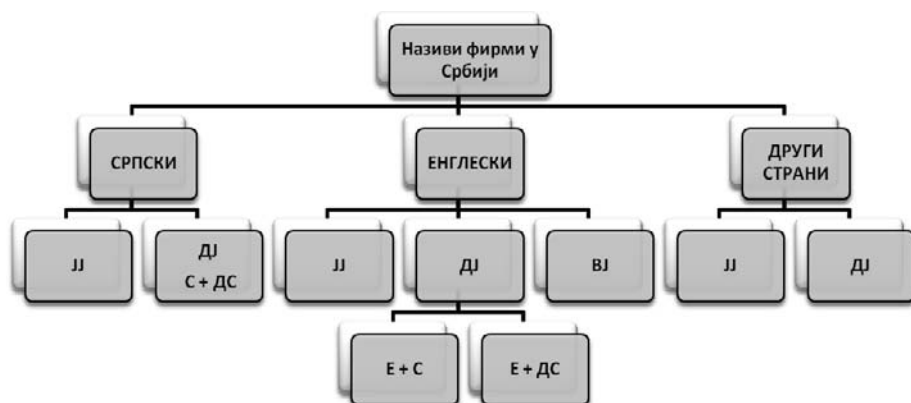
У овом раду сагледава се употреба англицизама у називима фирми у Србији, тј. у Београду, Крагујевцу и Новом Пазару. Циљеви овог истраживања су:

- утврдити присутност англицизама у називима фирми у процентима за сваки град појединачно;
- утврдити у којим делатностима се англицизми најчешће јављају;
- утврдити разлику добијених резултата међу поменутиим градовима;
- на основу анализе поставити радне хипотезе о разлозима за дато стање, које би кроз додатна детаљнија и обухватнија истраживања требало потврдити.

Истраживањем су обухваћене по две улице из сваког града, једна главна и једна прометнија, споредна улица. У Београду то су улице Кнеза Милоша и Булевар краља Александра, у Крагујевцу улице Кнеза Михаила и Булевар краљице Марије, а у Новом Пазару улице Стевана Немање и 1. маја. Број фирми обухваћен истраживањем је следећи: Београд 154, Крагујевац 88, и Нови Пазар 95.

Истраживање се бави анализом назива оних фирми које су регистроване, и не бави се анализом њихових слогана исписаних на излозима. Анализом нису обухваћени називи државних установа, нпр. *ОШ „Стефан Немања“*, *Амбасада САД*, и сл., као ни називи глобалних компанија, нпр. *Sony*, *Vata* и сл.

Када је у питању сама анализа назива фирми у Србији, сви називи су подељени на оне који су српски – С (једнојезични – ЈЈ, и двојезични – ДЈ), енглески – Е (ЈЈ, ДЈ) и вишејезични – ВЈ, док се ДЈ деле на оне који су написани комбинацијом енглеског и српског и оне написане комбинацијом енглеског и неког другог страног језика), и називи написани неким другим страним језиком – ДС (такође подељени на ЈЈ и ДЈ). Дата подела је илустрована табелом 1.

Табела 1.

Резултати истраживања у Београду

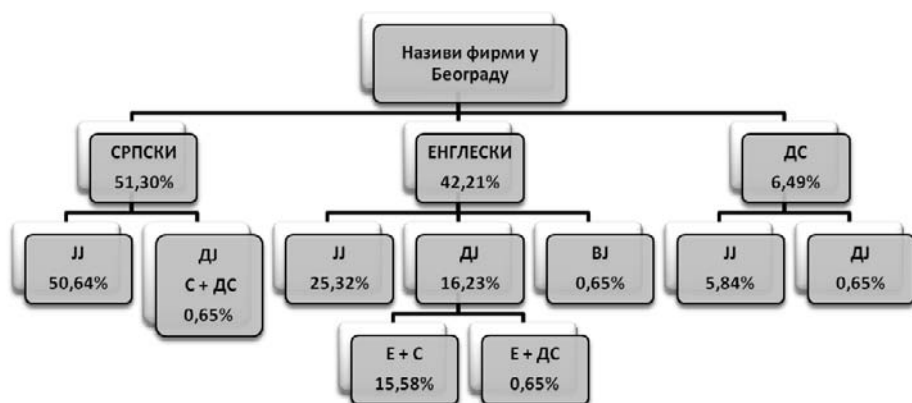
Овим истраживањем је обухваћен главни град Србије будући да се резултати везани за главне градове, у истраживањима извршеним у већини других земаља¹, углавном разликују од резултата добијених у другим градовима у земљи, јер се у главном граду најчешће користе англицизми у називима фирми. Циљ овог истраживања је био и да се утврди да ли је то случај и са Београдом, односно да ли специфичност главног града Србије (географски положај, туризам, саобраћајнице, економски и привредни статус) утиче на употребу англицизама у називима фирми.

Београд је град са око 1,6 милиона становника (незванично око 2 милиона становника), смештен на ушћу Саве у Дунав. Он има прворазредни саобраћајни значај, као значајно друмско и железничко чвориште, а такође и међународно речно и ваздушно пристаниште и телекомуникацијски центар. Простире се на 1,6% територије Србије, а у њему живи 15,8% становништва Србије и ради 31,2% свих запослених у Србији. У Београду су развијени значајни привредни и пољопривредни капацитети, посебно металска, металопрерађивачка и електронска индустрија, затим трговина, банкарство, итд. Београд је престоница српске културе, образовања и науке.

Све ове карактеристике говоре о подложности Београда утицају разних култура, а самим тим и утицају разних језика. Енглески

¹ **Patricia Friedrich**, „English in advertising and brand naming: Sociolinguistic considerations and the case of Brazil”, in: *English Today* 18:3, 2002, 21–28. **Maria Schlick**, „The English of shop signs in Europe”, in: *English Today* 19:1, 2003, 3–17. **Terese Thonus**, „The Englishization of business names in Brazil”, in: *World Englishes* 10, 1991, 65–74.

језик је водећи у погледу употребе у именовању фирми, а то говоре и резултати илустровани у табели 2.

Табела 2.

Дакле, од укупно 154 фирме у Београду, 42,21% има англицизме у свом називу. У овај проценат улазе:

- ЈЈ енглески називи (25,32%), односно енглеске речи написане у оригиналу, нпр. *The three carrots* (дискотека);

- ДЈ енглески називи (16,23%), било да су у комбинацији са српским речима, нпр. *Continental Travel Putnička Agencija* (туристичка агенција), енглеске транскрибоване речи у комбинацији са српским речима, нпр. *Foto Vasa* (фотографска радња), или енглеске речи у комбинацији са неким другим страним језиком, нпр. *Raiffeisen Bank* (банка)

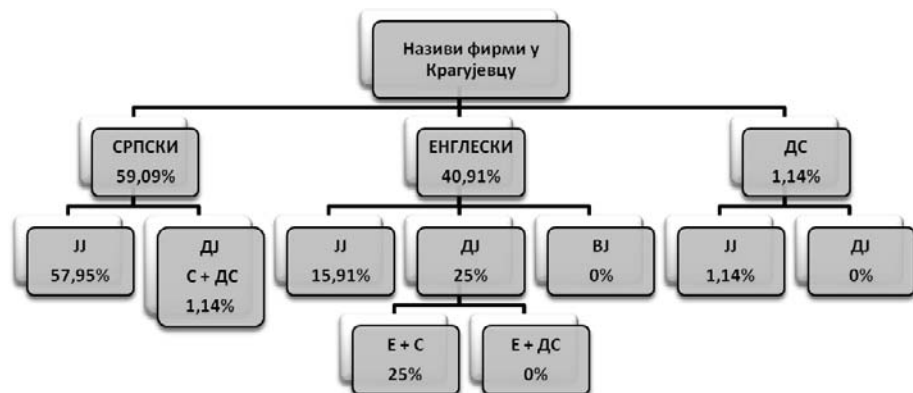
- ВЈ енглески називи (0,65%) у комбинацији са српским и неким другим страним језиком, нпр. *Zu Apoteka Aqua Pharm 2 Centar* (апотека).

Резултати истраживања у Крагујевцу

Други град, обухваћен овим истраживањем је Крагујевац, а разлог је пре свега његова близина главном граду и претпоставка да она може утицати на сам град по питању именовања фирми, као и то што је Крагујевац привредни, административни, културно-просветни, здравствени и политички центар Шумадије и Поморавља, Централне Србије и суседних региона. Поред разгранате мреже путева која Крагујевац повезују са великим бројем градова и насеља, он поседује и железничку пругу, док је од Београда, односно аеродрома (Сурчин) удаљен 160 км. Са 180.152 (незванично 210.000) становника, Крагујевац је по величини први у Шумадији, а четврти

у Србији. Дуга индустријска традиција, извозно оријентисана привреда и иновативно окружење су привредне карактеристике Крагујевца, мада се његова привреда данас налази у процесу реструктурирања.

С обзиром на његов географски положај, повезаност са Београдом и остале карактеристике самог града, Крагујевац се по резултатима добијеним у овом истраживању не разликује знатно од резултата везаних за главни град, а то илуструје и табела 3.

Табела 3.

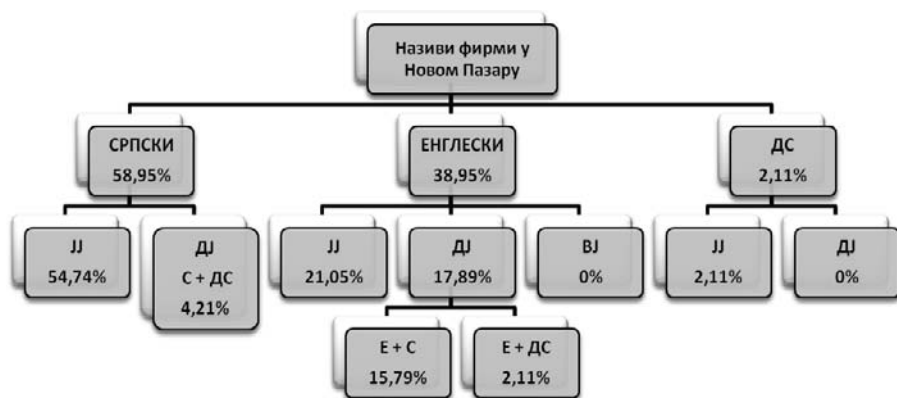
Анализом назива фирми у Крагујевцу утврђено је да 40,91% назива чине они који садрже англицизме. За разлику од Београда, у Крагујевцу нису пронађени ВЈ енглески називи, односно енглески називи у комбинацији са српским и неким другим страним језиком. С друге стране, резултати добијени у Крагујевцу се разликују и по питању ДЈ енглеских назива, којих је више (25%) од ЈЈ (15,91%), док у оквиру ДЈ није забележен ни један енглески назив у комбинацији са другим страним језиком, већ је свих 25% резервисано за ДЈ енглеске називе у комбинацији са српским језиком.

Резултати истраживања у Новом Пазару

Нови Пазар је економски и културни центар Санџака. Налази се на 290 км јужно од Београда, који на деоници старог пута преко Ибарске магистрале води према Подгорици и Јадранском мору. Према званичном попису из 1991. године, он има 85.583 становника, док према незваничним подацима Нови Пазар данас броји преко 120.000 становника. Привредни потенцијал су му текстилна и обућарска индустрија. Налази се на раскршћу важних путева који

воде према Софији, Истанбулу и Солуну, али изградњом нових путева преко моравско-вардарске долине, он постаје маргинализован, далеко од важних саобраћајница и комуникација, а од тада је и једно од најнеразвијенијих подручја у Србији.

Све наведене карактеристике су разлози због којих је Нови Пазар укључен у ово истраживање, јер се претпоставља да се мали и неразвијени градови попут Новог Пазара, који су прилично одсечени од главних саобраћајница, по резултатима морају разликовати од развијених градова попут Крагујевца и Београда. Међутим, поред толико различитости, Нови Пазар, бар у овом погледу, не заостаје пуно за поменутиим градовима, а у прилог томе говори и проценат од 38,95% који припада оним називима фирми које карактерише присуство англицизама (табела 4).

Табела 4.

Овај проценат обухвата ЈЈ енглеске називе (21,05%), односно енглеске речи написане у оригиналу, нпр. *Gold* (продавница на-кита), и називе који су употребљени као транскрибоване енглеске речи, нпр. *Foto Kolor* (фотографска радња), као и ДЈ енглеске називе (17,89%), оне које су у комбинацији са српским речима (15,79%), нпр. *Turistička agencija Pejić Tours*, или у комбинацији са неким другим страним језиком (2,11%), нпр. *Prima Coop* (прехранбена продавница). Резултати не бележе оне називе који су ВЈ.

Англицизми у делатностима фирми у Србији

Следећа листа нам показује у којим делатностима у Србији (у Београду, Крагујевцу и Новом Пазару) се најчешће користе англицизми у називима фирми.

1. Фотографске радње: **100%**
Позоришта и биоскопи: **100%**
2. Продавнице кућних апарата и рачунара, и њихово сервисирање: **72,73%**
3. Туристичке агенције и шпедитерске услуге: **69,57%**
4. Цвећаре: **66,67%**
5. Банке, осигуравајућа друштва, књиговодствене и друге пословне услуге: **58,97%**
6. Приватне школе: **50%**
7. Продавнице одеће и обуће: **44%**
8. Фризерски и козметички салони, и рекреативни центри: **41,67%**
9. Књижаре и издавачке куће: **37,5%**
10. Продавнице намештаја и тепиха: **33,33%**
11. Продавнице мешовите робе - малопродаја и велепродаја: **33,33%**
12. Продавнице сатова, накита и оптике: **30%**
13. Угоститељски објекти: **26,32%**
14. Продавнице ауто-делова и ауто-механичарске услуге: **25%**
15. Грађевинска предузећа, услуге и материјал: **23,33%**
16. Апотеке: **18,75%**
17. Пекаре и месаре: **4,14%**

Када су у питању делатности у којима се англицизми најчешће јављају, на првом месту су фотографске радње, позоришта и биоскопи (100%), а затим и продавнице кућних апарата и рачунара са 72,73%. На трећем месту су туристичке агенције са 69,57%, док су цвећаре са 66,67% на четвртном. Висок проценат присутности англицизама у називима фирми имају и банке и осигуравајућа друштва (58,97%), приватне школе (50%) и продавнице одеће и обуће (44%).

Ако се пажљиво сагледа дата листа, може се уочити да делатности, које се тичу свакодневних животних потреба (пекаре, месаре, апотеке, прехранбене продавнице, итд.), не садрже англицизме у оној мери у којој их садрже називи фирми оних делатности које се баве услугом, производњом и продајом средстава који су део моде, технологије, забаве или луксуза (продавнице кућних апарата, банке, цвећаре, туристичке агенције, фотографске радње, итд.).

Закључак

На основу резултата добијених истраживањем, енглески језик је најдоминантнији страни језик у именовану фирми у Србији (Београд – 42,21%, Крагујевац - 40,91% и Нови Пазар - 38,95%). Међутим, не постоји значајна разлика међу градовима у присутности англицизама, што указује на то да географски положај, туризам, привредна и економска развијеност града не утичу значајно на присутност англицизама, док с друге стране, врста делатности итекако утиче, јер је установљено да се англицизми најчешће јављају у оним делатностима које су део моде, технологије, забаве и луксуза. Досадашње студије (Schlick 2002: 3-7) показују да овакво стање није карактеристично само за Србију, већ и за друге европске земље, где енглески језик такође доминира у називима фирми.

Истраживањем је такође установљено да називи фирми написани неким другим страним језиком, било као ЈЈ или ДЈ називи, бележе знатно нижи проценат. Међутим, ако се упореде три поменута града, види се да Београд ипак предњачи са 6,49% у односу на Крагујевац који има свега 1,14% таквих назива, и Нови Пазар са 2,11%. Разлог за већи проценат оваквих назива у Београду је тај што главни град, за разлику од Крагујевца и Новог Пазара, представља већи туристички центар, и самим тим је подложнији утицају разних култура и језика. Истом разлогу се може приписати и чињеница да Београд има најмање оних назива фирми који су на српском језику (51,30%), док су резултати добијени у Крагујевцу и Новом Пазару готово идентични (Крагујевац 59,09%, Нови Пазар 58,95%).

Будући да је ово прва студија која се бави англицизмима у називима фирми у Србији, потребно је на основу дате анализе извршити детаљније и обухватније истраживање које ће сагледати стање свих региона у Србији, и поред центара региона испитати и мање градове, као и извршити анализу лингвистичке адаптације англицизама.

Очигледно је да се власници фирми воде претпоставком да је погодно користити стране термине, односно англицизме у називима фирми, зато је битно утврдити како на то гледају сами потрошачи, као и да ли се њиховом употребом жели утицати на одређену групу потрошача или на целу популацију.

Литература

Кристал 1996: Д. Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, Београд: Нолит.

- Прћић 2005: Т. Прћић, *Енглески у српском*, Нови Сад: Змај.
- Фридрих 2002: Р. Friedrich, English in advertising and brand naming: Sociolinguistic considerations and the case of Brazil, in: *English Today* 18:3.
- Шлик 2002: М. Schlick, The English of shop signs in Europe, in: *English Today* 18:2.
- Шлик 2003: М. Schlick, The English of shop signs in Europe, in: *English Today* 19:1.
- Тонус 1991: Т. Thonus, The Englishization of business names in Brazil, in: *World Englishes* 10.

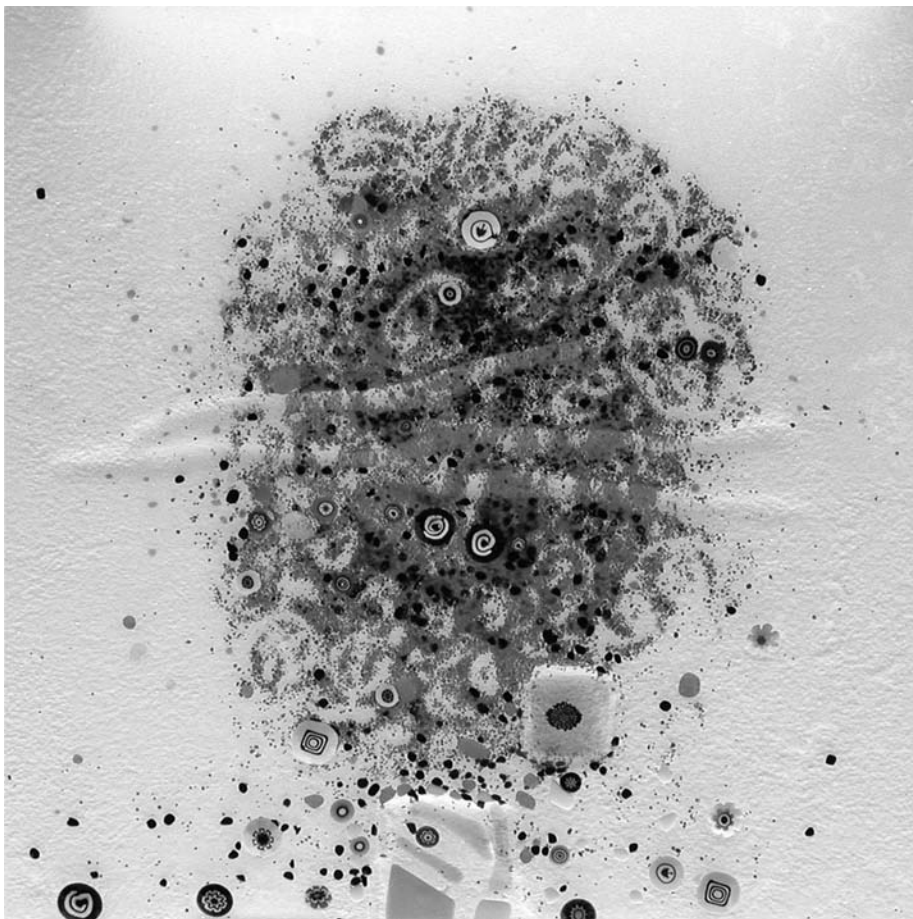
Semiha Rebronja

**ANGLICISMS IN THE NAMES OF BUSINESS COMPANIES
IN SERBIA**

Summary

People have always worried about language purity, but today it mostly comes up to defending languages from English influence. This study is based on investigation of anglicisms in the names of business companies in Serbia, i.e. in Beograd, Kragujevac and Novi Pazar. The main research questions guiding the research have been: first, to what extent is English used in these cities; and second, does the language used in the names of business companies depend on the type of business.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

2, фузионисано стакло, 50 x 50 цм

Sonja Miletić

Природно-математички факултет, Ниш

ON THE *OUGHT-TO-DO* NATURE OF DEONTIC MODALITY

1. Introduction

The common philosophical distinction between *ought-to-do* and *ought-to-be* deontic sentences has frequently been employed in linguistic analyses to account for syntactic derivations and semantic interpretations of sentences containing modal verbs (Bhatt 1999, Brennan 1993, Butler 2003, Hacquard 2006). While in philosophy the term ‘deontic’ is used mainly as an attribute of practical reason, specifically, that which is concerned with moral, ethical, legal, and various other social norms, the use of the attribute ‘deontic’ in linguistics is aimed at one of the several subtypes of the linguistic category modality, that which is concerned with “necessity and possibility of acts performed by morally responsible agents” (Lyons 1977: 823). Whatever the primary interest in their approach to deontic statements is, both philosophers and linguists agree in that the central concepts covered by the term ‘deontic’ include obligations, permissions, and prohibitions. In the broadest use of the terms in linguistics, *ought-to-do* (and by extension *allowed-to-do*) deontic sentences are thus used to express obligations/permissions that are explicitly ascribed to individuals, as in the example (1a), whereas the *ought-to-be* (and by extension *allowed-to-be*) type of deontic statements are associated with structures in which no overt bearer of obligation/permission exists (1b):

- (1) a. You {*ought to/must/should/may*} feed the animals.
b. There {*ought to/must/should/may*} be no hungry animals.

From the philosophical perspective, (1a) falls under the category of deontic sentences that involve agents and actions, support imperatives, and express reasoning about actual behaviour, while (1b) belongs to statements that are agentless, involve states of affairs, have nothing to do with imperatives, and express reasoning about an ideal or desired state of affairs (*cf.* Castañeda 1970: 452). On the linguistic view, originally introduced and advocated by Brennan (1993), the *ought-to-do* (1a)

is equivalent to a control structure in which the modal verb functions as a modal predicate (i.e. dyadic operator) denoting a relation between a property and an individual term, as presented in (2a), whereas the *ought-to-be* (1b) is attributed a raising structure as the modal is a monadic VP-operator denoting sets of properties, as shown in (2b):¹

- (2) a. $\lambda P \lambda x (\text{modal } (\wedge P)(x))$
 b. $\lambda P (\text{modal } (\wedge P))$ (Brennan 1993: 148)

There are two properties of *oughts* as defined above that I find most appealing and useful for the analysis of deontic modality. First, the language of obligation and permission is seen as mirroring practical reason of the type underlying *desire-* or *intention-*sentences, which, as is known from the philosophy of mind, is in contrast with theoretical reason implicated in *belief-*sentences. Second, deontic modals are viewed not as sentential/propositional operators, the approach standardly assumed in the majority of work on modality in the Kratzerian tradition (Kratzer 1981, 1991), but as VP-operators that, as seen in (2) above, operate on properties. The two aspects of *oughts* are, however, inextricable, and analysing one without referring to the other would prevent us from fully grasping the way obligations and permissions are conceptualised and expressed in natural language. It is the aim of this paper to propose a semantic-conceptual structure of obligation and permission sentences with modal verbs by employing the two properties of *oughts* as outlined above. In so doing, I will keep with the philosophical tradition in which *ought-to-do* and *ought-to-be* are given a different conceptual status, and argue that obligations and permissions have a semantic representation of the *ought-to-do* type, although syntactically they can take either the *ought-to-do* or *ought-to-be* disguise.

The paper is organised as follows. In Section 2, I discuss theoretical and practical reason in relation to complements of epistemic and deontic modal verbs in English and Serbian. On the basis of the evidence supporting a difference in the semantic and ontological status of complements to epistemic and deontic modals, a semantic-conceptual structure of deontic sentences is proposed in Section 3 and its implications are discussed and related to the two *oughts*. Section 4 contains concluding remarks on the position advanced throughout the paper.

1 For reasons of simplicity, I will use the term *ought* even when I refer to the two *alloweds*.

2. Reasoning and Complements to Modals

2.1. Theoretical and Practical Reason

That theoretical reason, which is implicated in beliefs and doubts, is reasoning about propositions, as it is concerned with what is the case in the world, whereas practical reason, which underlies desires, needs, promises, obligations, etc., is reasoning about actions, as it is concerned with what we would like the world to be or what we are to do in the world, is well established in philosophical literature. How the two types of reasoning are related not only to the world but to language as well, is discussed by Searle (1979, 1983, 2001, 2005) in terms of the familiar notions of conditions of satisfaction and direction of fit from his theory of speech acts (Searle 1969).

In bare outline, what accounts for the difference between theoretical and practical reason and, consequently, the manner of their expression in language is which direction of fit is established between the mind and the world. Thus, according to Searle, beliefs have *the downward mind-to-world/word-to-world* direction of fit, while desires or obligations are characterised by *the upward world-to-mind/world-to-word* direction of fit. The spatial metaphor that Searle uses is highly illustrative in that it depicts the perspective that the agent takes with respect to a state of affairs reasoned about: in theoretical reason, the agent looks at a state of affairs in the world from above and sees it as already settled, in practical reason he/she looks at the world from below and sees a state of affairs that is as yet to be settled. As a consequence, beliefs are said to be true or false depending on whether the propositional content of beliefs matches the actual world or not. In contrast, desires or obligations are neither true nor false, as the world has as yet to end up matching the content of the desire or obligation.

Having in mind that epistemic modality expresses necessity or possibility relative to some state of knowledge or beliefs, and deontic modality is concerned with acts that are necessary or possible relative to some normative system, the relatedness of epistemic and deontic modality with theoretical and practical reason, respectively, is straightforward. How much this distinction is applicable to its verbal manifestation in modal sentences is best appreciated if the focus of study is shifted from the perennial question of the lexical semantics of modals onto the semantics of their complements. As in modal sentences complements to modals stand for the content of epistemic and deontic states, it stands to reason that whatever is typical of the content as represented under a particular state should be traceable in the linguistic manifestation of that

content. In what follows, the basic properties of modalised complements are discussed.

2.2. *Properties of Complements to Modals*

First, that epistemic modals have propositional VP complements while deontics ‘select’ non-propositional VP arguments can easily be checked if the standard tests for propositionhood (Thomason and Stalnaker 1973) are deployed. The sentence in (3) is ambiguous between an epistemic and deontic reading but it is under epistemically (4-5) and not deontically (6-7) interpreted modals that the complement can be prefixed by *true* or *proposition*:

- (3) John may/must be in his office.
- (4) a. It is possibly *true* that John is in his office.
b. It is necessarily *true* that John is in his office.
- (5) a. The *proposition* that John is in his office is possibly *true*.
b. The *proposition* that John is in his office is necessarily *true*.
- (6) a. #It is obligatorily *true* that John is in his office.
b. #It is permissibly *true* that John is in his office.
- (7) a. #The *proposition* that John is in his office is obligatory.
b. #The *proposition* that John is in his office is permissible.

Second, consistent with the semantic status of VP complements to modals is the property that, when paraphrased, these syntactic units correspond to indicative *that*-clauses under an epistemic modal (8-10), whereas a VP under a deontically interpreted modal corresponds to the subjunctive *that*-clause (11):

- (8) a. He must/may [_{VP} be their teacher].
b. It must/may be the case [_{CP} that he *is* their teacher].
- (9) a. He must/may [_{VP} have been their teacher].
b. It must/may be the case [_{CP} that he *was* their teacher].
- (10) a. He must/may [_{VP} be sleeping now].
b. It must/may be the case [_{CP} that he *is sleeping* now].
- (11) a. He must/may [_{VP} be their teacher].
b. It is obligatory/permitted [_{CP} that he *be* their teacher].

While in English this distinction is manifest upon paraphrase, in some languages such as Serbian syntactic complementation in modal sentences is dependent on a specific use of a modal, thereby serving as a grammatical reflex of the mode of content representation. An epistemi-

cally interpreted modal takes an indicative CP clause (12-13), whereas a deontically interpreted modal takes a subjunctive CP (14):²

- ☒ . PSE☒ P[3F]JUX☒_{CP} da *znaju* šta se dešava].
Must/May-Pres3Sg be that know-Pres3Pl what se-Cl is-going-on
(It must/may be that they know what is going on.)
- ☒ . PSB☒ P[3F]JUX☒_{CP} da *su znali* šta se dešava].
Must/May-Pres3Sg be that Aux know-PastPrt3Pl what se-Cl is-going-on
(It must/may be that they knew what was going on.)
- ☒☒☒☒. PSE☒ P[3F]UX☒_{CP} da *dodeš* u 5].
Must/May-Pres2Sg that come-PresSubj2Sg at 5
(You must/may come at 5 o'clock.)

Third, the two syntactic entities that stand for complements to modals essentially differ in their temporal semantics. While the embedded verb in epistemic sentences exhibits a full range of temporal orientations with respect to the modal, as indicated by the italicised tense forms in (8-10) for English and (12-13) for Serbian above, the verb embedded under deontics is temporally located as posterior to the reference time of the matrix modal.³ In both English and Serbian, the embedded verb cannot bear a form other than the default subjunctive (English (15b) and Serbian (16) below), as illustrated by the ungrammaticality of (15c) in English and (17) in Serbian:

- (15) a. He must/may [_{VP} be their teacher].
b. It is obligatory/permitted [_{CP} that he *be* their teacher].
c. It is obligatory/permitted * [_{CP} that he *will* be their teacher].
- ☒☒☒☒ PSE☒ P[3F]UX☒_{CP} da *dodeš* u 5].
Must/May-Pres2Sg that come-PresSubj2Sg at 5
(You must/may come at 5 o'clock.)
- ☒☒☒☒ PSE☒ P[3F]UX☒_{CP} da *ćeš doći* u 5].
Must/May-Pres2Sg that will-2Sg come at 5
(intended: *It is obligatory/permitted that you will come at 5.)

2 In Serbian, deontic modals can also take infinitival complements, but this alternative, although fully grammatical, is a less preferred option in both spoken and written language. Epistemic modals, however, do not allow complements other than indicative CPs. The only exceptions are infinitival complements with the statives *be*, *have* or *know*, but due to the ambiguity arising from this configuration, the one with an indicative CP is preferred.

3 The verb embedded under a deontically interpreted modal can also receive a habitual interpretation (e.g. *He must attend the classes every day/On mora da pohađa časove svaki dan*), but this case will not be discussed, as it is immaterial to the line of argumentation in this paper.

Note that although the eventuality denoted by the complement verb is future-oriented, the regular periphrastic future form in both English and Serbian deontically modalised complements is never available. This may seem surprising, as semantically nothing precludes the verb from licensing the future form syntactically.

I assume that the above contrast between ‘tensed future’ under epistemics and ‘non-tensed future’ under deontics is just another facet of the mechanisms underlying the two reasoning types, which was transparently referred to by Castañeda (1990) as the *contemplative-practical* ambiguity of future. Recalling Searle’s spatial metaphor, but using a horizontal rather than vertical dimension, the effect in (15c) and (17) can be stated as follows. A state of affairs that is reasoned about as obligatory or permitted is “forwarded” from the utterance time to a future time where it will obtain only after the relevant agent undertakes some action following the utterance time. By contrast, a state of affairs that is reasoned about as being possibly or necessarily true at a future time is “backwarded” from the future time to the utterance time and is seen at the utterance time as already obtaining at some future time. This amounts to saying that in the case of practical future the speaker sees a particular state of affairs as a *goal* that is to be achieved, while in the case of contemplative future, the state of affairs is seen as a *framed image*. The ambiguity between contemplative and practical future is thus consistent with the type of complements to modals: contemplative future is a derivative of theoretical reason and is, therefore, keyed to the contents of *that*-indicatives/propositional VPs under epistemic states, while practical future is a derivative of practical reason manifest in the contents of *that*-subjunctives/non-propositional VPs under deontic states. While the former has its morpho-syntactic expression in Serbian (it is precisely the augmentation of the verb with tense in the Serbian examples that makes the complement a full proposition), the latter is but an epiphenomenon of the goal-oriented mind. The same argumentation also applies to the impossibility of embedding past tense in deontics, as the content under deontic states is represented with an upward rather than downward direction of fit.⁴

4 The standard account of the ban on the past tense on deontically embedded verbs is related to the pragmatic constraint on directives and permissives, i.e. that one cannot obligate or permit someone to fulfill an obligation/permission in the past (cf. Palmer 1990, Ninan 2005). I find this approach rather unsatisfactory as there are verbs which are not directive or performative in nature (e.g. *decide*) and yet they do not allow past tense forms and interpretations in their complements. The approach that assumes that the state a verb denotes is responsible for how the content of that state is represented is thus more plausible, especially if we know that performative verbs also have their non-performative uses.

Finally, epistemic modals in Serbian are found as parts of parenthetical phrases (18-19), which suggests that the argument of an epistemic verb can otherwise have an independent status of an assertion in a discourse, thus expressing, as is the case with propositions, what state of affairs obtains, obtained, or will obtain in a world w at a location l and a time t . The arguments of deontic modals, on the other hand, are integrated into the sentence itself as a deontic verb can never be found in structures such as (18-19), but when stripped off the matrix modal, these arguments correspond to analytical imperatives (henceforth DA-imperatives), i.e. non-assertive syntactic units (20b):⁵

- (18) Oni su, ~~NP~~ ~~VP~~ ~~CP~~, znali šta se dogodilo.
 they Aux may be know-PastPrt3Pl what se-Cl happened
 (They may have known what had happened.)
- (19) Doputovao je iz Pariza, *mora biti*, juče.
 return-PastPrt3SgMsc Aux from Paris must be yesterday
 (It must be yesterday that he came back from Paris.)
- (20) a. Moraš [*da dođeš u 5.*]
 b. Da dođeš u 5!

To sum up the discussion so far, the main properties of complements to epistemic and deontic modals support a clear distinction in their semantic and ontological status. While complements to epistemic modals can be said to be propositions, what exactly is the semantic and ontological type of complements to deontic modals is, however, the issue that I am reluctant to give a straight answer to for reasons that will become obvious in Section 3.⁶ Moreover, I am not even convinced that specifying their exact type is a crucial question to deal with, as long as we assume that complements to modals, irrespective of a modal interpretation, refer to states of affairs whose representations, in the spirit of Searle, vary with the nature of the induced modal state. This further implies that complements in both *ought-to-do* and *ought-to-be* sentences will each be about states of affairs, but given the conceptual difference between the two *oughts*, their conceptual representation will differ in some crucial elements arising from the specifics of the two states. With these assumptions, I proceed to the proposal.

5 DA-imperatives in Serbian are not mere paraphrases of imperatives proper, as the former are abundantly used in everyday language for issuing various commands, and their directive force is even greater than that of sentences with imperative morphology.

6 For proposals concerning the status of deontically embedded complements see, for example, Jackendoff 1999 and Portner 2007, 2009, who treat them as actions (thus ultimately implying the property approach), although within different theoretical frameworks.

3. Representing Obligations and Permissions

3.1. Proposal

Keeping with Jackendoff (1972), I will assume that modal verbs can be treated on a par with adverbs, so they basically function as modifiers of the content in complements they take: epistemic modals modify propositions about states of affairs as being necessarily or possibly true relative to the available evidence, deontic modals modify states of affairs as being necessary or possible for the relevant agent relative to some norms. This means that rather than expressing that there is such-and-such a state of affairs in a world w at a location l and a time t , the complement of deontic modals must express that such-and-such a state of affairs is to be brought about. In a very rough sketch, this idea can be translated as in (21), where $V(Y)$ stands for the relevant state of affairs in which the participant Y is related to the eventuality denoted by the verb V :⁷

- (21) a. NECESSARY/POSSIBLE ($\exists (V(Y))$)
 b. NECESSARY/POSSIBLE (BRING-ABOUT ($\exists(V(Y))$))

The epistemic structure (21a) should be read as it is possibly or necessarily true that there *exists*, *existed*, or *will exist* a state of affairs of a particular kind in the world, while the deontic structure in (21b) says that it is necessary or possible that a state of affairs of a certain kind *be brought into existence*. This, I believe, reflects in its most rudimentary form the image-goal perspective upon states of affairs as discussed in Section 2.2.

However, in order for a state of affairs to come to fruition there must be some action undertaken that will result in the relevant state of affairs, and, moreover, for an action to take place there must be some agent initiating the action, that which will bring it about that the state of affairs under consideration obtains. The structure that I propose for deontic sentences, taking into account these additional ingredients, is reminiscent of the Chisholm-style treatment of intentions (Chisholm 1970) and is given in (22):

- (22) NECESSARY [(ACT (X, (BRING-ABOUT (X, (V(Y)))))]
 POSSIBLE [(ACT (X, (BRING-ABOUT (X, (V(Y)))))]

⁷ The notational representation in (22) is syntactically improper as what the existential operator should bind is the Davidsonian event argument of the verb, not the verb itself (Davidson 1967, Parsons 1990). As I will abstract away from the existential operator in the forthcoming text, I will not bother developing a full formalism. The very idea that embedded states of affairs are existentially quantified can also be found in Recanati 2004, where complements to propositional attitude verbs are treated as existentially quantified NPs.

and $X=Y$ or $X \neq Y$

The structure in (22) says that it is necessary/possible that the agent X act in order to bring about a state of affairs in which Y and V are related in some way, and X can be identical to V -related Y or not. Thus, the simplest cases of sentences in which $X=Y$ (23a) and $X \neq Y$ and X is the addressee (24a) are understood as in (23b-c) and (24b), respectively:

- (23) a. You must/may leave immediately.
 b. Necessary (you act (you bring about (you leave immediately)))
 c. Possible (you act (you bring about (you leave immediately)))
- (24) a. The papers must be on my desk by Friday!
 b. Necessary (you act (you bring about (the papers be on my desk by Friday)))

What are the implications of the structure in (22)? First, it predicts that all sentences involving deontically interpreted modals are semantically of the *ought-to-do* type in that (22) involves agents, actions and, therefore, implies reasoning about actual behaviour. Second, it predicts that an individual under obligation/permission to act (X), whom I will refer to as *deontic agent*, need not be the individual that is V -related (i.e. the logical subject Y of the embedded verb) and, consequently, need not be present in the surface structure at all. Dependent on this relation is the third implication, i.e. that the embedded verb need not denote an action to be undertaken, but, rather, the syntactically expressed content of the complement coincides with a state of affairs which, upon some action, will be brought about. At the semantic-conceptual level, however, the complement is taken to express a conjunction of an action, intention, and a state of affairs.⁸ This may be taken to reflect the familiar Aristotelian means-end deliberation, namely, that, given an end, individuals are not concerned with ends but means by which to achieve those ends. The abstract ACT predicate in (22) can then roughly be said to be to $V(Y)$ as means is to end. In what follows, I discuss each of the implications in detail.

3.2. Deontic Agents

In order for a modal sentence to be semantically of the *ought-to-do* type, it is irrelevant whether deontic agents are encoded in the syntax or not (*cf.* Bhatt 1997). In case deontic agents do surface in the structure, their status is in principle independent of either their syntactic position

⁸ For experimental support of intentions being involved in the understanding of deontic concepts among preschool children see Núñez and Harris 1998 and references therein.

or their semantic relation with the embedded predicate (*cf.* Barbiers 1995, Bhatt 1997, Hacquard 2006, Jackendoff 1972, Miletić 2006, Wurmbrand 1999). A deontic-agent-denoting DP can be found in the subject position (25a), in the object position within the *by*-phrase (25b), and does not even have to be the agent of the embedded verb, as illustrated by (25c), in which, as argued by Jackendoff (1972: 219), the sentential subject *you*, which is the patient object of the verb *examine*, is attributed the agentive status of the obligee. The interpretations of (25) are given in (26):

- (25) a. You must/may leave the office.
 b. Flowers may be picked by visitors. (Jackendoff 1972: 104)
 c. You must/should be examined by Dr. Schlepp. (Jackendoff 1972: 219)
- (26) a. Necessary/Possible (you act (you bring about (you leave the office)))
 b. Possible (visitors act (visitors bring about (visitors pick flowers)))
 c. Necessary (you act (you bring about (Dr. Schlepp examine you)))

In case a sentence does not contain an overt bearer of obligation/permission, its syntactic structure is either of the *ought-to-be* type (27) or is seemingly of the *ought-to-do* type (28), while at the same time not allowing for the syntactic subject to bear the agentive role in the circumstances in which the sentence is used:

- (27) a. There may be singing but no dancing on my premises!
 b. There will be no complaints when we go to Aunt Cassandra's!
 c. There can be a party as long as it's not too loud. (Wurmbrand 1999: 601)
- (28) a. The traitor must die.
 b. The old man must fall down the stairs and it must look like an accident. (Wurmbrand 1999: 610)
 c. Johnny must be in bed by 8 o'clock. (*as said to Johnny's nanny*)

Common to all the examples in (27) and (28) is the fact that in order for them to express obligations and permissions, i.e. be of the *ought-to-do* type, the states of affairs denoted by the complements must be assigned as obligatory or permissible to some contextually salient person(s). Dependent on the utterance situation, the state of affairs expressed in (27a), for example, can be attributed to my children or my tenants, and the state of affairs surfacing in (28b) can be required to be brought about

by a member of the secret service. In both examples, deontic agents are addressees, so simplified representations of (27a) and (28b) are given in (29a) and (29b), respectively:

- (29) a. Possible (you act (you bring about (singing))) possible (you act (you bring about (dancing)))
 b. Necessary (you act (you bring about (the old man fall down the stairs))) necessary (you act (you bring about (the man's falling down the stairs look like an accident)))

In natural language, however, there is a mechanism that can make syntactically unrealised but contextually accessible bearers of obligation/permission fully visible in the surface form. Since in all the examples in (27) and (28), the deontic agent is associated with the addressee, each sentence can be prefixed by a vocative DP referring to the intended obligee or permissée. How significant a function vocative DPs perform in deontic sentences can be best observed when we confront them with vocatives in epistemic sentences. The example in (30) is clearly ambiguous between an epistemic and deontic reading. When the sentence is given an epistemic interpretation (30a), the vocative *Mary* refers to the individual whose pragmatic role is that of the addressee. When the sentence is read as deontic, however, the vocative *Mary* plays the double role: it does not only serve as an indicator of the addressee role that *Mary* has in the discourse but can clearly be part of the semantic interpretation of the sentence in that it refers to the individual who is in the bringing about relation with the state of affairs denoted by the complement (30b):

- (30) *Mary*, the paper may be more than 10 pages long.
 a. (I am telling you (*Mary*)) it is possible that the paper is more than 10 pages long.
 b. (I am telling you (*Mary*)) for you (*Mary*), it is possible that you (*Mary*) act to bring about [the paper be more than 10 pages long].

Furthermore, these deontic-agent-referring vocatives can be fully available for binding processes, the possibility which is precluded if the matrix clause receives an epistemic reading. As seen in (31), the vocative DPs serve as control antecedents of the PRO subjects in the adjunct clauses:⁹

9 The examples in (31) are inspired by Chomsky's (Chomsky 1982: 46) pair in (i-ii) and Kratzer's (Kratzer 1991: 650) additional example in (iii):

- i. *The books were sold without PRO reading them.
 ii. The books can be sold without PRO reading them.
 iii. *The books might have been sold without PRO reading them.

- (31) a. (Mark,)i there must be 50 chairs in the room without further PRO_i delay.
 b. (Students,)i the papers must/may be on my desk without PRO_i spell-checking them.
 c. (Johni/You twoj), the old man must fall down the stairs without PRO_i/j asking yourself_i/yourselves_j what for.

Although the vocatives in (31) can freely be omitted without spoiling the sentences and they need not necessarily be the binders of the PRO subjects in (31a-b), the fact that they *can* function as controllers is a significant piece of evidence in support of the presence of agents in the semantic-conceptual structure of deontic sentences. In addition, if we consider the vocatives in (30-31) as kinds of ‘disjoint agents’, analogous to so termed vocatives in imperatives of the type *Mary, (you) bring the chair!* (cf. Han 1999), then the possibility of control into adjuncts in seemingly agentless deontic sentences should not be surprising.

In view of the discussion so far, I assume that what the language user does when uttering an obligation/permission sentence or decoding its meaning is employ the conceptualisation of the world as represented in (22) and ‘insert’ a contextually available agent into the already existing ‘agent slot’. In language, this agent can emerge as an agent-denoting DP, including a vocative DP, or it can remain syntactically silent but still available for the processes of semantic binding, as is control into adjunct clauses in (31) in case vocatives are dropped.¹⁰

Finally, when related to the *ought-to-do/ought-to-be* distinction, the analysis of the examples in this section shows that what makes a sentence be of the *ought-to-do* type is not the issue of whether the deontic agent is available in the syntactic structure or not, but whether a state of affairs considered necessary or possible is attributed to an agent. This attribution, as seen above, is a highly language-user-dependent process which is keyed not to the syntax of a deontic sentence but to the properties of the context in which the sentence is used. The very possibility, however, of associating a state of affairs with an agent is the corollary of the

The contrasts in (i-iii) have sometimes been argued to support the hypothesis that deontic modals have implicit agents (Bhatt and Izvorski 1998, Bhatt and Pancheva 2000, Williams 1985). However, I do not take (i-iii) to be a good testing ground, because the examples in (i-iii), being passive, already contain implicit agents in the semantics, which makes it difficult to draw reliable conclusions. As argued in Miletić 2006, a better way to test whether agents are present in the semantics of an agentless syntactic form is to adjoin the *without*-clause to a clause headed by an active verb or a verb whose semantic class disallows passivisation, which is exactly what we have in (31) above.

¹⁰ Contrary to the mainstream (Chomskyan) generative tradition, I take control to be a semantic rather than syntactic relation, as supported by Culicover and Jackendoff (2001) and Jackendoff and Culicover (2003).

semantic-conceptual structure of obligation and permission sentences, as proposed in (22). Since obligations and permissions are three-place relations, holding between an authority, an agent, and a state of affairs, as is obvious from the argument structure of the verbs *obligate* and *permit* (32), and since the primary purpose of obligations and permissions is to regulate behaviour among people, these two concepts cannot hold vacuously, i.e. independent of an individual or a group of individuals they are directed at. Even when 'the agent slot' is occupied by generically interpreted or kind-referring DPs (33), such sentences do not merely express ideal or desirable states of affairs (*ought-to-be*), but states of affairs that each member of the intended individual kind should conform to (33a-b) or is free to make use of (33c) (*ought-to-do*):

- (32) a. X (authority) obligates Y (agent) to Z (state of affairs).
 b. X (authority) permits Y (agent) to Z (state of affairs).
 (33) a. Thou shalt not kill.
 b. Soldiers must obey their superiors.
 c. Employees can park their vehicles in A2 zone.

In light of this argument, the relation between *ought-to-do* and *ought-to-be* sentences is clearly one of entailment. Every *ought-to-do* sentence entails an *ought-to-be* one, but not *vice versa*. Thus the bolded sentence that appears in both (34) and (35) can have either the *ought-to-do* (34) or *ought-to-be* semantics (35). The surrounding material clearly favours one or the other reading, but neither reading is dependent on the syntactic composition. It is the communicative intention of the speaker and the perception of the context in which the sentence is used that will ultimately result in whether the structure in (22) will be evoked or not, i.e. whether the expressed state of affairs will be ascribed to a salient agent (34) or simply considered necessary (35):

- (34) **All the traitors** in the Bureau must die. Make sure their deaths look like accidents.
 = (necessary (you act (you bring about (all the traitors in the Bureau die)))
 (35) If you ask me, **all the traitors** in the Bureau must die. I know this sounds radical, but this is what I think.
 = (necessary (be-brought-about (all the traitors in the Bureau die)))

3.3. Actions and States of Affairs

The assumption that overtly expressed contents of obligations or permissions correspond to obligatory or permissible states of affairs

rather than obligatory or permissible actions can be supported if we imagine an exchange of words such as the one in (36):

(36) (Mom to Mary)

Mom: Did you hear what I said? You must pass that exam. Otherwise, you can't go to the seaside this summer.

(An hour later Mary is in her room studying when the phone rings. She picks up the phone and hears her friend Hannah on the line.)

Hannah: Shall we go out tonight?

Mary: I can't. I have to study. Mom won't let me go to the seaside this summer if I don't pass that exam.

The bolded sentence which Mary uses as a reply to Hannah's question clearly shows that what Mary understood as her obligation is do something (i.e. study) that would have as a result her passing of the exam. Although we do not know whether Mary's mom would find it permissible if Mary had taken a different course of action to pass the exam (e.g. cheating), what we can reliably say is that authorities are sometimes indifferent as to how obligations are to be fulfilled as long as they are. That this is the case in the everyday use of normative language can be illustrated by the lines in (37) exchanged between the professor (A) and one of his students (B):

(37) A: The seminar papers must be on my desk by Friday next week.

B: Are we supposed to bring them to you personally, or can someone else bring them instead?

A: Either is fine with me as long as you conform to the deadline.

Note that whichever course B chooses to take, i.e. coming to A's office and putting the paper on top of A's desk or giving the paper to the best friend who will act on B's behalf, it is essentially B's action that will eventually lead to the paper being on A's desk and it will be B who will fulfil the obligation irrespective of the scenario B follows.

Similarly, when given permission, the agent can consider steps leading to the permitted state of affairs (38), or the speaker can constrain the course of action by which the permitted state of affairs is to be reached (39):

(38) A: You may leave now.

(B is walking towards the front door but suddenly changes his mind)

B: I think I'd better take the back door.

(39) You may leave now. (watching the addressee walking towards the front door) No, not that way! Take the back door!

It is along the same lines of argumentation that the status of lexically stative verbs in deontic sentences such as (40-42) can be apprehended:

- (40) You must be here at 5!
 (41) After a year spent here, you must know how to use Mac OS.
 After the same period, you may have two days off every other month.
 (42) Rusty: You must have something to sell.
 Ellen: What makes you think that I do?!
 Rusty: Actually, that was an ORDER! You MUST have something to sell!
 (as heard in *The Ellen Show*, the ATG Production Company)

If we were to adopt the position that overtly expressed contents of complements to deontic modals denote actions that relevant agents must or may undertake, then we would have to be able to say that in (40) you must undertake *the action of being* at the relevant place at five o'clock, that in (41) you must undertake *the action of knowing* how to use Mac OS and you may undertake *the action of having* two days off every other month, and that in (42) Ellen must take *the action of having* something to sell. This, as we see, can be worded but does not make sense at all, precisely because the embedded verbs in (40-42) do not denote actions.

One may argue, as is standardly done, that statives under deontics always receive dynamic readings. On this view, *be* in (40) would correspond to *show up*; *know* and *have* in (41) would get the meaning of *learn/master* and *ask for*, respectively; and *have* in (42) would mean something like *provide* or *find*. The question, however, remains what makes these interpretations possible. Given the structure in (22), the dynamic readings could be argued to be due to the ACT ingredient which would turn the embedded stative predicate into an eventive one. Furthermore, different dynamic interpretations of a single stative, e.g. *become* for *be* in *John must/may be our new teacher*, or *show up* for *be* in *You must be here at 5*, could be said to arise from the type of action subsumed under ACT by inference.

However, the very possibility of thinking about various readings of statives in terms of the contextually salient or inferred ACT type is the reason not to treat them in this manner, however contradictory this may sound. Instead of assuming that the action type under ACT percolates onto a stative verb, the representation in (22), in which actions are separated from states of affairs, is theoretically more desirable as it manages to provide a unified account of all the properties of *ought-to-do* sentences discussed so far, irrespective of their syntactic form, the presence or absence of agent-denoting DPs, and the semantic class of the complement

verb. Most importantly, the structure in (22) reflects the main idea about *ought-to-do* sentences as linguistic manifestations of practical reason, i.e. that an agent, when reasoning about obligations or permissions, actually reasons about actions that will lead to the fulfillment of the states of affairs considered obligatory or permissible. Again, this implies the entailment relation between *ought-to-do* and *ought-to-be*. An obligatory state of affairs is certainly desirable or ideal in the eyes of the authority, and a permitted state of affairs is probably considered desirable or ideal by the permissée, but what the authority desires or takes as ideal need not be conceived of as obligatory, nor can what is considered desirable or ideal by the agent be seen as permissible.

3.4. *Oughts and Imperatives*

The final question that has to be tackled concerns the status of imperatives in *ought-to-do* sentences. While it is quite uncontroversial that the deontic sentence and imperative in (43) are related, one can rightly pose the question of how it is possible for the sentences in (27-31), a few of which are repeated in (44), to support imperatives under the assumption that they are of the *ought-to-do* type and their syntactically expressed contents denote states of affairs rather than actions:

- (43) a. You must leave immediately.
 b. Leave immediately!
- (44) a. The papers must be on my desk by tomorrow.
 b. There will be no complaints when we go to Aunt Cassandra's!
 c. John must be in bed by 8 o'clock.

The answer is straightforward: they can't and they don't, but not because sentences of the type in (44) do not formally support imperatives due to some language-induced universal rule, but because the general structure of English is devoid of formal devices that can provide them with a formal substantiation. As soon as we turn to Serbian, we find that whatever the structure of a deontic sentence is, its imperative mate is freely available, as illustrated in (45-47):

- (45) Da radovi budu na mom stolu do sutra!
 THAT papers be-Pres3Pl on my desk by tomorrow
 (The papers must be on my desk by tomorrow!)
- (46) Da te ne čuveno žaliti!
 THAT you-ACC not hear-Pres1Sg THAT se-Cl complain-
 Pres2Sg
 (I don't want to hear you complaining!)

The most important conclusion to be drawn from the analysis of DA-imperatives in (45-47) is that no element in the imperative syntax is needed in order to ensure that the surfacing state of affairs is assigned to the contextually salient addressee-agent. When related to *ought-to-do* sentences, and when the *ought-to-do* structure in (22) is compared with that of *do*-imperatives in (50), repeated below as (52) and (53), respectively, this observation implies that the agentive status of syntactically expressed obligees or permisseses should not be taken to originate from the modal verb (contra Jackendoff 1972: 219) but should be associated with the ACT ingredient in the conceptual structure. Moreover, the assumption put forward by Brennan (1993: 148) that *ought-to-do* modals are lexically specified for agents,¹¹ is shown to be untenable, in light of the discussion above. Even though agents have to be in the obligation/permission relation with the states of affairs, they, above all, have to be perceived as ‘executors’ of the relevant states of affairs:

- (52) NECESSARY [(ACT (X, (BRING-ABOUT (X, (P(Y))))]
 POSSIBLE [(ACT (X, (BRING-ABOUT (X, (P(Y))))]
 and X=Y or X≠Y
- (53) ! ACT (X, (BRING-ABOUT (X, (P(Y))))]
 and X=Y or X≠Y

Returning to the problem introduced in this section, i.e. the formal substantiation of imperatives in *ought-to-do* sentences, the discussion has shown that this requirement is too strong, as the issue of whether a sentence supports the imperative formally or not is primarily determined by the structure of the language analysed. However, this is the point where obligation sentences must clearly be distinguished from permission sentences. Although it is possible for the latter to support imperatives, they do so only exceptionally, i.e. as a reply to the permission already asked for (54) or when backed up by additional material (55):

- (54) A: May I come in?
 B: Yes, of course, come on in.
- (55) Feel free to call me whenever/if you need any help.
 (≈ You have my permission to call me whenever/if you need any help)

11 Instead of ‘agent’, Brennan uses the term ‘subject’. The reason I have made this change is that I find her terminology rather misleading, as any modal, irrespective of its interpretation and status, requires a subject. If I understand Brennan’s idea properly, the crucial difference between the modal predicate and the modal VP-operator (see Introduction) is not in the requirement of the former to take a subject, but in its ability to be semantically related to the subject.

The same applies to Serbian, and the fact that DA-imperatives cannot be used to enable the addressee to bring about some state of affairs should not be taken as an argument against the structure in (22/52). If (22/52) is taken to be valid at the semantic-conceptual level, the issue of whether (22/52) supports imperatives or not should be attributed to the difference in the modal force underlying the notions of deontic necessity and deontic possibility such that the semantics of the former allows directive uses, while the latter supports them marginally. However, the fact that agent-referring vocatives can be adjoined even to permission sentences (see the examples (30) and (31b) above), which is the property typical of imperative sentences, is a sufficient piece of evidence to qualify permissions as belonging to the *do*-type.

4. Conclusion

The paper has argued for the *ought-to-do/allowed-to-do* semantics of deontic sentences with modal verbs as stemming from the practical character of obligations and permissions. The two main properties of *ought-to-do/allowed-to-do* sentences - the focus on agents and reasoning about actions leading to obligatory or permissible states of affairs - have been substantiated with the linguistic material from English and Serbian. That these properties are intrinsic to the concepts of obligations and permissions should not come as a surprise. As noted by Jackendoff (1999: 70) in his discussion on rights and obligations, the two concepts belong to the domain of social cognition and are, therefore, “related to the understanding of the social context in which the individuals find themselves. The fundamental unit of this domain [...] is a person, a seat of intentions and volition.”

References

- Барбирс 1995: S. Barbiere, *The Syntax of Interpretation*. PhD Dissertation. University of Leiden.
- Бар 1997: R. Bhatt, Obligation and Possession. In Heidi Harley (ed.) *Papers from the UPenn/MIT Roundtable on Argument Structure and Aspect: Volume 32 of MIT Working Papers in Linguistics*. Cambridge, MA: MITWL 32, 21-40.
- Bhatt, Rajesh and Roumyana Izvorski. 1997. Genericity, Implicit Arguments, and Control. *Proceedings of SCIL 7*. Cambridge, MA: MITWL. available at <[ftp://ling.upenn.edu/studentpapers/bhatt/PROarb.ps](http://ling.upenn.edu/studentpapers/bhatt/PROarb.ps)>
- Bhatt, Rajesh and Roumyana Pancheva. 2006. Implicit Arguments. *The Blackwell Companion to Syntax, Volume II*. London: Blackwell, 554-584.

- Бренан 1993: V. Brennan, *Root and Epistemic Modal Auxiliaries in English*. PhD Dissertation. Amherst: University of Massachusetts.
- Батлер 2003: J. Butler, A Minimalist Treatment of Modality. *Lingua* 113/10, 967-996.
- Кастањеда 1970: H-N. Castañeda, On the Semantics of the Ought-to-Do. *Synthese* 21/3-4, pp. 449-468.
- Кастањеда 1990: H-N. Castañeda, Practical Thinking, Reasons for Doing, and Intentional Action: The Thinking of Doing, and the Doing of Thinking. *Philosophical Perspective 4: Action Theory and The Philosophy of Mind*, 273-308.
- Чисом 1970: R. M. Chisholm, The Structure of Intention. *The Journal of Philosophy* 67/19, 633-647.
- Чомски 1982: N. Chomsky, *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, Cambridge: MA.: MIT Press.
- Куликавер, Џакендоф 2001: P. Culicover, R. Jackendoff, Control is Not Movement, *Linguistic Inquiry* 32/3, 493-512.
- Дејвидсон 1967: D. Davidson, The Logical Form of Action Sentences, in: Nicholas Rescher (ed.) *The Logic of Decision and Action*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 188-221. Reprinted in Davidson, Donald. 2001, *Essays on Actions and Events*, Oxford: Clarendon Press, 2nd edition.
- Хеквард 2006: V. Hacquard, *Aspects of Modality*, PhD Dissertation, MIT.
- Хан 1999: C. Han, *The Structure and Interpretation of Imperatives: Mood and Force in Universal Grammar*, PhD Dissertation, University of Pennsylvania.
- Џејкендоф 1972: R. Jackendoff, *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, Cambridge: MA: MIT Press.
- Џејкендоф 1999: R. Jackendoff, The Natural Logic of Rights and Obligations, in: Ray Jackendoff, Paul Bloom and Karen Wynn (eds.) *Language, Logic, and Concepts*, Cambridge: MA: MIT Press, 67-95.
- Џејкендоф, Куликавер 2003: R. Jackendoff, P. Culicover, The Semantic Basis of Control in English, *Language* 79/3, 517-556.
- Крацер 1981: A. Kratzer, The Notional Category of Modality, in: Hans-Jürgen Eikmeyer and Hannes Reiser (eds.) *Words, Worlds, and Contexts: New Approaches in Word Semantics*, New York/Berlin: Walter de Gruyter, 38-74.
- Крацер 1991: A. Kratzer, Modality, in: Arnim von Stechow and Dieter Wunderlich (eds.) *Semantics: An International Handbook of Contemporary Research*, New York/Berlin: Walter de Gruyter, 639-650.
- Лажонс 1977: J. Lyons, *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Милетић 2006: S. Miletić, Modalni agens u deontičkim modalnim iskazima, in: Biljana Čubrović i Mirjana Daničić, (pr.) - *JLF*, Beograd: Philologia, 107-117.
- Нинан 2005: D. Ninan, Two Puzzles about Deontic Necessity, in: Jon Gajewski, Valentine Hacquard, Bernard Nickel and Seth Yalcin (eds.) *New Work on Modality: Volume 51 of MIT Working Papers in Linguistics*, Cambridge, MA: MITWPL, 149-178.

- Нуњез, Харис 1998: M. Núñez, P. L. Harris, Psychological and Deontic Concepts: Separate Domains or Intimate Connections? *Mind and Language* 13/2, 153-170.
- Палмер 1990: F. Palmer, *Modality and the English Modals*, 2nd edition, London: Longman.
- Парсонс 1990: T. Parsons, *Events in the Semantics of English: A Study in Subatomic Semantics*, Cambridge, MA.: MIT Press.
- Портнер 2007: P. Portner, Imperatives and Modals. *Natural Language Semantics* 15, 351-383.
- Портнер 2009: P. Portner, *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Риканати 2004: F. Recanati, 'That'-clauses as Existential Quantifiers, *Analysis* 64/3, 229-235.
- Серл 1969: J. R. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Серл 1979: J. R. Searle, *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Серл 1983: J. R. Searle, *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Серл 2001: J. R. Searle, *Rationality in Action*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Серл 2005: J. R. Searle, Desire, Deliberation, and Action, in: Daniel Vanderveken (ed.) *Logic, Thought and Action*, Dordrecht: Springer, 49-78.
- Томасон, Сталнакер 1973: R. H. Thomason, and S. C. Robert, A Semantic Theory of Adverbs, *Linguistic Inquiry* 4, 195-220.
- Вилијамс 1985: E. Williams, PRO and the Subject of NP, *Natural Language and Linguistic Theory* 3/3, 297-315.
- Вурмбранд 1999: S. Wurmbrand, Modal Verbs Must Be Raising Verbs, in: Sonya Bird, Andrew Carnie, Jason D. Haugen and Peter Norquest, (eds.). *Proceedings of the 18th West Coast Conference on Formal Linguistics*. Somerville, MA.: Cascadilla Press, 599-612.

Соња Милетић

О OUGHT-TO-DO ПРИРОДИ ДЕОНТИЧКЕ МОДАЛНОСТИ

Резиме

Полазећи од филозофске дистинкције између модалности типа *ought-to-do* и *ought-to-be*, испитујемо могућност да све деонтички интерпретиране реченице са модалним глаголима имају семантичку репрезентацију модалности типа *ought-to-do*, без обзира на то да ли се синтаксички реализују као први или други тип. Семантичко-концептуална структура коју предлажемо узима у обзир практичан карактер деонтичког расуђивања, који подразумева постојање свести о агенсима, радњама и актуалном понашању. Овакав карактер деонтичког расуђивања подржава анализа комплемената деонтичких модала (њихов синтаксички, семантичко-онтолошки и темпорални статус), агентивна функција вокатива, могућност проширења садржаја исказа адјунктним клаузама са анафорама или PRO-субјектима, као и специфичан однос између деонтичких реченица и императива.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Два, уље на платно, 60 x 80 цм

Соња Стојановић*Друѓа крађујевачка гимназија, Крађујевац*

БЛОГ КАО НОВИ ВИД КОМУНИКАЦИЈЕ

У раду се анализира језик блога и његова сличност са говорним језиком. Блог се одређује као врста електронског дијалога и као модерни начин комуницирања.

Кључне речи: блог, комуникација, дијалог, електронски дијалог

Појам и дефиниција блога; електронски разговор – дијалог

1. Сматра се да је блог вебсајт који садржи дневник или коментар о одређеној теми (тако Collins Cobuild, *Advanced Learners's English Dictionary*). То би, дакле, био периодични запис обележен датумом и временом објављивања. *Речник књижевних термина*, пак, одређује дневник као хронолошки опис догађаја у којима је аутор учествовао, као врсту путописа или опис догађаја из личног живота. Ове две дефиниције се једним делом поклапају, али за разлику од дневника, који у потпуности поштује одлике писаног језика, блог иде корак даље, он се приближава говорном језику. Ово би била и полазна хипотеза овога рада: блог је говорни језик у писаном облику. У дневнику се, даље, појављују активни емитент и пасивни реципијент, док су у блогу оба субјекта активна.

1.1. Према Бахтину реч је израз социјалне комуникације, док производни односи и друштвено-политичко уређење одређују постојеће вербалне контакте, све форме и начине комуникације (1980: 164). У савременом свету, у коме отуђеност прети да победи живу реч, блог тежи ка томе да постане једно од омиљених средстава комуникације. На овај начин се помоћу интернета успоставља дијалог између особа које се не виде, најчешће се и не познају, али имају жељу да свој коментар поделе са другима.

Полазећи од тога, циљ овог рада је да покаже, са једне стране, како се у овој врсти писаног текста могу препознати одлике разговорног језика, а са друге стране, његову присутност у свим сферама људског делања.

1.2. Претраживањем интернета долазимо до закључка да садржаји и формати блога могу бити различити. Избор тема углавном зависи од старосне доби, степена образовања или пола корисника, а што се тиче формата у употреби је текст, слика или аудио запис.

У овоме раду бавићемо се анализом блогова чији је примарни формат текст, а који говоре о актуелним темама свакодневног живота. Један такав блог под насловом „Доста је било ваше хистерије“ говори о актуелном проблему грипа. Објављен је 13. 11. 2009. године и у једном дану имао је 83 коментара. Сви они имају циљ успостављање комуникације и разговора више особа уз активно перципирање туђег говора. Сваки наредни коментар је одговор, примедба, опаска на оно што је већ речено, као нпр.:

(1)

09:45

„... Identičan model ponašanja ponavlja se glede svinjskog gripa. Činjenica da je definitivno daleko manje smrtonosan nego tzv. sezonski (umire 0,3 REPUXPCPNM QPCVCP IHCQSFCSFH BWCQXZFOH EPCJBNXI JIUS)čne naapade (bukvalno, znam slučaj, bila hitna pomoćXVXFEOPKESBVOPE VIUCPWXZEVXOELDKMFOJLPBXZlobila napad jer je koleginica kinula), taksista koji me vozio posipa ruke dezinfekcionim sredstvom pre nego što zapali cigaretu, onomad svi izašli iz tramvaja kad su ušli Meksikanci, i uopšte, sve nešto tako...“

10:18 13.11.2009.

„...Sadašnja histerija je kao i sve prethodne izazvana nečijom potrebom da zaradi novac ili jooooš novca. za pomračenje neko je trebalo da proda onolike naočare i da proveri još jednom da li su sve lekcije iz manipulacije stanovništvom naučene. Jesu i to se pokazalo dobrim i u nekim kasnijim prilikama. TBEVXHQUSFCOPXVCFEJUXTUCPWOXVWXBEBESBWIN PSBEBEBEFOFLPN HZ 30 miliona evra i da je neophodno da se kao logično izabere taj koji je izabran...“

10:41 13.11.2009.

„...Histerija je potrebna da bi se narodu odvrtila paznja sa životnih pitanja, tj. kvaliteta života. I u tu svrhu su upregli sve žive medije. Vecina su njihovi, a i oni koji nisu su prihvatili igru.“

.....

16:26 13.11.2009.

„...Суштина остаје, а њен део је и следеће: овај грип или је једнако смртоносан или нешто мало више него онај обичан, (с радошћу чекам да ме и овде неко исправи).“

Као што се у наведеним примерима види, заједничка тема је окосница овог *електронског дијалога*, она повезује све учеснике показујући им правац кретања. Сви коментари унутар једног блога су повезани, што можемо дефинисати као *кохерентности* језика блога. Да би блог функционисао, потребно је да постоје логичка и садржинска повезаност.

Одлике разговорног језика прекознајљиве у блогу као писаном тексту

2. Као средство свакодневне комуникације блог одликује ужи избор лексике и поједностављена синтакса реченице, затим честа употреба нестандардних варијетета, за које Ж. Станојчић (2004: 22) каже да их ствара појединац у различитим ситуацијама. Поред уметања речи и речца, то може бити и утицај дијалекта, али и страних лексема. Што се тиче припадности функционалном стилу, у питању је разговорни стил. Оно што не припада стандардном језику свакако не може остати само у домену говорног језика, то улази и у писани језик, као нпр:

(2)

„Moz' i tako.“

„Guglujte te navode. Ova nije nikakva bivsa finska ministarka. Ona priča ~~TVYVQ FNBNJN BZMFNBLPZFOVX~~“

„uf, bolje da nisam procitao...a jel kazu negde koliko je uopste trudnica zarazeno? jel imas mozda neki info bar za Irsku?“

Подвучени примери потврђују наведено мишљење. Облик *гуглујте* изведен је од енглеског израза „google“, док у српском није посведочен глагол *гугловајте*, или, пак, *инфо* као облик скраћивања, такође нетипичан за српски језик.

...

(3)

„Ма, šta nas briga, mi ne uvozimo tu vakcinu!“

„Зато што се најпре неодговорно, без свести на могућни утицај, а потом и без велике памети какве последице имају, шире непроверене-полу-нетачне информације. И ти си сам дао пример за то. Када би смртност код овог грипа била 0,3%, као што си написао, до сада би код нас број умрлих на 20-30.000 оболелих (јер на сваки регистровани случај грипа дође око 1.000 не-регистрованих) био између 600 и 900. А то није тачно. Дакле, да исправимо ствари...“

„А meni je muka od teorije zavere....“

Tako je tipicno za nasu zemlju da u svemu vidi zaveru, to je neko prokletsvo svih generacija na ovim prostorima gde uvek neko hoce da zaradi na nama, da nas prevede zedne preko vode i slicno U stvari je toliko neznanja prisutno, da ne kazem da je narod tupav, da se svega bojimo i svugde projektujemo mix nesigurnosti, straha i osecanja nize vrednosti. Ovog puta je na red dosao grip gde je nenormalno da neko "zaradi novac na vakcinama" (straaaaasan prekrasaj), gde je sve dogovoreno a "nase pare se daju tamo nekome" za "lazne vakcine". A u stvarnosti, smo toliko zaostali da ni ne primetimo koliko nas kosta da nasa zaglupljenost i vecita 'predostroznost' i kako sami jedva cekamo da pokrademo. Ja sam zdravstveni radnik, tako da me ova prica pogadja na vise nivoa i gadi mi se kada vidim kolege kako isto sire teorije zavere i kako su najpametniji kada oni "znaju" (EJ!!!) kako se "to" radi i sta je "zapravo" u vakcinama i ko je tu koliko dobar. Provincijalizam i zaostalost najgore vrste.“

Анализом језика који се користи на блогу можемо приметити и следеће: изрази су краћи, има мање кохезије и структуралног повезивања, чешћа је употреба паратакских него хипотакских форми. Нагомилавањем реченица у независном односу постиже се један посебан ефекат.

С обзиром на то да се ради о писаном тексту, значајну улогу имају знакови интерпункције, али и употреба тзв. емотикона. Може се приметити и појава транскрибовања говорног језика:

„sto posto, ziher, garant i шлус.“

Или

„ин јор ленгвиђ, вот из „ пидмануљи“?“

2.1. У овоме раду блог посматрамо као нови вид социјално-идеолошке комуникације. Форма блога је релативно нова, тако да и не треба да чуди недостатак (ширих) анализа ове проблематике.

Но, блог се користи све више: од блогова са тематиком свакодневног живота до блогова који се користе у научне сврхе, па све до појаве блогова који се користе као литерарно средство.

2.2. Модернизација друштва довела је до промене, заокрета унутар социјално-говорне комуникације и узајамне оријентације исказа, што је резултирало стварањем новог вида комуникације. Некада смо писали писма, време успостављања везе могло је да буде и неколико месеци, данас помоћу блога истога часа можемо да прочитамо поруку, идемо корак даље, учествујемо у јавној дискусији.

3. Циљ овога рада није био да представи све карактеристике блога. Полазна теза је била да је језик блога близак говорном језику, што су наведени примери и показали. Детаљније истраживање би

могло да представи јаснију границу између ова два типа испољавања језика, и сигурно да отвори не мали број нових питања у вези са овом проблематиком.

Извори

Блог Б92

Литература:

Бахтин 1980: М. Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
Collins Cobuild, *Advanced Learners's English Dictionary*.

Речник 1986: Речник књижевних термина, Београд: Нолит.

Станојчић, Поповић 2004: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматишка српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

<http://www.ericsson.com/hr/etk/novine/kom080907/24.pdf>

Sonja Stojanović

BLOG ALS EINE NEUE ART DER KOMMUNIKATION

Resümee

Die Arbeit geht davon aus, dass die Eigenschaften gesprochener Sprache in der Blog-Sprache zu erkennen sind. Als Ausdruck der modernen Gesellschaft ist der Stil dieser Sprache von einer eigenen Kreativität geprägt. Durch verschiedene Beispiele wurden Besonderheiten auf der sprachlichen Ebene aufgezeigt.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

На белом, уље на платно, 70 x 100 цм

Тања Русимовић

Врање

УПОТРЕБА ЖАРГОНИЗАМА УМЕСТО ОПИСНИХ ПРИДЕВА У ГОВОРУ ГИМНАЗИЈАЛАЦА У ВРАЊУ

У раду се анализира утицај омладинског жаргона већих и урбанијих средина на мање, провинцијске; као и утицај жаргона на стандардни језик, тј. употреба жаргонизама уместо описних придева. Анализа показује да су најфреквентнији они жаргонизми који нису семантички издиференцирани и који своју семантику добијају тек у одређеном контексту, тј. уз појам на који се односе, те тако говор младих постаје непрецизан.

Кључне речи: жаргон, жаргонизам, описни придеви, стандардни језик, сулстандард

1. Уводне напомене

Проучавање жаргона као особеног језичког варијетета и жаргонизама као специфичног слоја лексике и фразеологије има већ дугу традицију у свету, а у мањој мери и код нас. Код нас жаргон је “више пописиван него описиван, више слављен или осуђиван него тумачен” (Бугарски 2006: 5). Бавимо ли се историјом писања о жаргонским речима, видећемо да први сепарат са списком архаичних жаргонских речи на 5 страница Милана Ђ. Милићевића „Др Ватрослав Јагић у Србији и Софији“ датира из 1895. године.¹ Такође, треба поменути речнике жаргона: недавно је објављено друго издање већ класичног дела Драгослава Андрића (1976, 2005), али су се појавили и новији речници Герзић/Герзић (2002) и Имами (2003).

Жаргон представља занимљив предмет језичког проучавања и када се узме у обзир чињеница да се у једном правцу креће глобализација комуникације отелотворена у светским језицима са енглеским као доминантним предводником, а у другом локализа-

¹ Детаљни попис објављених рукописа о жаргонским речима налази се у Напоменама *Двосмерног речника српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* Драгослава Андрића из 1976. године.

ција, као израз жеље да се мисли разумљиво пренесу само људима који чине одређену групу.

2. *Жаргон младих*

Осврнемо ли се на репрезентативну домаћу лексикографију, тј. на речнике САНУ и МС, можемо извући општи закључак да је одредница *жаргон* обрађена углавном адекватно за потребе замишљеног просечног корисника. Жаргон није лако омеђати дефиницијом јер „сам појам жаргона живо осцилира од *језика стируре* до *језика улице*“ (Андрић 1976: VII).

Зато ћемо у овом раду термин жаргон одредити на начин како то чини Ранко Бугарски, који жаргоном назива “сваки неформални и претежно говорни варијетет неког језика који служи за идентификацију и комуникацију унутар неке друштвено одређене групе – по професији, социјалном статусу, узрасту и слично - чије чланове повезује заједнички интерес или начин живота, а која уз то може бити и територијално омеђана“ (Бугарски 2006: 12).

За поједине жаргоне са друштвене маргине у нешто ужем значењу употребљавају се и алтернативни интернационални термини *сленг* (из енглеског) и *арго* (из француског); а од домаћих и *шашировачки* (застарео је и асоцира на тајне језике циганских черги) и *фрајерски* (новији, али такође изашао из моде). Треба поменути и *англосрпски* или *срблиш* (срб + English). То је језик који настаје претераним коришћењем енглеских речи код српских говорника². Срблиш користе људи ради стручнијег и ученијег утиска, или ради забаве пишући српски енглеским алфабетом.

Већ је познато и обимно документовано запажање да се жаргонска лексика и фразеологија често јављају у нежаргонским контекстима стандардног језика (нпр. када се жаргонизми користе у књижевним делима). Међутим, досад је мало примећена употреба нежаргонских средстава језичког стандарда на жаргонски начин, која је најчешће обележена неприкладношћу и одсуством мере.

Дакле, „будући примарно везан за друштвене групе, као снажно обележје њиховог идентитета и ексклузиван знак припадности да тој скупини, жаргон је у основи социолект, премда се у неким испољењима преклапа са функционалним стилем или регистром, па и дијалектом. Тако он учествује у сва три главна типа раслојавања у

2 Жаргонизација стручног дискурса јасна је на основу примера из домаће литературе о информатичкој и компјутерској терминологији: *Каснија синхронизација се обавља десним кликом на кеширане фолдере* (Дурбаба 2002: 194).

језику – социјалном, функционалном и територијалном“ (Бугарски 2006:19-20).

Жаргон се одликује језичко-стилским својствима као што су лексичка продуктивност и иновативност, граматичка флексибилност, семантичка експресивност (нарочито у правцу пејоративности и ироније), затим метафоричност и асоцијативност, као и комично поигравање звуком и значењем – често са неочекиваним, па и апсурдним решењима која баш зато делују ефектно.

На неки начин улога жаргона јесте и да разбија стеге и норме на разним језичким нивоима. Тако он понекад предводи процесе промене који су у току и у стандардном језику. Ово нарочито важи за прозодијску норму, посебно када је реч о два темељна правила Вук-Даничићеве акцентуације: да последњи слог не може бити наглашен и да се силазни акценти могу наћи само на првом слогу (нпр. нигде у Србији неће се чути *фолиранѝ* и *развијјоѝика*, већ *фолирѝанѝ* и *развијѝѝика*). Наравно, дијалекатска обележја говора југоисточне Србије појачаће одступање од прозодијске норме што ће бити јасније након анализе пописаних жаргонизама у овом раду.

3. Микро истраживање

Предмет истраживања је жаргон гимназијалаца у Врању³. Истраживањем смо утврдили каква је употреба описних придева у говору ученика. С тим у вези анализирали смо колики је утицај жаргона на културу изражавања ученика.

Циљ истраживања је да се анализира утицај жаргона већих и урбанијих средина на мање, провинцијске, као и утицај жаргона на стандардни језик, тј. замена описних придева жаргонизмима.

Методе и технике истраживања: у овом истраживању користили смо методу теоријске анализе и дескриптивну методу. Техника истраживања је анализа података добијених тестирањем. С тим циљем у Гимназији „Бора Станковић“ у Врању тестирано је 178 ученика (по 2 одељења сва четири разреда).

Ученици су добили нестандардизовани тест са задатком да допуне предложене реченице придевима који дају најпре позитиван, а затим негативан утисак о појму. Задатак је осмишљен тако да што боље региструје фреквентност описних придева и жаргонизама, који су иначе присутнији у усменом изражавању младих. Зато су

3 Досада је највише писано о београдском жаргону, а осим тога Арсенијевић (1997) пише „Оглед о жаргону нишке омладине“, а Љиљак-Вукајловић (1997) пише „Речник жаргонизама ученика Ваљевске гимназије“, док Чанак Маријана објављује „Обележја новосадског омладинског жаргона са речником“ (2005).

и одабрани појмови које млади најчешће коментаришу. У задатку је намерно употребљен жаргонизам да би подстакао спонтаније и слободније решавање задатка.

Хипотезе истраживања: истраживањем смо желели да утврдимо да ли употреба жаргонизама уместо описних придева утиче на културу и прецизност усменог изражавања. Тако смо конципирали следеће хипотезе:

1. У свакодневном говору ученика све мање се користе описни придеви.
2. Описни придеви се свде на придеве општег значења.
3. Описни придеви замењују се жаргонизмима.

Резултати истраживања показују нам у којој мери је свакодневни говор ученика под утицајем омладинског жаргона. Резултате истраживања интерпретираћемо по наведеним хипотезама.

а) У свакодневном говору ученика све мање се користе описни придеви

У вези са овом хипотезом сваки од анкетираних ученика добио је, у оквиру задатка, десет понуђених могућности да са што више примера одреди задати појам. На овај начин сакупили смо велики број одговора, а на овом нивоу анализе занима нас само квантитативна анализа фреквентности описних придева и жаргонизама, тј. овим поводом не обраћамо пажњу да су понављања истих примера велика и да је број примера описних придева и жаргонизама далеко мањи.

Резултати истраживања показују да је проценат фреквентности описних придева у свакодневном говору испитаника веома мали 37%, у односу на фреквентност жаргонизама 63%.

Други задатак у оквиру теста био је конципиран на основу регистрованих најфреквентнијих жаргонизама. Наиме, у понуђеним примерима, у којима је употребљен један од врло фреквентних жаргонизама, требало је да се тај жаргонизам замени са што више адекватних описних придева. У вези са полазном хипотезом ми смо се поново бавили само квантитативном анализом, тј. израчунавали смо са колико речи су ученици замењивали дати жаргонизам. Анализа одговора испитаника наметнула је класификацију на:

- одговоре који су се састојали од само *једне речи* којом испитаници мењају жаргонизам описним придевом;
- одговоре који су се састојали од *две речи* којима испитаници мењају жаргонизам описним придевима;

- одговоре који су се састојали од *више речи* којима испитаници мењају жаргонизам описним придевима.

Резултати истраживања показују нам да је проценат одговора у којима је једном речју замењен жаргонизам веома висок 24%. Процент одговора који садрже две речи је такође висок 34%. Без обзира на то што је највећи проценат забележен у вези са више речи којима је замењен жаргонизам (42%), то је јако мали проценат ако се узме у обзир чињеница да је у задатку истакнуто да се у одговорима наведе што више описних придева. Такође, квалитативна анализа одговора која следи показаће нам које су то речи, колико се понављају исте речи, као и да ли су у одговорима заиста коришћени само описни придеви.

Дакле, на други начин, али до истог закључка дошли смо на основу резултата истраживања, тј. потврдили смо полазну хипотезу да се у свакодневном говору ученика мало користе описни придеви, тј. да је активни речник ученика прилично сиромашан.

б) У свакодневном говору ученика описни придеви се своде на придеве описнијег значења

Овим истраживањем смо, између осталог, желели да утврдимо да ли се описни придеви у свакодневном говору ученика своде на описне придеве општег значења. Резултати истраживања показују да од укупног броја одговора (890) чак 445 одговора, што је 50%, јесу придеви општег значења. Међутим, овако велики број одговора, не значи и велики број примера придева, већ је показатељ да се одређени придеви општег значења увелико понављају. Да бисмо илустровали колика је фреквентност најчешћих придева општег значења, израчунали смо колико се понављају придеви *одличан, добар, лош, досадан* од укупно 445 одговора.

Резултати истраживања показују да је фреквентност придева *добар* изузетно висока и износи 37% у односу на све придеве општег значења. Анализирани придеви *одличан, добар, лош, досадан* чине 93% од укупно 445 одговора, што још једном доказује да је активни речник ученика веома сиромашан, и да је њихово изражавање непрецизно.

Велики је број одговора у којима су испитаници навели две речи, 300 одговора што чини 34% од укупно 890. Анализом смо утврдили да не само да се понављају већ евидентирани описни придеви општег значења него су присутни и поједини жаргонизми (*суџер, катасирофа, ужас*). Од новијих придева могуће је издвојити: *занимљива, забавна (журка); слабак, згодан, симпатичан, ђаме-*

иан, *шарманџиан* (дечко); *нов*, *модеран*, *користиан* (телефон); *глуи*, *незанимљив* (филм); *џрозна*, *дејресивна* (школа).

На овом нивоу анализе занимљиво је да су испитаници заменили жаргонизам *бомба* са описним придевима *иамеџиан* и *зџодан*. Ово је занимљива појава управо због тога што су то потпуно различите особине једног човека: менталне способности и физички изглед. Дакле, данас је у свакодневном говору ученика прецизног изражавања све мање. Када се узму у обзир најфреквентнији жаргонизми, намеће се закључак да се њима заправо дају само хиперболизоване констатације са позитивном или негативном конотацијом, а да су сами жаргонизми семантички неиздиференцирани.

Одговора у којима су испитаници написали више речи којим замењују жаргонизме има 374, што чини 60% од укупно 890 одговора. Међутим, анализа је показала да се и у овим одговорима увелико понављају описни придеви општег значења већ поменути, понављају се и жаргонизми, а евидентирани су и нови описни придеви⁴.

Интересантно је, на пример, да замена жаргонизма *врх* описним придевима *брз*, *ефикасан*, *скуи*, *ојремљен*, *ипрактичан*, *ојеративан*, *функционалан*, пре свега зависи од појма *мобилни* уз који се налази жаргонизам *врх*, а да сам по себи жаргонизам *врх* само значи високи степен позитивне конотације.

Када се анализира други задатак анкете у целини, уочава се да заправо једне исте речи круже и употребљавају се за опис и бића, и предмета, и појава. Тако да и *журка*, и *дечко/девојка*, и *мобилни*, и *филм* могу уз себе имати придев *добар/добра*, који представља опште место и који нам ништа не говори о предмету или бићу које описујемо. Такође, проблем који се јавља је синонимност речи. Како би описали журку за коју је наведено да је *екстџра*, неки испитаници су написали да је журка *одлична*, неки да је *добра*, а неки да је *најбоља*. Ова три придева никако нису синонимна, а налазе се у истој позицији и употребљени су као синоними. У вези са примером за негативан утисак: да опишу филм који је *леш*, неки испитаници су написали да је тај филм *очајан*, неки да је *лош*, а неки да је *глуи*. И

4 Журка је (*екстџра*) *интересанџина*, *иредивна*, *сјајна*, *узбудљива*, *фина*, *фанџиастична*, *модерна*.

Дечко је (*бомба*) *заводљив*, *иривлачан*, *ирилеј*, *извајан*, *мишићав*, *божансџивен*. Мобилни је (*врх*) *брз*, *ефикасан*, *скуи*, *најквалиџетнији*, *ојремљен*, *ипрактичан*, *ојеративан*, *функционалан*.

Филм је (*леш*) *неквалиџетџан*, *засџарео*.

Школа је (*бедак*) *заморна*, *неинтересанџина*, *захџивна*, *сџара*, *напорна*, *моноџона*, *комџромџивана*.

у овом случају јасно је да ова три придева такође нису синонимна, а да су ипак тако употребљени.

Дакле, резултати истраживања потврђују хипотезу да се у свакодневном говору ученика описни придеви своде на придеве општег значења.

в) *У свакодневном говору ученика описни придеви се замењују жаргонизмима*

Анализа података добијених истраживањем показала је да су испитаници, како се и очекивало, поред описних придева у великом броју случајева користили и жаргонизме, да би изразили утиске о предложеним појмовима. Иако је требало да се жаргонизми замене са што више описних придева, резултати истраживања показују да се поред описних придева у одговорима појављују и жаргонизми. Дакле, ученици су у недостатку одговарајућег придева поново користили жаргон, а неки испитаници не разликују поједине жаргонизме од описних придева. Да би смо што боље описали колики је и какав утицај жаргона на свакодневни говор ученика, израчунали смо колика је заступљеност најфреквентнијих жаргонизама у одговорима ученика.

Резултати истраживања показују да 10 најфреквентнијих жаргонизама са позитивном конотацијом (*екстѐра, врх, кул, сѝрава, фул, закон, фенси, суѝер, бомба, земља*) од укупно 45, чине 94% свих одговора који представљају жаргонизме са позитивном конотацијом. То значи да, без обзира на то што су поједини жаргонизми право језичко стваралаштво, пуни духа и сликовитости, најзаступљенији су ипак жаргонизми испражњеног лексичког језгра.

Такође, 7 жаргонизама са негативном конотацијом од укупно 78 регистрованих, представљају 82% од укупног броја одговора који садрже жаргонизам са негативном конотацијом. Дакле, резултати овог истраживања потврђују да је мали број жаргонизама са негативном конотацијом изузетно фреквентан (*смор, бедак, криш, леш, циџла, кайшѝрофа, дно*) и самим тим је и изражавање непрецизно.

Тестирањем смо регистровали да су најфреквентнији жаргонизми⁵:

5 Мање фреквентни жаргонизми евидентирани анкетом су:

- уз појам *журка* : *ѝрофи, илафон, хаос, драма, феѝѝа, баба-роџа (роџа-баба), ѝерверзија, опасна, шаласање, жеѝѝа, ѝуѝѝѝ-фаѝѝѝ, лаџанини (лаџанезе), мрак, ѝѝранс, врућа, ѝомрачина, баѝ-баѝ, вау;*

- екстира (зекстира), врх, кул (кулер, кулијана), фул, стирава, су-
џер (суџеришка), бомба (бомбастична), земља, закон (конза),
фенси (фенсерица, феншин);
- смор (смарање, смарачина, сморуша), бедак (бедара, бедачи-
на), крш, леш (лешондра), цигла, кастирофа (кастирашно,
кантирофа), дно (дно-дна).

Интересантно је да ове жаргонизме можемо сматрати универзалним, јер их налазимо уз све понуђене појмове (нпр. екстира је и журка, и дечко/девојка, и мобилни и филм и школа). Овај пример показује да жаргон младих врло често пребацује тежиште значења жаргонизма на контекст. То значи да сам по себи жаргонизам екстира ништа не означава, односно није семантички издиференциран. Своју семантику наведени жаргонизам добија тек у одређеном контексту, што наводи на закључак да жаргонизам екстира има широку лепезу значења. Тако једино можемо објаснити фреквентност оваквих жаргонизама. Такође, приметно је да групу фреквентнијих жаргонизама чине скоро подједнаки број жаргонизама са позитивном и негативном конотацијом. Међутим, ако погледамо списак свих пописаних жаргонизама (123), уочићемо да је број жаргонизама са пејоративним значењем много већи (78), нарочито за појмове дечко/девојка и школа. Дакле, испитивање је показало да међу мла-

бедна, геџо, шруба, чобанска, сељаџизам, јадна, шуга, шрула, мемла, ужас, жалопојка, бљак, циркус, очај.

- уз појам дечко/девојка : профџи, риба, бомба, фрајер, лик (ликуша), цар (царица), фаџа, речовиџи, џек, пџаџко на мафију, мафиџоза, измишљен, маџан, мрак, авион, сила, симџа, џоџиван, џомрачина;

жениџина, џараба, чварак, фиока, дијаџонала, џабор, не џуџај, џаџа ја сам, нафракана, наџифрана, даска, моџка, чобан, сељобер, шумар, бисер, давеж, џробље, жљ, хорор, џреџиџа, очај, омб (о мој боже!) шабан, клоџар, џсџо, менџол, лузер, пџџолоџ, кребил, мама не џуџај, акреџ, пџаџбранаџ, џџџџа, џ, пџаџе-
ник, џозер, јадник, намџор, џибер, џлумаџ, шаџиџа, балван, кварџак;

- уз појам мобилни : оџасан, стџрашан, баш-баш, моџан, јак, измишљен, жеџиџи, суров, зао, џори, врџиџи, аџе, докџорски, џром, набуџен, џоџиван, баба-роџа, џерверџија, боли џлава, змај, авион;

исџуџан, бедан, канџа, џоловџак, расџад, бојлер, џараба, џџорџи, циџла, фиока, деџонија, џеџанка, конџејнер, џреџиџа, џџџџа, реџард, шуга;

- уз појам филм: јак, моџан, измишљен, жеџиџи, вруџ, џеџке, џрофи, мрак, најнај, васиџона, оно као, ли-ли, уживанџија, у сџиџу, стџрава, баш-баш, феџиџа; очај, лимунада, шруба, жалопојка, убисџиво, џфџфџф, лом, беџонирање, ужас, зез, бљак, давеж, жљ, шуга;

- уз појам школа: моџна, оџуџиџиџена, зезанџија, земља, чардак, холивуд; кџи, доџенџи, алкаџираз, џусџелија, циркус, џушење, омб (о мој боже!), руџа, лу-
дара, расџад, барака, шуџа, мемла, деџонија, пџиџња, мучење, пџаџа, чџиџи-
лиџиџе, лоџор, шаџиџа, шџџала, дебилана.

дима има више инвентивности и маштовитости када треба дати негативан утисак о овим појмовима.

Занимљиво је да описни придеви који припадају стандардном језику овде фигурирају као жаргонизми, јер су условљени контекстом (нпр. придеви *јак*, *моћан*, *ојасан суров...* не налазе се као одреднице уз појмове *дечко/девојка*, већ персонификују појмове *мобилни*, *филм*, *журка*). Такође је упадљиво да се уз појам *дечко/девојка* налазе жаргонизми који су по врсти речи најчешће именице, тако да функционишу као атрибутиви (нпр. *мрак девојка*, *авион девојка...*), али много чешће као предикативи (нпр. *девојка је бомба*, *царица*, *бисер*, *давеж*, *намћор...*). Присутни су, у мањој мери, и жаргонизми који су по врсти речи придеви, али нестандардни (нпр. *измишљен*, *нафракана*, *нацифрана...*).

Уочљиво је да је жаргонизам *џошиван* још увек присутан у говору младих (*џошиван дечко*, *џошиван мобилни*). „Неки „ишчезли“ жаргонизми после неког времена „оживе“, можда уз формалне или семантичке модификације; то се десило, на пример, са старим изразима *џошивиши* и *џошиван*, који су после вишедеценијске хибернације васкрсли у речнику градске омладине“ (Бугарски, 2006: 29).

Најмање фреквентни жаргонизми јесу: *бојлер*, *доценџи*, *дијаџонала*, *ОМБ* (*О мој боже!*), па се стога поставља питање да ли они јесу прави жаргонизми, да ли су у довољној мери прихваћени од групе, или можда никад неће „заживети“.

Такође је уочљиво да испитаници нису користили само жаргонске придеве (*јак*, *моћан*, *ојасан*, *измишљен...*), већ у већој мери и именице (*џлафон*, *мрак*, *џерверзија*, *канџа*, *џиркус*, *руџа*, *земља*, *џром...*), а у мањој мери присутни су и глаголи (*џори*, *врџиши*, *аџе...*). Такође, забележени су и узвици као жаргонизми (нпр. *вау*, *џфффф...*), који се често срећу и у препискама младих путем интернета и мобилних телефона. Међу жаргонизмима присутни су и жаргонски изрази (нпр. *џлава боли* (одличан); *џаџа ја сам*, *мама не џуцај* (много ружан изглед, фризура)), мада је то ретка појава.

На овај начин потврдили смо да је жаргон производ већих урбанијих средина и да се као такав шири на мање средине, тако да је ретка појава да се међу пописаним жаргонизмима издвоји дијалекатски облик, тј. провинцијски жаргонизам. Овом анкетом евидентиране су следеће провинцијске жаргонске речи и изрази: *аџе* (*уједа*), *џеџанка* (*џеџаница*), *џаџко на маџију* (*оџаџ маџије*). Међутим, врло је упечатљив утицај дијалекта на жаргон омладине у Врању када је у питању прозодијска норма, тако да је акценат

појединих жаргонизама следећи: *бедак*, *џафон*, *жалоџојка*, *авион*, *џаџолоџ*, *намџор*, *џоловњак*.

Начин постанка одређених жаргонизама

Анализирајући начин постанка одређених жаргонизама, могли бисмо издвојити следеће могућности, које потврђују ставове у литератури:

- нова, жаргонска значења већ постојећих стандардних речи, често извођена метафоризацијом: *џадобранац* (неприлагођена особа), *џаџолоџ* (душевни болесник), *џоџени* (сиромашна особа);
- позајмљенице, често модификоване, из разних језика, данас најчешће из енглеског: *кул*, *џаџа*, *џул*, *сџрејџ*;
- пермутација слогова и гласова: *конџа* (закон), *џасу* (ужас);
- скраћивање: *џроџи*, *џсихо*, *симџа*;
- иницијали: *Ц* (џабе), *ОМБ* (О, мој боже!), *ЖЉБ*;
- слагање: *џаба-роџа*, *роџа-џаба*;
- понављање: *џај-џај*, *џаш-џаш*;
- суфиксација (најпродуктивнији творбени механизам): *бедџак*, *џоловњџак*, *џебилџана*, *сморџуџа*, *џавеџ*, *џаџиџоџа*, *џуџиџана*, *џенсџиџа*, *сељоџер*, *џеџачина*, *џешонџра*;
- сливање двеју речи или делова речи у једну: *рџовиџи* (речит и духовит), *џебил* (кретен и дебил).

На основу ове анализе можемо рећи да нам жаргон пружа могућност да сасвим изблиза посматрамо рађање речи и израза, а врло често и читаву путању њиховог краткотрајног, необузданог живота. „Није ту у питању само уживање у измишљању речи, тој свима младима доступној духовној игри која задовољава неке најосновније потребе за поезијом, или бар креирањем поетских фигура; има ту и задовољства што се лансирањем нових израза директно утиче бар на непосредну околину; оставља се свој траг, макар у микродруштву...“ (Андрић 1976: XIII).

Такође, било би неопходно поменути и тумачење Ивана Иваса (1988: 113-131), који у својој *Расџрави* закључује да жаргон заправо обележава простор неслободе и спутаности, а не распојасане креативности.

Овим истраживањем нисмо имали намеру да порекнемо чињеницу да жаргон омладине представља право богатство духовитих метафора и игара речи, напротив, и ово истраживање је регистро-

вало такве примере. Међутим, квантитативна анализа показала нам је да су најоригиналнији и најсликовитији жаргонизми, у ствари, и најмање фреквентни, а да су најфреквентнији они жаргонизми који сами по себи ништа не означавају, односно нису семантички издиференцирани. Своју семантику наведени жаргонизми добијају тек у одређеном контексту.

4. Закључак

На основу нашег истраживања може се закључити да ако је језик жив организам који се стално мења, жаргон би онда представљао његов најнеухватљивији део. Упоредијући наше податке са оним сакупљеним у Андрићевом речнику из 1976. и Герзићевом речнику из 2000. године, намеће се закључак да је анкетом евидентирани скуп жаргонизама модернији од Андрићевог, али још није претрпео већи утицај савременог београдског жаргона.

Како је циљ рада био да укаже да је употреба жаргонизама уместо описних придева врло раширена појава, овим истраживањем смо потврдили: да се у свакодневном говору омладине све мање користе описни придеви; да се описни придеви своде на придеве општег значења; да се описни придеви замењују жаргонизмима.

Овај рад показује да најфреквентнији жаргонизми којима су замењени описни придеви (*екстира, кул, сирава, врх; леш, криш, дно*) представљају хиперболисани степен позитивног или негативног утиска о појму, а да неко своје значење добијају тек у контексту, тј. уз појам на који се односе.

Такође, као описни придеви најчешће се користе придеви општег значења (*добар, одличан, лош...*), а када се употреби придев *јак, ојасан, моћан* због контекста у којем је употребљен (нпр. уз појам мобилни), третира се као жаргонизам. Описних придева уопште има веома мало у речнику данашње омладине тако да је испитаницима било тешко да нађу праве описне придеве којима ће описати жаргонску реч у анкети, па су зато опет користили жаргон. Такође, многи испитаници неке жаргонизме сматрају придевима јер их толико често користе да се понашају као да они припадају стандардном језику.

Како је циљ овог рада био указати да је употреба жаргонизама уместо описних придева веома раширена појава, онда можемо закључити да је непрецизност одлика говорне културе ученика.

Литература

- Андрић 1976: Д. Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Београд: БИГЗ.
- Андрић 2005: Д. Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Београд: Zepher Book World.
- Арсенијевић 1997: Б. Арсенијевић, Оглед о жаргону нишке омладине, *Језичке мене и животи речи* (ур. М. Шћепановић), Петничке свеске 40, Ваљево: ИСП, 31-47.
- Бугарски 1997: Р. Бугарски, *Језик у контексту*, Београд: Чигоја / XX век (Сабрана дела, 8).
- Бугарски 2006: Р. Бугарски, *Жаргон*, Београд: Библиотека XX век.
- Чанак 2005: М. М. Чанак, Обележја новосадског омладинског жаргона са речником, *Прилози проучавању језика* 36, 207-234.
- Дурбаба 2002: О. Дурбаба, Интернет провајдери у сајбер-спејсу, *Научни састанак слависта у Вукове дане 30/1*, 189-195.
- Герзић, Герзић 2000, 2002: Б. Герзић, Г. Н. ерзић, *Речник савременог београдског жаргона*, Београд.
- Имами 2000, 2003: П. Имами, *Београдски фрајерски речник*, Београд: NNK International.
- Ивас 1988: И. Ивас, *Идеологија у говору*, Загреб: Хрватско филозофско друштво.
- Љиљак-Вукајловић 1997: Љиљак-Вукајловић, Речник жаргонизама ученика Ваљевске гимназије, *Језичке мене и животи речи* (ур. М. Шћепановић), Петничке свеске 40, Ваљево: ИСП, 371-391.

Tanja Rusimović

THE USE OF JARGON INSTEAD OF DESCRIPTIVE ADJECTIVES IN THE SPEECH OF THE GYMNASIUM STUDENTS IN VRANJE

Summary

The study analyzes the impact the adolescent jargon in bigger, urban areas has on the smaller, provincial regions; the effect that jargon has on the use of standard language, specifically reflecting its use in the domain of descriptive adjectives. The results indicate that the most frequent jargons are those that are not semantically differentiated and the analysis also implies that they obtain their semantic value when found in specific context, co referring with the concrete concept. Likewise, there is an evident tendency to use descriptive adjectives of general meaning (*good, great, bad...*), whereas when an adjective, such as *strong, dangerous, powerful* is used because of the context in which it appears (e.g. with the concept *cell phone*) it is treated as a jargon variant.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Тиана Тошић и Ивана Палибрк
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

О СМС-У КАО ЖАНРУ РАЗГОВОРНОГ СТИЛА

У раду се представљају главне карактеристике разговорног стила, основне особине текстуалних порука, као и оне специфичне на основу којих можемо одредити њихову улогу у функционалном раслојавању језика. Анализом корпуса утврђују се фонолошка, морфолошка, синтаксичка и лексичка структура текстуалних порука и истичу оне особености које СМС поруке чине жанром разговорног стила.

Кључне речи: разговорни стил, језик СМС-а, структура СМС-а, СМС као жанр

1. Увод

Поруке представљају брз, лак и релативно јефтин начин комуникације, јер су углавном кратке и директне, без сувишних информација. Специфичности којима се издвајају и разликују од осталих видова комуникације чине их једним од најзанимљивијих језичких феномена XXI века.

Циљ овог рада је да се издвоје карактеристике језика СМС порука, укаже на њихово место у функционалној раслојености језика и утврде специфична својства која их могу сврстати у жанр. Такође ћемо и издвајати одлике разговорног стила присутне у језику СМС-а. Стога је неопходно најпре дефинисати особености самог разговорног стила.

1. 1. Циљ сваке комуникације јесте преношење извесне информације. Информацију чине два дела – семантички и формалнојезички. Први представља садржај поруке, а други податке о учесницима у комуникацији и комуникативној ситуацији.

Пре него што анализирамо особине разговорног стила, ваљало би направити дистинкцију и релације између *разговорног језика* и *разговорног стила*. Код Тошовића (2002) се наглашава да разговорни стил представља начин изражавања чије су карактеристике неу-

сиљеност, неприпремљеност и незваничност, док разговорни језик подразумева све облике усменог изражавања, где спадају не тако честе, а ни типичне усмене форме других функционалних стилова, као нпр. научна дискусија, предавање, политички преговори и сл. Још једна битна разлика је што разговорни језик не мора имати ниједну одлику норме, што није случај са разговорним стилем, у којем и поред извесног броја нестандардних особина морају превагнути стандарне.

Углавном се сви аутори који се баве питањем функционалних стилова слажу у вези са основним особеностима разговорног стила. Према Кожини (Симић, Јовановић 2002: 239), овај стил је необавезног карактера и емоционално-експресивно обојен, а његова говорна реализација се додатно одликује и неуређеношћу и зависношћу од контекста. Силић и Росандић (1979: 147) истичу да је инвентар разговорног стила неограничен, израз му је за разлику од осталих стилова слободан и тежи синтаксичкој једноставности, обилује скраћеницама и елиптичним конструкцијама. Фреквентност глагола је већа него у осталим функционалним стилима, јер је тежиште на радњи (Прањковић 2001: 89). Силић и Прањковић (2007: 387) још додају да је разговорни стил, будући спонтан, знатно мање подложен нормама стандардног језика. Комуникација, по Тошовићу (2002: 383), има лични карактер, одликују је неприпремљеност, непредвидивост, неочекиваност, недореченост, емоционалност, одсуство клишеа, итд. У даљем раду покушаћемо да утврдимо да ли су све ове одлике присутне и у језику СМС порука.

Р. Симић сматра (2002: 241) да у РС-у учествују књижевни језик, жаргон и дијалект и да не постоји шири оквир који их може обухватити, јер избор језичке форме преважно зависи од функције, тј. животне сфере у којој се користи. Сличан став налазимо код Тошовића који мисли да „у РФС долази до великог мјешања двају комплекса стандарда и субстандарда. Књижевнојезички израз чини окосницу и овога стила, али се у њему максимално појављују све субстандардне врсте, прије свега, дијалект и социолект. Нормативност РФС је релативна и варијабилна особина: у једном случају он се гради у духу стандарднојезичких норми, у другом ништа од ње не остаје, а у трећем се мијеша нормативно и ненормативно“ (2002: 393). У овом се стилу најчешће несвесно нарушава норма, али они случајеви када је одступање од норме свесно за циљ имају оригиналност или побољшање и олакшање комуникације унутар одређене друштвене групе, а супстандарди који се јављају у РС су дијалекти и социолекти. За разговорни стил врло су битна и про-

зодијска обележја, али у текстуалним порукама она се изражавају другим средствима.

1. 2. Текстуалне поруке (СМС), као најкраћа писана форма, су широко заступљене, нарочито међу млађом популацијом у свакодневnoj размени информација, што потврђују статистички подаци објављени прошле године⁶. Наиме, у САД-у је у току једног месеца послато 75 милијарди текстуалних порука, што је опет мање у односу на европски просек. Даље се наводи да је на месечном нивоу број СМС порука два пута већи од позива, што говори о све значајнијој улози овог вида комуникације. Чини се да се данас већина људи опредељује за овакву комуникацију, која подразумева да се информативни и експресивни план изразе поруком на релативно малом простору (160 карактера).

Језиком СМС-а у својој књизи *Txtng-The Gr8 Db8* из 2008. године бави се и Дејвид Кристал. На интересантан, сликовит и често духовит начин он покушава да одгонетне шта се дешава са језиком у процесу писања порука, као и са језичким понашањем корисника ове услуге, одговара на питања ко су они који поруке шаљу, зашто то чине и које се све функције крију иза ове широм света „анатемисане активности“. У својој одбрани овакве врсте комуникације Кристал доказује да су „оптужбе“ на рачун СМС-а заправо неосноване и неоправдане. На почетку аутор наводи неколико наслова са Интернета: „Слање порука замагљује мозак као марихуана/ не доприноси писмености/ лишава децу спавања“, али и „Слање порука помаже стидљивим тинејџерима да комуницирају/ Бесплатни мобилни телефони тинејџерима због побољшања писмености“ (Кристал 2008: 3). Затим се поставља питање да ли је икада постојао лингвистички феномен који је за тако кратко време побудио толико сумње, страха, конфузије, контроверзе, а истовремено интересовања, узбуђења и ентузијазма. Изненађује чињеница да о овом глобалном феномену нема поузданих информација које су доступне јавности. Психолози, социолози, запослени у здравству и школству и новинари много су тога рекли, али нико није детаљно објаснио шта се тачно дешава са језиком када људи стварају поруке. За предвиђања пропасти језика и опадања писмености Кристал каже да нису новина, јер се исто говорило у време појаве штампарије, телеграма и телефона и да су таква веровања нетачна или бар дискутабилна. О оценама појединих да поруке представљају ознаку дислексије, неписмености и менталне лењости он каже: „Колико знам, нисам ди-

6 Преузето из *The New York Times* <http://www.nytimes.com/2008/09/20/us/20messaging.html?scp=8&sq=sms%20messages&st=cse>

слектичар, ментално лењ нити неписмен. А шаљем поруке.“ (Кристал 2008: 13) Иако поруке које он анализира обилују скраћеницама и нестандартним језичким формама, у њима су углавном очуване карактеристике норме, нарочито у граматичи. Основна карактеристика језика порука управо и јесте комбинација стандардних и нестандартних карактеристика. Млади, који у највећем броју шаљу поруке, желе да се разликују од других и крше правила, али такође знају да поруке морају бити разумљиве и због тога се, чак несвесно, многа правописна правила ипак поштују. Иако је СМС резултат нових технологија, лингвистички процеси су вековима стари. Дистинктивна обележја порука које аутор издваја: пиктограми, ребуси, акроними и скраћенице, заправо не представљају ништа ново у лингвистици, јер нека потичу још из доба Египта, Рима и сл. Поруке најчешће размењују особе које се добро познају и скраћенице које користе претпостављају знање претходних информација. Оно што јесте ново је стварање нових форми коришћењем старих на нове начине. У писању порука постоје индивидуалне разлике (у зависности од пола, старости, занимања, образовања, дијалекта, уопште социјалне групе) које се манифестују у форми личних стилова. Неки људи су иноватори у писању порука, неки „конзервативци“ (Кристал 2008: 60). Што се новина у језику СМС-а тиче, Кристал као један од разлога за то наводи људску природу, односно потребу за игром, у овом случају - играњем речима. Наравно, овде се ради о систему енглеског језика⁷ који се знатно разликује од српског, али огромни утицај енглеског језика биће уочљив и у порукама на нашем језику.

2. *Анализа корпуса*

Корпус овде обрађен састоји се од око двеста фрагмената СМС порука приватне преписке и његова ће анализа бити квалитативна.

2.1. *Фонетичка и правописна структура*

Корисници СМС порука налазе начин да изразе оно што би у говору представљало прозодијска обележја:

а) уколико се жели истаћи промена акцента, нарочито када се прелази са стандардног језика на дијалект, то се изражава великим словом, што такође важи и за интонацију

⁷ Кристал је у овој студији такође обрадио поруке из следећих 11 језика: кинеског, француског, шпанског, немачког, италијанског, португалског, чешког, холандског, финског и шведског.

(1) бАндера; точкОви; патИКЕ; ципЕле; ма БРЕ; ја тебе НИКАД не лагим! НИКАДА!Е!;

Понављањем слова (и то најчешће сугласника), великих или малих, прећутно се изражавају емотивна стања као што су бес или радост, што би се у говору изразило виком, вриском и сл.:

(2) ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЈ БРРРРРРЕ! ; морррррррре

б) паузе или прелазак на другу тему означавају се тачкама (од две па на више), а не ретко су и знак смене дијалога, тишине, очекивања реакције или наставка дијалога;

(3) мислила да свратим..од сад до зоре семинарски..јесу данас бољи према теби?; урадила све, окупала се и изашла...си била код сестре?; А: код кога ћемо да радимо? Б: па можемо и код тебе, можда је боље...;

в) фонолошке елипсе настале у брзом говору (које су једна од главних одлика РС-а) чувају се и у порукама да би се задржала лежерност и спонтаност. Оне захватају све сегменте речи (почетак, средина или крај). Честа су и спајања која се могу чути у говору, а која такође могу да буду дијалектизми :

(4) неам појма; глеам ТВ; ма 'нако, досадно ми па питам; не питај нег' ради; ош да дођеш на кафу?; де сте?; оћу; ајд/ај/ае; де нађе тих 5?; ну-мем; дидем дузем дурадим; здруштвом; шта раиш? ; саћу; ома; ак си будна зовни ме;

г) преузимање графема и гласова из енглеског језика зарад скраћивања, тепања, недвосмислености и сл.

(5) mawa, sta wadis; ql;

A: sta radis? B: sisam draganu A: ? B: shisham draganu;

2.2. Морфосџилисџика

Ова област стилистике проучава функционално-стилску маркираност морфолошких категорија и експресивну вредност тих категорија. Између осталог, може се говорити о заступљености одређене врсте речи, стилској (не)маркираности итд. (Катнић-Бакаршић 1999: 83) За текстуалне поруке важи исто што и за РС, а то је вербизација. Носилац информације је глагол, тежиште је на акцији. У корпусу је примећена учестала употреба аориста, крњег перфекта, транспозиције презента, понегде и имперфекта, инфинитива уместо да-конструкције, футура I (што није случај са РС).

(6) Шта би?; рече ми да; одо на факс; помислих да си отишла; одох доле; оста без тебе; где побеже?; сад се сетих; како прође представа?; црче комп; што ме остави?; преживех; напих се ја соло начисто; чух се сад са њом;

(7) Поруке су наведене у целости: ја дремао мало; ја решила да не идем; ја завршила; стигао; кренуо; сконтала; послала Драгану мејл с посла поподне, тако ми Лола рекла, до сад спавала, закуцала се;

(8) Перем косу и долазим; покупим те и идемо; нађемо се у центру за по х; само да се обучем и крећем; да оставим меги и долазим;

(9) Бејах, идем сад напоље да удахнем ваздух; ја се питах шта је с тобом;

(10) Хтедох написати; морам ићи/ то видети; бољи тренинг нисам могао имати;

(11) то значи да нећу излазити до почетка јуна; ће ме скупљаш ил јок?; ај ће дођемо; ћу да дођем; ће да сврнем за по х; ћу ти причам сутра

У РС је употреба аориста уобичајена у фразама и уз одређене глаголе (бити, рећи, отићи), док се у СМС-у због економичности користи и са већим бројем глагола. Перфекат је ретко у пуном облику и као у РС-у јавља се у две варијанте: када се изоставља лице, начешће прво једине и множине и као крњи перфекат. Имперфекат, који се ретко користи у свим функционалним стилевима и који се сматра стилски маркираним, повремено се јави у порукама да би се постигао ефекат оригиналности. Занимљиво је да се у РС-у одступа од норме и уместо инфинитива се (пример (10)) користи да-конструкција. У РС-у честа је појава одступања од инфинитива као допуне глаголима непотпуне предикације, уместо чега се користи „да+презент“ конструкција, која је такође све заступљенија и у футуру (до истог закључка долазе Симић и Јовановић (2002: 247)). Међутим, у језику порука се примећује тенденција ка избецивању везника, што је још и дијалекатски обојено.

2. 3. Синтаксосоцијалистика

Као у говору и у текстуалним порукама преовладавају просте реченице, са разним елиптичним конструкцијама и изразима. „Најчешћа функција елипсе је приказивање спонтаног, неприпремљеног, емотивног говора... она често стилизира разговорни стил и његову тежњу ка максималном укидању редунданце“ (Катнић-Барковић 1999: 94).

(12) Кафа у граду?; Досадно ми; А: Пошла? Б: Нисам, још дома, крећем, те покупим?; Знаш шта било; А: Кад је колоквијум? Б: среда; А: До кад си ту? Б: Још 10 А: Код цркве? Б: За 15.

2. 4. Лексичка сџилисџика

На лексичком плану је РС-у својствена употреба емоционално-експресивне лексике, уз присуство речи субјективне оцене (хипокористици, пејоративи и сл.). „Због тематске ширине, спонтаности и неусиљености у РФС се употребљавају ријечи различите стилске вриједности. На овоме плану постоји изразит контраст: конкретну говорну реализацију одликује лексичко сиромаштво, а укупну богатство“ (Тошовић 2002: 401).

Како је СМС писани вид разговора, очекивано би било и ту наћи немаркирану лексику типичну за РС, уобичајену, свакодневну. Међутим, у одређеном броју порука примећује се промишљена и намерна употреба нестандартне лексике, у виду једне или две речи, да би се постигла оригиналност, комични ефекат или шалив тон. У ову сврху се користе архаизми, вулгаризми, жаргон, „посрбљени изрази“, из енглеског језика углавном, па и позајмљене скраћенице, узвици и фразе.

Свакодневна лексика се код Катнић-Бакаршић (1999: 83) означава као денотативна, односно она која је прихваћена од стране свих говорника, док се о стилски маркираној лексици говори као о конотативној, у коју ауторка убраја емоционално-експресивну лексику, лексику са стилско-функционалном маркираношћу, архаизме, дијалектизме, неологизме, професионализме. Нису све од наведених категорија заступљене у текстуалним порукама.

а) емоционално-експресивна лексика

(13) Хипокористици и пејоративи:

бејбе, хани; цицо/мицо/сунце; козо; краво

(14) ономатопејски изрази за смех, изненађење, негодовање итд.:

ахахахаха, хихихи, буаххаха, хихихихи, хехе; ооооо; опааааа; јееееел (које се разликује по конотацији од обичног 'је л' зато што изражава већи степен чуђења); уф, трт, цврц; хммм; ммм; ахм;

(15) иконички изрази (тзв. емотикони или „смешци“): :-) или :-))))))))) ; :-D, :-@ ; -*

(16) наравно, минималне семантичке јединице СМС-а су интерпункцијски знаци:

?! ; ??? ; ... ;

б) у стилски маркирану лексику се могу убројати жаргони, архаизми, дијалектизми, позајмљенице, шатровачки говор, вулгаризми у најразличитијим комбинацијама:

(17) супер/ екстра/ страва/ врх/ до јаја/ кул; si/ упр/ поре/ поур/ ццц; нема фрке; какав трип/ флеш; донела ми је раџу;

(18) једаред, јаком, ономад, даклем, оклен, ђе, куј мори, видим ве;

(19) не хејтуј; ма лајк; јеси live; обавестите ме о дрес коду пре него дођем; од сад сам фрај; баш си кјут; најс; знаш ко ме додао за френда; сори, нисам стигла; да ниси up и free за кафицу?; ај me pls okreni na fix; треба ми неки инфо;

(20) идем да се памку; баш ми се ђасви; имаш дечка дредаша.

(21) Јбт ; јбг; јбм ли га; сјб ћеш косу; е у к; бзв/бзвз; итт;

(22) ако није проб; вер ни она није боља; дај им след пут;

(23) btw; ofc; sure; ok; k; oket; wtf; lol; sorry/ sori/sorishka; whatever

Као и остале писане форме (електронска пошта, инстант поруке, четовање) неформалног разговорног језика и СМС поруке садрже поздраве:

(24) Еј / е / ујаааа/ хај/ а ви како те?; CU / CU 2morrow/ суа/ CU L8R; kiss/ бубим/јубим/ љуб/љубац/ љ/ цмок/ цмовете/цмљус/ пуњ; позз/ поз; ај па тако; ајуздравље.

Наведени изрази одражавају фамилијарност и имају циљ да разговорну спонтаност пренесу и у текстуалне поруке, а неки су настали као идиолект који се брзо шири и усваја у одређеним друштвеним групама.

3. Закључак

Језик текстуалних порука, као својеврсну мешавину стандардних и нестандартних форми, тешко је описати и дефинисати. Исти проблем се јавља код идентификације самог разговорног стила, пре свега због сфере употребе. Текстуалне поруке се још користе у пословној кореспонденцији па могу имати одлике административног стила, односно било ког другог у зависности од ситуације, саговорника и жељеног ефекта. На основу анализе корпуса можемо рећи да језик СМС-а припада разговорном стилу. Специфичне особине које га могу издвојити као жанр јесу: лексика која се разликује од лексике разговорног стила (и која обилује енглеским речима и скраћеницама); чешћа употреба аориста и крњег перфекта него у РС, повремено јављање у говору изгубљеног имперфекта, употре-

ба емотикона. Сам ток размене информација битно се разликује од усменог говора, али и од његових осталих дужих писмених форми. Чини се да се једино у СМС-у заправо поштују Грајсове конверзацијске максиме (квантитета, квалитета, релеванције и начина (модалитета)) (Катнић-Бакаршић 1999: 56), јер се услед недостатка простора тежи недвосмислености, концизности, јасноћи а уједно је очуван и експресивни план.

Критике на рачун језика СМС-а, како у свету тако и на нашим просторима⁸, односе се на употребу нестандартних форми у правопису и граматици. Бојазан да поруке негативно утичу на прихватање, учење и коришћење норме, посебно у језику младих, немају увек основа. Поруке из нашег корпуса у којима се јављају наведени облици су поруке студената, професора и других факултетски образованих људи. Мора се имати у виду да корисници не користе увек овакве облике, односно да су свесни коме и у којим ситуацијама могу послати поруке одређене садржине. СМС поруке су додале једну нову димензију употреби језика, а њихова специфична својства обрађена у овом раду представљају само један од начина описивања те димензије.

Литература

Кристал 2008: D. Crystal, *Txtng-The Gr8 Db8*. New York: Oxford University Press.

Катнић-Бакаршић 1999: М. Катнић-Бакаршић, *Лингвистичка сџилистичка*, Будимпешта: Open Society Institute Center For Publishing Development Electronic Publishing Program.

Катнић-Бакаршић 2001: М. Катнић-Бакаршић, *Сџилистичка*, Сарајево: Научна и универзитетска књига.

Росандић, Силић 1979: Д. Росандић, Ј. Силић, *Основе морфологије и морфосџилистичке хрватскога књижевног језика*, Загреб: Школска књига.

Силић, Прањковић 2000: Ј. Силић, И. Прањковић, *Граматишка хрватскога језика за гимназије и високоучилишта*. Загреб: Школска књига.

Симић, Јовановић 2002: Р. Симић, Ј. Јовановић, *Основи теорије функционалних сџилова*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.

Тошовић 2002: Тошовић, *Функционални сџилови*. Београд: Београдска књига.

8 http://www.javno.com/hr-zivot/jezik-sms-a-steti-pismenosti_38725, преузето у мају 2009.

Tiana Tošić, Ivana Palibrk

ON SMS AS A GENRE OF CONVERSATIONAL STYLE

Summary

Text messages are relatively new, quick, and concise means of communication with specific language employment. This paper provides arguments for stylistic distinctness of text messages on several levels of analysis: phonostylistic, morphostylistic, lexicostylistic and syntaxostylistic. Being a mixture of standard and non-standard language features, text messages in Serbian certainly belong to the colloquial functional style. The paper goes further to conclude that text messages also represent a new genre due to the use of English words, abbreviations, emoticons, highly specific tense use and discourse dynamic itself.

Прихваћено за штампу фебруара 2010.

Јулијана Вулетић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ЛАЖНИ ПРИЈАТЕЉИ У ЛИНГВИСТИЦИ, ЊИХОВА КЛАСИФИКАЦИЈА И ПОКУШАЈ ОСВРТА НА ЈЕЗИЧКИ ПАР НЕМАЧКО-СРПСКИ

Приложени рад се бави питањем места лажних пријатеља у лингвистици, као и њиховом класификацијом и представља покушај приказа лажних пријатеља у немачко-српском језичком пару са кратком контрастивном анализом одредница под А Речника Матице Српске и немачког речника Wahrig Digital 2003.

Кључне речи: лажни пријатељи, лажни парови, класификација лажних пријатеља

1. Увод

Како су у лингвистичкој литератури истраживања лажних пријатеља у језичком пару српско-немачки веома ретка, тачније скоро и да не постоје, послужили смо се истраживањима обављеним у другим паровима индоевропских језика, те покушали да, ослањајући се на те радове, успоставимо везу са лажним пријатељима у немачком као језику-даваоцу и српском као језику-примаоцу. Овакво стање указује да је оправдано спровести обимнија и потпунија контрастивна истраживања немачко-српских лажних пријатеља (на лексикографском или преводном корпусу, израда речника лажних пријатеља у немачком и српском језику, контрастивна анализа лажних пријатеља у одређеним регистрима, граматички – немачки коњунктив и сл.), а предметни рад представља један скромни искорак у том правцу.

Лажне пријатеље познајемо по томе што због језичке интерференције представљају тешкоћу при усвајању неког страног језика, у свакодневној писаној и усменој комуникацији, те у превођењу, где је потребан посебан опрез. Приложени рад има циљ да укаже на потребу проучавања ове језичке појаве, као примењено-лингвистичке и упореднојезичке категорије, како би се избегли неспо-

разуми у комуникацији, и пре свега побољшао квалитет превода. Неспоразуми оваквог типа са једне стране могу и да забаве, а опет са друге стране могу имати далекосежне негативне последице, што ћемо у даљем раду и илустровати примерима из свакодневног живота и преводилачке праксе.

Посебне теме унутар проблематике лажних парова представљају лажни парови у различитим социолектима, у лексици језика струке (нпр.: немачки *Kondensator* у области расхладне и грејне технике на еглески се преводи са *condenser*, али *електрични кондензатор* биће на енглески преведен са *capacitor*), дијахронијско посматрање лажних пријатеља на разним ступњевима развоја језика (mhd: *muot* („душа, дух“) ≠ nhd: *Mut* (храброст), као и лажни парови у језичким варијететима (један Американац ће под одредницом *ravement* највероватније најпре помислити на *коловоз*, *коловозну покривину*, док ће један Енглеz на уму најпре имати *шрошоар*. Пажњу завређују такође и фразеолошки лажни пријатељи, што подразумева формалну сличност или идентичност фразеологизама са разликом у значењу у два језика.¹

У раду ће у кратким цртама бити представљени различити приступи овом језичком феномену, постојећа терминологија, те њихова класификација на темељу семантичке и формалне интерференције, тачније према изразном/обличном и садржајном/семантичком критеријуму. На крају рада биће дата кратка контрастивна анализа одредница под А Речника Матице Српске и немачког речника *Wahrig Digital 2003*.

2. Дефиниција и терминологија

У општем оптицају је термин *лажни пријатељи*, међутим, за ову језичку појаву о којој ће бити речи, у употреби је неколико назива (*лажни пријатељи*, *лажни парови*, *међујезичка хомонимија*, *псеудоаналогонимија*² итд., види табелу 1.), који покривају делом

1 Пример: нем: *den Kopf verlieren* = 1. *den ~ verlieren* <fig.> *die Geistesgegenwart verlieren, sich verwirren lassen u. unüberlegt handeln* - 1. изгубити присебност духа, поступати непромишљено, избезумљено, ван себе; срп: *изгубити главу*: 1. погинути; 2. изгубити присебност духа, поступати непромишљено, избезумљено, ван себе; 3. подлећи чарима, шарму неке особе.

2 Термин увео Hengst, наведено према Бунчић, 2000:15: Хенгст најпре уводи општи појам *аналогоним* којим означава све речи чији се формални облик користи у најмање два језика, независно од значењског поља, потом предлаже да се *аналогоними* са различитим значењским подручјем назову *псеудоаналогонимима*, чиме се покрива како формална сличност (гр.: *análogos*- „слично“), тако и значењска различитост (гр.: *pseudos*- лажно, неистинито), а остварује се и однос са лексикологијом у речи гр.: *όνομα*- назив, реч.

исте, али и различите представе о овој језичкој појави. Најраспрострањенији је термин који су успоставили *Koessler* и *Derocquigny*, и то у његовом изворном облику *faux amis*³, као и преведенице, енгл.: *false friends; false cognates* „лажни рођаци“, рус.: ~~ЛЖИМИ~~ ~~ЛЖИМИ~~ ~~ЛЖИМИ~~ ~~ЛЖИМИ~~, пољ.: *falszywi przyjaciele*, срп.: *лажни пријатељи*, нем.: *falsche Freunde*. Одлучили смо се да у раду ипак користимо термин *лажни пријатељи*, који је најдуже у употреби, иако би можда, с обзиром на природу саме појаве и лингвистичку анализу, најпримеренији термин био *лажни њарови*.

Табела 1: Попис термина за „лажне пријатеље“⁴

Термин на немачком	Термин у оригиналу	Извор
<i>falsche Freunde, auch faux amis</i>	fr. <i>faux amis</i>	<u>Koessler/Derocquigny 1928</u>
<i>Trügerische Verwandte (zwischen sprachliche) Homonyme und Paronyme</i>	<i>Deceptive cognates</i>	Robert Lado, 1957
<i>falsche Paare</i>	č. <i>homonimia a paronimia</i>	<u>Vlček 1966</u>
<i>zwischen sprachliche Homonyme</i>	e. <i>false pairs</i>	<u>Ivir 1968</u>
<i>verräterische Wörter</i>	bg. ЛЖИМИ ЛЖИМИ ЛЖИМИ ЛЖИМИ	<u>Smolska 1972</u>
<i>Pseudo-Analogonyme</i>	omoniimija	
<i>Trügerische Wörter</i>	č. <i>zrádná slova</i>	<u>Radina 1975</u>
<i>Interlingue</i>	d. <i>Pseudoanalogonyme</i>	<u>Hengst 1977</u>
<i>Pänidenteme</i>	e. <i>deceptive words</i>	<u>Welna 1977</u>
<i>Approximate (zwischen sprachliche) Paronyme</i>	fr. <i>interlingues</i>	<u>Svobodová-Chemlová 1982</u>
<i>Tautonyme</i>	fr. <i>pénidentemes</i>	<u>Reiner 1983</u>
<i>trügerische Verwandte</i>	p. <i>aprosymaty</i>	<u>Karpaczewa 1985</u>
<i>die schönen Treulosen</i>	fr. <i>paronymes</i>	<u>Čemerikić u. a. 1988</u>
<i>verräterische Zwillinge</i>	p. <i>tautonimy</i>	<u>Lipczuk 1990</u>
<i>Falsäquivalente</i>	e. <i>false cognates</i>	<u>Parkes 1992</u>
<i>trügerische Entsprechungen</i>	fr. <i>les belles infidèles</i>	<u>Hönig 21997: 119</u>
	e. <i>treacherous twins</i>	<u>Pascoe/Pascoe 1998: 4</u>
	č. <i>falsiekvivalenty</i>	<u>Šipka 1999: 11</u>
	p. <i>złudne odpowiedniki</i>	<u>Šipka 1999: 11</u>

3 Претпоставља се да су овај термин по први пут употребили Maxime Koessler i Jules Derocquigny 1928 . године у делу „Les faux amis au les trahisons du vocabulaire anglais“, са поднасловом „Conceil aux traductors“, Albrecht Jörn, 2005: 133

4 Бунчић, 2000: 3; табела допуњена податком: Robert Lado, види Albrecht, 2005:133

Неке од ових сликовитих термина многи лингвисти одбијају, с обзиром на то да се у дидактичкој пракси често користе без теоријске рефлексije, те се уместо тога окрећу појмовима из лексикологије (хомонимија⁵, међујезичка хомонимија, паронимија⁶, упореди Бунчић, 2000: 13). Тако Маројевић овај језички феномен назива међујезичком хомонимијом и каже да су „међујезички хомоними речи двају језика које се на исти начин или врло слично пишу (хомографи) и/или изговарају (хомофони), а семантички се не подударају.“ (уп. Бунчић 2000:22).

Дефиниција лажних пријатеља у ужем смислу гласи: Лажни пријатељи су парови лексема из двају различитих језика, обликом исти или слични, а значењски различити (нпр. срп. бајка „кратка прича нестварних ликова и фантастичног садржаја“ и рус.: байка „мека вунена или памучна тканина, фланел“, рус.: *stol* - сто, део намештаја и буг.: *stol* - столица, или рус.: *slovo*- реч и срп./хрв.: *slovo* - слово алфабета, абецеде (Бунчић, 2005: 2).

Ивир (1985: 106) даје опширнију дефиницију ~~it - BCOQSPV~~ su parovi jezičkih (ne samo leksičkih) jedinica u dva razna jezika koje imaju nešto zajedničkog, ali nisu u svemu jednake“. Међутим, преводилац „delomičnu sličnost tih dviju jedinica shvaća kao potpunu identičnost, što je u jeziku rijedak slučaj. Dijelomična sličnost na kojoj prevodilac gradi svoje shvać~~BOKIPCKI PVPKFEOLPTUIN PSHCUVM~~ sličnosti oblika“, на пример *eventually* у енглеском и *eventualno* у хрватском или српском, „zатим у zajедничком metajезичном nazivu који обухваћа обје јединице (на пример *prezent* у хрватском или српском и *prezent* у енглеском), те напokon у nekim, али не svim, aspektima semantič~~LPHIBESBVEOMOSJN ES~~тado у хрватском или српском и *flock* у енглеском).“⁷

5 Термини као што су хомонимија, паронимија, понекад и термин полисемија, који се користи за описивање лажних пријатеља, нису најсрећнији избор, јер се интралингвална хомонимија односи на *идентичан* изговор и писање речи (нем: die Bank- клупа; банка, новчани завод), што је код лажних пријатеља реткост, а паронимија је својствена једном те истом језичком систему (нпр. нем: zweistündig - двочасовно, у трајању од два сата, и zweistündlich - на свака два сата).

6 Шипка разликује и разграничава појам *лажни преводичеви пријатељи* на једној и појам *међујезичка хомонимија* и *паронимија* на другој страни. Под првим појмом подразумева: „однос две лексеме из два различита језика које могу изазвати успостављање погрешне еквиваленције“, што је „психолингвистичка и примењено-лингвистичка категорија“, а под другим „однос две лексеме из два различита језика еквивалентне форме и нееквивалентног садржаја“, што представља упореднојезичку и лексиколошку категорију (Бунчић 2000:13).

7 подвукао аутор чланка

3. Класификација лажних пријатеља

Ова Ивинова дефиниција се у оквиру лексичке интерференције темељи на семантичкој равни језика, те не покрива у потпуности формалну интерференцију, која се може према равнима језичког система поделити на ортографску (фр.: *danse* = енгл.: *dance*, срп: антилопа = енгл.: *antelope*, енгл.: *literature* = фр.: *littérature*, пољ.: *czajnik* = рус.: *čajnik*), фонолошку⁸, пре свега у акценту (рус.: *períod* = булг.: *periód*; срп.: Гринвич = енгл.: *Greenwich* /*grInId3/*) и морфосинтаксичку (на пример у творби: рус.: *listva*; срп.: *lišće*; разлике у генусу⁹ (рус.: проблема f. : пољ.: *problem m.*), у рекцији (срп.: чекати + акузатив : нем: *warten* + *auf*+ *Akk*), промени врсте речи (рус.: *len'* (придев лењ): срп.: *lenjost* (именица); срп: *лењ* (придев): рус: *lenivyj* (*pridev*) (Бунчић, 2000: 11), као и у примеру рус.: *idu* = срп. *idem* (прво лице једнине) : срп.: *idu* = рус. *idut* (3. лице множине), где лажни пријатељи нису речи већ форме (Бунчић, 2000:18). За лажне пријатеље на овим језичким равнима потребно је укључити проучавања и у оквиру историје језика, те с обзиром на комплексност можемо дати једну свеобухватну дефиницију ове језичке појаве: Лажни пријатељи „су лексеме које припадају истој врсти речи, чије карактеристичне форме показују конгруенцију, која се базира на фонетској, ортографској или морфолошкој идентичности или сличности, а које имају различито значење.“ (Бунчић 2000: 24, 27).

На семантичкој равни међу паровима које као *tertium comparationis* повезује заједнички облик, лажне пријатеље можемо поделити на (1) поширене (шиошалне), тачније на лажне парове са истим или сличним обликом, а сасвим различитим значењем и (2) парцијалне, лажне парове са истим или сличним обликом, а делимичним преклапањем у значењу (Ивир 1985: 109).

(1) Лажни парови са потпуно различитим значењем су ретки и настају углавном тако што у самом поступку преузимања долази или до погрешног интерпретирања изворног значења или до тога да посуђеница, уз основно значење, развија нова, те да се с временом основно значење изгуби, а задрже се само она нова (Антунић 1996: 5).

Такође, „*pod utjecajem pogrešnog prevodjenja ovakvih leksičkih parova, ponekad dolazi do infiltracije značenja jednoga jezika u drugi*“,

8 Неки аутори се позивају на то да је изговорени облик првобитнији и уверзалнији, те дефинишу лажне пријатеље као „речи са истом или сличном фонетском структуром, а различитим значењем“ (цитирано према Бунчић 2000: 22)

9 даљи примери: фр.: *une alarme* - нем: *ein Alarm*; шпан.: *el minuto* - нем: *die Minute*; шпан.: *el marco* - нем.: *die Mark*, шпан: *el rollo* - нем.: *die Rolle*, уп. Бунчић 2000

тачније „komponente značenja koje određena reč drugog jezika.“ Пример за то је реч *концепт*, на енглеском „first draft“, „rough copy“, нем: *Konzept*, која је *concept* (појам, концепција, замисао), нем: *Konzeption*, те можемо у српском као језику примаоцу, на пример чути изјаве о концепту реформе. Ови лажни парови у правом смислу те речи постају лажни парови са делимичним преклапањем значења (Ивир 1985: 111).

За илустрацију ове групе лажних пријатеља могу послужити следећи примери:

фр.: *ingnorer* (не знати) : енгл: *ignore*, нем. *ignorieren* (игнорисати, не обазирати се)

енгл.: *aktual* (стваран) : нем: *aktuell*, срп: актуелан (савремен, тренутан)

рус.: *живоџ* (желудац) : срп. *живоџ* ; спр.: *живоџ* – рус.: *жизнь*

енгл.: *eventually* (коначно) : срп. евентуално, нем: *eventuell* (могуће)

енгл. *toboggan* (саонице, санке) : срп.: тобоган (направа са глатком косом површином за клизање, суљање у седећем ставу (обично за децу)

шпан.: *la oficina* (канцеларија, биро) : ит.: *la officina* (радионица)

срп.: бижутерија (1. накит израђен од јефтиног материјала, 2. продавница таквог накита) : нем./фр.: *Bijouterie* (накит израђен од племенитог метала, 2) продавница таквог накита)

шпан: *el éxito* (успех) : енгл.: *exit* (излаз)

шпан.: *la carta* (писмо) нем.: *die Karte* (мапа, карта, шпан.: *la tarjeta, el mapa*)

нем.: *Hymne* (национална химна) : енгл.: *hymn* (црквена песма)

хол.: *volkslied* (национална химна) : нем.: *Volkslied* (народна песма)

нем.: *also* (дакле) : енгл.: *also* (такође)

(2) За разлику од претходне, група лажних пријатеља са истим или сличним обликом, а делимичним преклапањем у значењу је веома бројна, што је и очекивана последица, јер се речи обично посуђују само у оном значењу за којим постоји потреба, а не у свим значењима, а са друге стране посуђеница унутар новог језичког система мења, шири или сужава своје значење. (Антуновић 1996: 5)

Овде делује притисак сличног облика и заједничког дела значења, па су ови лажни пријатељи потенцијално далеко опаснији као извор грешака у комуникацији и превођењу него прави лажни пријатељи. Као што смо навели, могућа су два случаја, а) када реч језика примаоца обухвата шире значењаско подручје од речи из језика даваоца, и б) када реч језика примаоца обухвата ужи семантички распон него реч преузета из језика даваоца (Ивир 1985: 114).

- а) срп. професор (звање наставника средњих и високих школа с факултетском дипломом) : енгл. *professor*, нем. Professor (звање наставника високих школа)

срп.: доктор (1. носилац највишег академског степена; 2. лекар) : нем: Doktor (1. носилац највишег академског степена)

срп.: акт (1. дело, чин; поступак; 2. документ, службени спис; 3. позоришни чин; 4. ум. слика или кип који представља голо људско тело (енгл.: document, nude) : енгл. *act* (1. закон; 2. чин у позоришном комаду; 3. варијететска тачка)

- б) срп.: тост (1. препечен хлеб) : енгл.: *toast* - фр.: *toast* - нем.: *Toast* (1. препечен хлеб; 2. здравица)⁴

срп.: камин (1. огњиште) : нем: Kamin (1. димњак; 2. огњиште)

срп.: католички (католичка вера) : енгл. catholic tastes- широки укус, catholic approach – широкогрудан, либералан приступ, а не *католички приступ

срп.: фаслификовање (1. кривотворење) : енгл.: falsification (1. кривотворење; 2. побијање, оповргавање)

срп.: министар (1. члан владе задужен за одређене државне послове) : енгл.: minister (1. члан владе; 2. свештеник)

Примери (Ивир 1985: 116)

Закон о високошколском образовању - *The Law on Higher Education (The Higher education Act)

акт добре воље - akt of good will

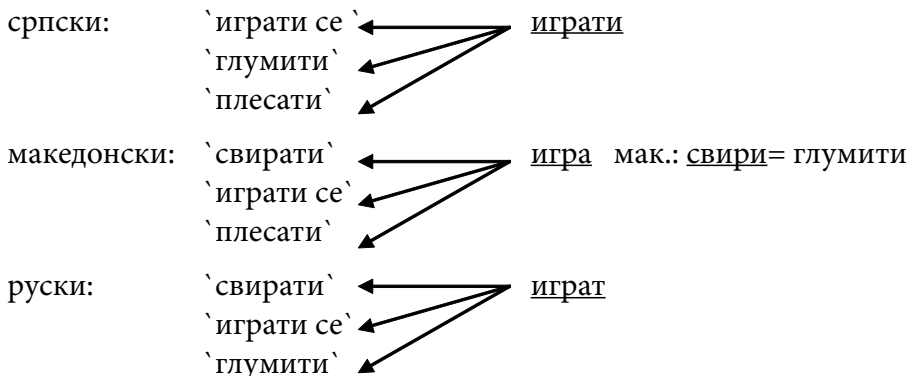
Имам једну сјајну шачку. - *I have a great number. (I have a great act.)

The Higher education Act - * Акт о високошколском образовању (Закон о високошколском образовању)

I have a great act- * Имам један сјајан акт. (Имам једну сјајну тачку.)

показују да се у исправном преводу ове разлике морају одразити, тачније да превод мора да досегне степен спонтаности и идоматске коректности изворног исказа.

На овом месту ћемо дати један пример лажних пријатеља поредећи српски, руски и македонски глагол¹⁰ *играти*.

Ако на српском *играти*, опасност од погрешног разумевања се јавља код Руса и Македонаца због значења „свирати“ и недостатка једног од значења (рус: плесати, мак.: глумити), а ако на македонском *глумити* (мак.: свири), опасност интерференције ће се јавити у руском и српском (рус.: свирати = срп. играти; срп.: свирати = мак.: играти).

Ивир даље наводи још и следеће врсте семантичких односа лажних парова, тј. пријатеља: (3) Парови са једнаким значењем, (4) Лажни парови без сличности по облику и (5) Измишљени парови.

У групу (3) спадају парови речи код којих се значења лексичке јединице поклапају, али чије пријатељство може бити лажно услед а) различитог колокацијског потенцијала, те због различите б) фреквенције, социјалне и географске дистрибуције (Ивир 1985: 108 и даље):

а) нем.: *waschen* = срп. *праши*, али: прати зубе: *sich die Zähne putzen*; прати суђе: *Geschirr spülen*, тако да искази * *Ich muss mir noch die Zähne waschen* или * *Ich muss noch das Geschirr waschen* нису оверени.

б) Реч аеродром има свој фонолошко-графолошки парњак у енглеској речи *aerodrome* (или *airdrome*), али се та реч једва још и да употребљава, изван речника једва да и постоји и неприхватљива је као превод,

¹⁰ Македонски не познаје инфинитив као основну форму, пример дат према: Бунчић 2000: 18

а прави превод би био airport. (Ивир, 1985: 110). За илустрацију различите стилске вредности, тј. социолектне припадности, можемо навести пример енгл. bus, који у енглеском има неутралну стилску вредност, а у језику примаоцу припада жаргону (Антунић 1996: 5).

Ивир појам лажних пријатеља проширује изван подручја речи сличног облика (4) групом лажних парова без сличности по облику (Ивир 1985: 119), којима је заједнички само један део значења и поткрепљује је, поред осталих (стадо, чопор, јато и сл.), примером за *ошкривити* - енгл: discover, uncover, unveil, reveal, disclose, чија су значења у енглеском (немачком) рашчлањена, те разлике илуструје у примерима употребе (Ивир, 1985:104, 119):

срп.: *ошкривити* континент - енгл: *discover* a continent - нем: ein Kontinent *entdecken*

срп.: *ошкривити* заверу - енгл: *uncover* a plot - нем.: eine Verschwörung *aufdecken*

срп.: *ошкривити* споменик - енгл.: *unveil* a monument- нем: ein Denkmal *einweihen, aufdecken*

срп.: *ошкривити* тајну - енгл.: reveal a secret – нем: : ein Geheimnis *aufdecken, lüften*

срп: *ошкривити* идентитет - енгл.: *disclose* one 's identity - нем: Identität *aufdecken*

Исти случај јесте са шпанским глаголом *gustar*, чије се значење у немачком рашчлањује на *schmecken* и *gefallen*.

Групу (5) измишљених парова (Ивир 1985: 117), односно варваризама (Бунчић, 2000:12), чине реплике које су створене у једном језику према моделу из другог језика и то на два начина: а) измишљањем целе речи или б) „погрешним спајањем појединих дијелова riječi - обично суфикса и префикса s osnovom” (Ивир 1985: 118):

а) срп.: рентабилан - енгл.: **rentable* (уместо *profitable, paying*)

срп.: физер - фр: **friseur*, уместо *coiffeur*

нем.: der Film - шпан: **el film*, уместо *la película*

б) срп.: аутопортрет : енгл: **autoportrait* (уместо *selfportrait*),

срп.: аноргански : енгл.: **anorganic* (уместо *inorganic*);

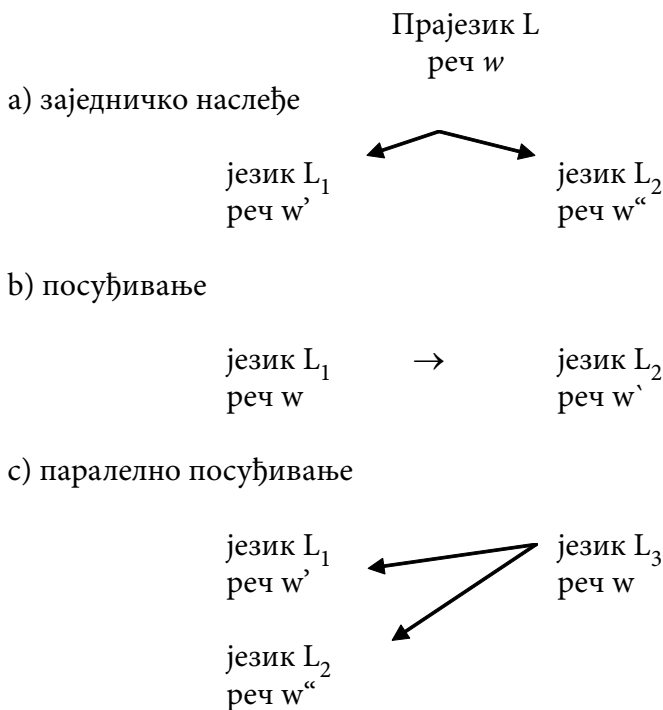
срп.: антибеби : енгл.: **antibaby*

Постоје такође и случајеви лексема различитог етимолошког порекла које се обликом случајно подударују (рум: *bură* (ситна, густа киша) : хр. *bura* (ветар), рум.: *pământ* (земља) : хр.: *ramet*, рум.:

buhă (сова): хр.: *buha*, нем.: *kalt* (хладно): ит.: *caldo*-(топло) и сл.), (уп. Олујић 2007). Иако су неки лингвисти склони да ове случајеве не убрајају у лажне парове, овде бисмо истакли да се са синхронског и дидактичког аспекта ови случајеви морају посматрати као лажни пријатељи, имајући у виду механизме стварања погрешних асоцијација, који не зависе од етимолошког порекла речи (Олујић 2007: 308).

Из овога се можемо закључити да исправан одабир лексема претпоставља „intuitivno ili eksplicitno poznavanje brojnih unutrašnjih i међујезићких односа, без њиховог јасног објашњења (Lepić 1985: 106), а да би се у комуникацији избегло лажно спаривање потребно је знати да „сличност семантичке вредности (Lepić 1985: 106).

Са историјског аспекта постоје три могућа разлога за појаву лажних пријатеља, које илуструјемо следећом поједностављеном шемом (уп. Бунчић 2000: 27):

а могући узроци лажног спаривања, тј. интерференције, на синхронској равни су да говорник

- једног језика значења неке лексичке јединице свог језика не-смотрено преноси на лексичку јединицу страног језика, а која исто звучи, дакле хомофона је, и/или се исто пише, дакле хомографна је;
- аналогно претпоставља постојање посуђенице, која потиче из неког трећег језика (латинског, грчког, француског, енглеског и сл.), у страном језику, а која у том језику није забележена;
- код лексичких јединица које имају исто значење занемарује разлике у ортографији, морфолошкој структури, акценту и генусу (Wotjak, G., Hermann, 1997: 6)
- не познаје међусобне значењске односе лексема (колокацијски потенцијал), те рашчлањивање значења лексичке јединице у другом језику.

4. Илустрације неспоразума услед лажних иријашеља

Управо услед уопштавања делимичне сличности у потпуну једнакост долази, као што смо у уводном делу споменули, до забавних неспоразума, али и неспоразума са озбиљним последицама, које ћемо илустровати неколицином примера.

Пример 1¹¹

За време Другог светског рата шпанска подземна организација је јавила Немачкој обавештајној служби да ће се Черчил срести са Рузвелтом у Казабланки (Casablanca). Немачка обавештајна служба је назив места Casablanca дословно са шпанског превела са *Бела кућа*, тако да су припадници Немачке обавештајне службе ову двојицу државника очекивали у Вашингтону!

Пример 2

Други пример датира из Првог светског рата, када је 1917. године савезничка штампа објавила да се у немачким фабрикама глицерин, маст и путер за свиње производе од лешева палих војника. Читав свет се згрозил над овим кршењем моралних и природних начела, но била је то лажна узбуна. Шта се десило? Десила се грешка у преводу лажних парова: немачка реч *Kadaver* преведена је на енглески са *cadaver*, на француски са *cadavre*, и на италијански са *cadavere*, с тим што постоји „мајушна“ разлика у значењу. Наиме, немачка именица *Kadaver* означава „мртво тело животиње“, док у осталим језицима „мртво људско тело“.

¹¹ Сви примери преузети из Бунчић, 2000.

Пример 3

Овде наводимо и пример из професионалног књижевног превођења са руског на српски. Реч је о Маројевићевој критици превода разговора са Александром Блоком:

Руски оригинал: *Čital on, stoja posredine éstrady, opirajas' obeimi rukami na spinku stula...*

Превод на српски: *Čitao je on stojeći nasred estrade i opirući se obema rukama o naslon stolice...*

Маројевић превод коментарише речима: *Nije jasno kako se citati „opirući se obema rukama o naslon stolice“ nego samo recitovati, govoriti.*

Пример 4

Приликом сусрета Иље Еренбурга и Хемингвеја дошло је до неспоразума у разговору управо због лажних пријатеља. Еренбург, који је говорио француски, упитао је Хемингвеја, који је говорио шпански, шта има ново (фр.: *nouvelles* – новине, новости), а Хемингвеј му је одговорио причом о својим романима (шпан: *novellas* – романи).

Пример 5

Згоде и незгоде са лажним пријатељима завршићемо причом о две Словакиње на одмору у пољским Татрама, које су прешле километре у потрази за „заходом“, тј. клозетом, пратећи путоказ *zachód* (пољ. Запад), јер на словачком реч *záchod* значи клозет, нужник.

5. Анализа одредница под А Речника Мајшице Српске и немачког једнојезичног речника *Wahrig Digital 2003*

Будући да смо анализу радили на исечку упоредног материјала из речника, а не на упоредној текстуалној грађи, лажне пријатеље смо посматрали као формалне кореспонденте, а не као преводне еквиваленте.

1) абитуријент *м нем.* ученик који је завршио средњу школу, свршени мајшуранић.

>Ab-itu-ri'ent, Ab-i-tu-ri'ent <auch> A·bi-tu-ri'ent <m. 16> jmd., der die Reifeprüfung ablegen will od. abgelegt hat

>Ma-tu'rand <m. 16; schweiz., österr.> Ma-tu'rant <m. 16> Schüler vor od. in der Reifeprüfung

Овде имамо случај лажних парова са делимичним поклапањем, односно сужењем обима значења, јер немачка и швајцарска

(Abiturient, Maturand) лексема имају значење 1) ученик који је у завршном разреду средње школе и 2) ученик који је завршио средњу школу.

2) аболирати, аболирам сврш. и несврш. нем. правн. *обуставиџиџи, обустављаџиџи (судски поштуџак), укинуџиџи, укидаџиџи.*

>ab-olie-ren <[-'---]> ab-o'lie-ren <auch> a-bo'lie-ren <V. t.; hat> etwas ~ abschaffen, aufheben; jmdn. ~ begnadigen [<lat. abolere “]

Према дефиницији одреднице *аболираџиџи* у Речнику Матице Српске овде би била реч о парцијалним лажним паровима са суженим значењским подручјем одреднице на српском, међутим, одредницу *аболираџиџи* познајемо и у значењу *помиловаџиџи* некога са пренесеним значењем „укинути му казну“¹². Рекли бисмо, дакле, да међу овим паром не постоји „лажно пријатељство“.

3) абрихтати, -хтам и абрихтовати, -тујем сврш. нем. варв. *поучиџиџи, обучиџиџи, доџтераџиџи, уредџиџиџи; изџрџџиџи*

>ab|rich-ten <V. t.; hat> Tiere ~ dressieren; ein Geschütz ~ in Schussrichtung bringen; Bretter, Holz ~ durch Glätten in eine exakte Form bringen; jmdn. zu etwas ~ unterweisen, wie er sich zu verhalten hat

Немачка одредница има следећа значења: 1) дресирати; обучити 2) подесити, дотерати, 3) изглатати, 4) изгрдити, дакле реч је о сужењу обима значења посуђенице у српском језику.

4) агирати, агирам несврш. нем. заст.1. *раџиџиџи, делаџиџи. 2. џесџиџикулираџиџи, џравиџиџи џокреџиџе рукама.*

>agie-ren <[-'---]> a'gie-ren <V. i.; hat> handeln; ~ als wirken als, eine Rolle darstellen [<lat. agere “]

Анализирани немачки речник даје дефиницију значења 1. *раџиџиџи, делаџиџи, 2. насџуџаџиџи, џлумиџиџи*, али не и трећег значења 3. *џесџиџикулираџиџи*, које наводи речник синонима Дуден 2004. Према томе, реч је опет о сужењу значењског поља у српском језику.

5) адмирал, -ала м нем. 1. војн. *наџвиџиџи официџиџиџи чин у раџиџиџи морнаџиџиџи 2. зоол. врџиџа шареноџ дневноџ леџиџиџира*

¹² Jul 1993. Savezna skupština - hapšenje Draškovića

Pošto je poslanik SRS Branislav Vakić u Skupštini Jugoslavije nokautirao poslanika SPO Mihaјla Markovića, izbile su demonstracije. Tim povodom 2. jula uhapšeni su Vuk i Danica Drašković. Posle intervencije raznih humanitarnih organizacija, dolaska gospođe Danijel Miteran, demonstracija na Trgu Republike i pisma koje je Drašković napisao Miloševiću, predsednik Srbije je **abolirao** bračni par Drašković. (Godine raspada 1988-2000 - Grad Beograd - WAP www.beograd.org.yu/cms/view.php?id=1267&print=y)

>Ad·mi'ral <m. 1; österr. m. 1u> Offizier der Seestreitkräfte im Generalsrang; Tagschmetterling mit rotem Band u. weißen Flecken auf schwarzen Flügeln: Vanessa atalanta; Rotwein, der mit Vanille (od. anderen Gewürzen) erhitzt u. mit Eigelb verquirlt wird [*<arab. almir " "*]

Немачка лексема има још и треће значење, она означава и сорту вина, тако реч је о сужавању обима значења у српском језику.

б) ауспрух м нем. варв. врста финог вина, прављеног од презрела грожђа, суварак

>'Aus·bruch <m. 1u> das Ausbrechen, gewaltsame Befreiung; plötzlich einsetzende Vulkantätigkeit (Vulkan~); plötzlicher Beginn; <Mil.> Kampf eingeschlossener Truppen gegen die feindl. Einschließung; plötzlich einsetzender Gefühlsüberschwang; süßer Wein aus überreifen, am Stock halb eingetrockneten Beeren, aus denen die geeigneten ausgebrochen (ausgelesen) werden; Sy Ausbruchswein; ~ der Freude, des Zorns; ~ einer Seuche; ~ aus einem Gefängnis; bei ~ des Krieges; zum ~ kommen ausbrechen, plötzlich beginnen

У овом случају лажно пријатељство постоји како на ортографској равни, тако и у покривености значењског поља. У српском језику је значење одреднице сужено само на врсту вина. Немачка одредница има значење ерупције, изненадног почетка нечега и врсте вина. Као закључак анализе одиста веома ограничене корпусне грађе, примећујемо да је у посуђеницама у српском језику дошло до сужавања значењског подручја модела из немачког језика.

Скраћенице

буг. = бугарски;
енгл. = енглески;
ит. = италијански;
мак. = македонски;
нем. = немачки;
хол. = холандски,
хр. = хрватски;
фр. = француски;
пољ. = пољски;
рус. = руски;
срп. = српски;
шпан. = шпански;

Примарна литература

- Albrecht, Jörn, books.google.com/books?isbn=3823360752, Übersetzung und Linguistik, 2005.
- Антуновић 1996: G. Antunović, *Anglicizmi i prevođenje: bez konzultinga nema happy enda*, SL 41/42, 1.9.
- Bunčić, Danijel: www.daniel.buncic.de/staatsarb/fauxamis.
- Ивир 1985: V. Ivir, *Teorija i tehnika prevoda srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, drugo izdanje, Centar „Karlovačka HNB” Jastrebarsko, 103-122.
- Клуге 2002: F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Berlin; New York: der Gruyter.
- Колер 2004: W. Koller, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg, Quelle & Meyer Verlag Wiebelsheim.
- Ласковски 2006: M. Laskowski, *Deutsche Grammatik im europäischen Dialog*, Krakau. - Das sprachwissenschaftliche Problem der innerslavischen 'falschen Freunde' im Russischen.
- Олујић, Бошњак 2007: I. Olujić, B. T. Bošnjak, *3 VN VOKILFA SVBULFAVAOFA parovi*, Raspr. Inst. hrvat. jez. jezikosl., knj. 33, 305-324.
- Вотјак, Херман 1997: G. Wotjak, U. Hermann, *Typische Fehler Spanisch*, Berlin: u.a. Langenscheidt, .
- www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/6.Educarium/2007-2008/SS_Entlehnungen-BKS_ProSE/Teofilovic-Stojanovic_Russismen.ppt:
- www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/6.Educarium/2007-2008/SS_Entlehnungen-BKS_ProSE/Teofilovic-Stojanovic_Russismen.ppt:

Секундарна литература

- WAHRIG Wörterbücher CD-ROM Produktion.
- © 2003 Wissen Media Verlag GmbH, Gütersloh/München.
- 1990: РЕЧНИК српскохрватскога књижевног Језика / [уређивачки одбор Михаило Стевановић и др] — [фототипско изд] — Нови Сад, Матица српска.
- © Duden - Das Synonymwörterbuch, 3. Aufl. Mannheim 2004 [CD-ROM]

Julijana Vuletić

**FALSCH-FREUNDE UND IHRE KLASSIFIZIERUNG MIT DER
BERÜCKSICHTIGUNG DES SPRACHENPAARES DEUTSCH-
SERBISCH**

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit hat sich fragmentarisch mit dem Phänomen der „falschen Freunden“ beschäftigt und ihr Ziel war nicht, das Problem umfassend und ausführlich zu untersuchen und zu analysieren, das wäre auch nicht möglich gewesen, sondern sie sollte die Notwendigkeit der Untersuchung dieser sprachlichen Erscheinung als eine der Interferenzfehlerquellen aufzeigen und beschränkt sich in erster Linie auf lexikalisch-semantic Interferenzen.

Прихваћено за штампу фебруара 2010.

Милица Милојевић

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

О ОБЛИЦИМА ГОВОРА У РОМАНУ *НЕЧИСТА КРВ*

Рад обухвата осврт на облике говора и њихове функције остварене у прозном стилу Борисава Станковића у роману *Нечиста крв*. Облик унутрашњег монолога (речени и неречени) постављен је као најбитнији и најдоминантнији тип говора, па су према њему објашњене особености и функције дијалога и неправог управног говора. Закључено је да насупротив унутрашњем монологу, дијалог у облику управног говора заузима најмање приповедне целине. Из ексцерпираних грађе најзанимљивијим и истраживачкој знатижељи најкомплекснијим обликом говора показао се неправи управни говор.

Кључне речи: облици говора, унутрашњи монолог, дијалог, неправи управни говор, интерференција

0. Уводне напомене

Прозу деветнаестог века, прецизније роман друге половине помесног периода, обележавају објективни описи ликова и догађаја. Насупрот равни реалистичког, у роману двадесетог века препознајемо доминантне субјективне елементе у приповедном току. С обзиром на то да је у *Нечистој крви* аутор изразито близу ликовима, уочавамо да највећим делом посредује говор ликова, изостављајући као једну од могућности приповедача да говори у своје име.

Предмет овог рада ће бити утврђивање облика говора који обележавају Станковићев стил приповедања и функције које у делу остварују. Будући да је у досадашњој релевантној литератури питање облика говора у делу *Нечиста крв* углавном посматрано са аспекта стилистике и да није обухватало све типове говора, циљ анализе примера ексцерпираних из романа јесте да представимо доминантни облик говора, његове реализације на синтаксичко-семантичкој равни, као и остале типове говора. Појаву развођења и спајања рукаваца приповедног тока Р. Симић (1977) објашњава ана-

лизом структурних обележја исказа, истичући понављање елемената исказа, као и паралелизам у његовој структури. Владимир Јовичић (1962) у једној студији покушава да повеже смисленост и функционалност међу карактеристикама структуре и квалитета Станковића као уметника. Основу његовог посматрања Станковићевог дела чини исказ, који по мишљењу Јовичића задржава мисаону структуру, а занемарује „информативну и логичку јасност“ (Јовичић 1962, 549). Јовичић наглашава „преступност“ Станковићевог приповедања у односу на граматички узус. Знатан број одступања у Станковићевој прози по схватању Н. Петковића изазива „прелазак са управног на неуправни говор, заправо преношење првога у форми другога“. (Јовичић 1962, 63) Премреженост Станковићеве синтаксе туђим говором указује на обавезну поступност у њеном лингвистичком расклапању. Централно место анализе говора романа *Нечистија крв* Н. Петковић поклања сложеној форми какав је неправи управни говор.

Пре него што започнемо анализу облика говора у познатом роману, неопходно је да подсетимо на чињеницу да је, за разлику од позиције у сосировски постављеној слици знака где је акценат стављан на језик као апстрактан систем правила (*langue*), усмеравање Михаила Бахтина било окренуто другом лицу слике знака, дакле, језику у функцији (*parole*). Дејвид Лоц је направио дистинкцију ових структуралистички утемељених ставова на следеће: „За Сосира је ријеч била двострани знак, ознака и означено.“ А Бахтин сматра да је реч „територија коју дијеле и онај ко се обраћа и онај коме се обраћа“ (КУТ 1999, 16). Управо су човек који има моћ да говори и његова реч, заправо две карике које омогућавају постојање романа као жанра.

1. Облици говора

1.1. Унутрашњи монолог

Селектујући примере одређених облика говора из романа *Нечистија крв* определили смо се да облик унутрашњег монолога поставимо као најбитнији тип говора и у односу на њега објаснимо особености и функције које остали облици говора остварују у делу. Полазећи од формулације која је дата у *Речнику књижевних термина* (1992) да је монолог „у најширем значењу разговор са собом, пред публиком или без ње“ можемо препознати да је заправо овакав облик приказивања радње усмерен на сâм лик, односно на посебан облик супротстављања гласова у самом себи. Осим приповедачког,

лирског и драмског монолога истиче се да „у прози постоји још и тзв. унутрашњи монолог“ (РКТ 1992, 448-449). За даљу анализу од посебног значаја биће осврт на дефиницију унутрашњег монолога коју налазимо у *Речнику књижевних термина* (2007): „Покушај књижевног изражавања подсвесних процеса, односно процеса људске свести у којима мисли и осећања нису рационално артикулисани, немају логичку, граматичку ни хронолошку сређеност, те се приказују у формирању или ређају у слободним асоцијацијама“ (РКТ 2007, 897). Немоћ јунака за било коју акцију условљава опстајање унутрашњег монолога, па приповедање тече у форми првог лица. Истражујући својства унутрашњег монолога код Толстоја и Џојса, Љ. Јеремић (Јеремић 1993, 35) подсећа: „Уобличивши нову прозну технику, (унутрашњи монолог и ‚ток свести‘) ови писци, уз минимално ауторско учешће, изводе на сцену саму свест, алогично и хаотично претакање чулних утисака, емоција, успомена и жеља својих ликова“. Унутрашњи монолог је употребљен да би наративно осликао душевно стање личности која је у фази својих недоумица, премишљања, моралног и физичког раскршћа, незадовољства постојећим и немогућности да промени неминовност догађаја који је окружују. Функција унутрашњег монолога није једноставна и једнозначна: углавном иде уз оскудан дијалог, открива психичко стање јунака, указује да се личност спори са собом, али успева да својим обликом обухвати расуђивања и закључке ликова. Најинтензивнија функција унутрашњег монолога која, као врста позадине сенчи семантичке равни дела, остварује се управо кроз линију обједињавања основних идеја дела. Било да је окренут ка прошлости, садашњости или будућим тренуцима, унутрашњи монолог обликује приповедачки ток с гледишта самог књижевног лика.

Софка је изузетно богато и сложено грађен лик, вероватно најдубљи женски лик у нашој књижевности.¹ Изузетан је положај који јој је дат у роману; управо кроз њена чула је све преломљено; њена свест је подигнута на раван са које се роман као целина приповеда. Због тога, њено тело није дато само онако како би га спољње око видело, као тело-објекат, већ опис често креће изнутра, из субјективног телесног осећања.

1 Полазећи од њене спољашњости, која је према њеном унутрашњем свету тако скромна, наглашена је најпре њена чувена лепота, телесна лепота, за коју се каже да „она друга, истинска, виша, која се не рађа често, не вене брзо.“ Међутим, оно што Софкин лик чини изузетним, није њена изванредна лепота, нити њено толико чулно тело. Јесте и то, али није само то.

1.2. Неречени унутрашњи монолог

У слику куповине Станковић уплиће неречени унутрашњи монолог да би остварио згушњавање уметничког језгра у роману. Као израз душевне немоћи коју изнова открива у смеху оца, Софка² спознаје ток његових мисли.

Пр. 1:

Јасно је видела како се у том његовом осмеху крије јеткост, бес и подсмех на све: и на њу, Софку, јер, ето, девојка добила мужа, своју кућу, па већ почела да се гоји; и на мужа јој, Томчу, јер га видео како срећан облеће око ње. За Софку је тај његов осмех говорио: „О, о, погле, ови баш почели да живе; погле како се удесили. А ја овамо могу без ичега. Ја и њена мати ништа, заборавили на нас!“ (Станковић 2002, 257)

1.3. Речени унутрашњи монолог

Магдине речи, видећи да ће купљено вино ускоро нестати, пример су реченог унутрашњег монолога:

Пр. 2:

И као правдајући се за ту своју крађу, излазећи отуда говорила је себи, као светећи се Тонету:

- Ја, керпич! Завукао се као мољца. Пометао катанце, као да ће му неко све вино попити... (Станковић 2002, 101-102)

Поредећи представљање говора у роману и штампи Мајкл Шорт (КУТ 1999, 245), наводи да „новински извјештачи немају директан приступ мислима људи које интервјуишу, док романописци, који све оно о чему пишу измишљају, могу дозволити нараторима у својим романима привилегован приступ у мисли ликова.“

1.4. Дијалог

У приповедном току Станковића у *Нечистијој крви* минорно је присутан дијалог, који „у најширем значењу представља разговор између два или више књижевних јунака“ (РКТ 1992, 141). С обзиром на то да је фокус приповедања унутрашњи свет јунака, дијалози су

2 Потпуни крах Софка доживљава оног тренутка када ефенди-Мита долази по новац, који му је обећан за Софку. Сазнање да је продата, које се открива на самом крају, Софку, колико лепу, толико и горду, спустиће на само дно, а њен пад довести до краја. Иако нам је пре тога готово наговештавана могућа Софкина срећа у новој кући, поред Томче, који је само њој припадао и њу слушао, иако је та сељачка кућа Софки временом постајала „топлија, удобнија“, ипак је то само још једном преварено очекивање, изазвано тиме, што ни сама Софка није слутила да је отац продао, и зато се још покушала надати могућој брачној срећи уз Томчу.

кратки и једноставни. Примери потврђују да је доминантнији коментарисани него некоментарисани облик дијалога.

Пр. 3:

- Која је ова, бре, и чија? – изненађен, запрепашћен њеном лепотом а особито таквим њеним дрским, слободним држањем пита онај.
- Софка, ефенди-Митина! – чуо би се одговор. (Станковић 2002, 44)

Или Софкин разговор са Марком:

Пр. 4:

- Не могу, тато, уморна сам.
- Седи, седи, чедо. (Станковић 2002, 223)

У облику управног говора дијалошке секвенце се преносе у изворном облику, а не мењају се ни заменице, ни деиктички елементи (уколико се појаве). За разлику од унутрашњег монолога у којем је акценат на унутрашњем свету јунака, дијалог у делу има функцију да открије и употпуни идејни склоп дела и унесе ефекат сценске слике. Док употребом унутрашњег монолога писац остварује сукоб мисли и ставова у једној личности, има могућност да мења тон и ток асоцијација, дијалогом расветљава супротност најчешће два лика на равни њихових осећања и очекивања. Слојеви напетости и тензије се премештају из света једног јунака у свет између неколико јунака.

У већини примера дијалог наговештавају глаголи или изрази одвојени цртама, док код унутрашњег монолога ознаке на ортографском плану изостају. „Сам дијалог у роману, као композициони облик, нераскидиво је повезан са дијалогом језика који звуче у хибридима и дијалогизујућој позадини романа. Зато је дијалог у роману дијалог посебне врсте ...Он је бременит бесконачном разноврсношћу сижејно-прагматичких дијалошких супротстављања...“ (Бахтин 1989, 127).

1.5. Неуправи управни говор

Нарочито занимљив облик говора који прожима многе ситуације у роману јесте тзв. доживљени говор који „представља вид приповедног дискурса помоћу којег се у наративном тексту предочавају мисли и говор јунака“. (РКТ 1992, 154) За наведени облик говора постоји још термилошких решења: слободни индиректни говор (РКТ 1992, 154), постварени директни говор (Бахтин 1980, 151), слободни индиректни говор (КУТ 1999, 257), слободни неуправни говор, неправи управни говор. Ми ћемо у даљем тек-

сту користити термин неправи управни говор. С обзиром на то да се у оквиру неправог управног говора комбинују два гласа, и јунака и приповедача, није једноставно разграничити и препознати овај облик. Како се наводи и у РКТ 1992, „не постоји никакво недвосмислено граматичко својство на основу којег би се он могао издвојити“ (РКТ 1992, 154). За разлику од унутрашњег монолога који је дат у првом лицу, неправи управни говор је исказан у трећем граматичком лицу и изостају уобичајени индикатори који указују на то да је уведен говор јунака. Формална својства по којима се може разазнати неправи управни говор јесте управо лексичка и фразеолошка подлога карактеристична за одређени лик, његово мишљење и став. Заједничко својство са унутрашњим монологом тиче се улоге коју остварује у делу: употпуњује идејни ток, потенцира на унутрашњем плану јунака и својом обличком „скривеношћу“ расклапа изнутра драматичне моменте о којима се говори. Аутор нам нигде у неправом управном говору експлицитно не напомиње тренутак прелаза помоћу изричног глагола („мислио је, осећао је“ и сл.) и везника, тј. границу од које даје свој глас јунаку. Управо тада постоји облик интерференције текста приповедача и текста актера о коме прецизно говори Мике Бал: „Сигнали персоналне језичке ситуације актера и (им)персоналне језичке ситуације приповедача се укрштају“ (Бал 2000, 36). Описујући у *Уводу у књижевности* употребу неправог управног говора у књижевности (Шкроб 1986, 216) аутор наводи да „остварене могућности ове приповиједне технике још нису ни све побилежене а некмоли типолошки описане“, док Мајкл Шорт истиче његову употребу за постизање дистанце.

У поступку којим Станковић успева да изворни исказ ликова преведе у говор аутора препознајемо коришћење следећих средстава: адекватно прилагођава облике заменица и примењује другачије граматичко лице код употребе глаголских облика. У *Нечистој крви* се не појављује најуобичајенија форма у којој долази до преласка са једног на други ниво, дакле, приповедач не ствара облик индиректног говора. С обзиром на то да у роману доминира облик прожимања приповедног текста и текста ликова, у наставку ћемо издвојити примере неправог управног говора.

Описујући однос ефенди Мите према Софки, писац разоткрива сплет његових сећања. Покушај да претворимо, тј. вратимо у могућу изговорену форму део следећег примера, потврђује умешност писца да влада језиком и представи мисли лика као реченицу која може бити изречена: *Што овако леја Софка није мој наследник или*

Што ме њене танке уснице подсећају на мајтер какву сам је први пут видео и сл.

Пр. 5:

Као да из самих очију сузе иду, уста почну да се покрећу и влаже се. Никако не може да је се нагледа, једнако као у Софкиним очима и устима налазећи и сећајући се нечега. Ко зна чега? Да ли нечега не-прежаљеног и ненађеног? Да ли што овако лепа Софка није мушко, његов наследник? Да ли што га њене танке уснице, детиње али црне очи и мало, тамно чело, са већ дугом косом, подсећају на матер, на онакву какву је први пут видео, први пут се њоме занео? (Станковић 2002, 28)

Приликом преношења туђег говора у ауторски контекст, држава се предметни садржај и првобитна конструктивна независност. „Ауторски исказ, који је у свој састав примио други исказ, изграђује синтаксичке, стилистичке и композиционе норме за његову делимичну асимилацију“ (Бахтин 1980, 129).

Иако није представљена као изговорена мисао Софкине мајке Тодоре, у следећем примеру уочавамо могућност „враћања“ из трећег у прво лице:

Пр. 6:

Јер, за Бога – говорила би јој тада мати, сва срећна – откуда она сме [ја смем] допустити да Софка ма каква изађе. Таман! Треба онда још и он, њен отац, случајно да наиђе, затекне је такву, или да чује да је таква, овлаш и како не треба обучена, па како би [бих] онда смела на очи да му изађе [изађем] а камо ли да се усуди [усудим] и да га погледа [погледам]! (Станковић 2002, 38)

Када се ауторска реч укључи у туђи говор, тежећи да разложи његову компактност и да га раствори, такав стил преношења туђег говора називамо, како наводи Бахтин (1980) *сликарским стилем*. „Његова је тенденција да избрише оштре спољашње контуре туђег говора. При том је сам говор у знатно већем степену индивидуализован; осећање разних аспеката туђег исказа може бити танано издиференцирано“ (Бахтин, 1980, 134). Пример наведеног је и следећи део романа који се односи на служавку Магду:

Пр. 7:

Она, као увек, спавала би подбочене главе о руку, обучена, чак и са папучама – јер, за Бога, сутра чим зора, она мора да порани [морам да пораним], прва она устане [прва да устанем], толики је [ме] посао чека! (Станковић 2002, 75)

Неправи управни говор поседује особину дволикости, па је „њен *specificum* управо у томе што ту одједном говоре и јунак и аутор, што се ту у границама једне језичке конструкције чувају акценти двају различито усмерених гласова“ (Бахтин 1980, 165).

Како преношење туђег говора приликом преласка са управног на неуправни говор условљава интерференцију, Новица Петковић запажа да је Станковићева „синтакса добрим делом сложена и замршена зато што је густо премрежена конструкцијама с туђим говором“ (Петковић 1988, 64).

Књижевни критичари су, проучавајући језик и стил Борисава Станковића, били склони да му припишу бројне недостатке у вези са граматичким неправилностима реченице, као и несигурном синтаксом (Скерлић). Тек је Новица Петковић расветлио тај сплетени мозаик пишчевих спонтаних, али и дубоко мисаоних реченичних формулација, не заборављајући да су „досадашње анализе Станковићевог језика непотпуне и једностране највише зато што су га извучиле из приповедног ткива и посматрале самостално“ (Петковић 1988, 55). Необичност и неуобичајеност организације Станковићеве реченице, њена пренатрпаност и разуђеност најупечатљивији ефекат постижу у облику унутрашњег монолога, а најнеухватљивија синтаксичка нит, као резултат такве јединствене структуре, скривена је у неправом управном говору. Станковићева реченица је комплементарна моделу неправог управног говора, јер употпуњује елементе од којих је састављен. Наведено потврђујемо следећим: изостају глаголи који уводе неуправни говор, неправи управни говор није у функцији директног објекта, а експресивни конституенти се преносе у изворном облику. На Станковићеву склоност да у већој мери користи у оквиру истог исказа више пута идентичну језичку јединицу указује Р. Симић (Симић 1977, 34). Репетитивност тако постаје посебна особина Станковићеве прозе која, између осталог, има важне функције: најпре да укаже на доживљаје лика, а на другој позицији, по реду, да истакне ауторову окренутост читаоцима. Тако, често понављајући апозицијске спојеве (*она – Софка, он – ефенди-Миџа*) писац повећава информативност изказа на плану синонимије. „Тиме је постигнута узлазна градуираност у секвенци: постпонирани елемент, потпомогнут деиксом који најављује, али не специфира сређени садржај и тиме појачава радозналост, добија врло истакнуто место. У први план иступају конотативни елементи везани за основни мотив“ (Симић 1977, 35). Несумњиво присуство гласа аутора, које чини контраст затвореној структури неправог управног говора, потврђује се и ко-

ментарима омеђеним заградама са функцијом блиском драмским дидаскалијама: „Ево ја ћу, ја ћу да је храним чувам. А ти, ти? (То се сигурно односило на матер, њену сестру.)“ (Станковић 2002, 96-97).

2. Закључак

Анализом типова говора у роману *Нечистија крв* дошли смо до следећих закључака. Најпре можемо потврдити да је у структури романа доминантан тип говора унутрашњи монолог, јер се јавља у највећем броју примера ексцерпираних грађе. Треба нагласити да је неречени унутрашњи монолог присутнији у Станковићевом делу од његове изречене варијанте, чиме је постигнут ефекат откривања унутрашњег света јунака и расклапање њихових мисаоних секвенци. Контрастно унутрашњем монологу, дијалог у облику управног говора заузима најмање приповедне равни, а одликују га једноставност, јасноћа и елиптичност. Најзанимљивији и истраживачком оку најкомплекснији облик говора представља у *Нечистој крви* неправи управни говор. Трећим граматичким лицем без уобичајених индикатора, овај облик говора уклопљен је у ток Станковићеве реченице да би достигао интерференцију говора наратора и говора ликова. Тако остварен облик неправог управног говора представља могуће/неизговорене речи ликова. Преламањем тачака гледишта променом заменичког облика и граматичког лица постигнуте су следеће функције: откривање идејног склопа дела, осећања и карактера ликова, али истовремено развијање и динамизација радње. Иако ликови експлицитно не износе своје ставове, присуством овог облика говора, који се може јавити у различитим размерама ствара се утисак изговореног и живог језика, а истовремено дубоко продире у емотивни и психолошки свет јунака.

Литература

- Бал 2000: Мике Бал, *Наратологија*, Београд: Народна књига-Алфа.
 Бахтин 1980: Михаил Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
 Бахтин 1989: Михаил Бахтин, *О роману*, Београд: Нолит.
 Богдановић 1956: Милан Богдановић, „Борисав Станковић“, у: *Сабрана дела, књ. 1*, Београд: Просвета.
 Винавер 1975: Станислав Винавер, „Бора Станковић и пусто турско“ у: *Критички радови Станислава Винавера*, Нови Сад: Матица српска.

- Дучић 1974: Јован Дучић, „Борисав Станковић“, у: *Сабрана дела, књ. 1*, Београд: Просвета.
- Јовичић 1962: Владимир Јовичић, Структура и конструкцијска функција Станковићеве реченице, *Књижевна историја* 1/3, Београд: 1962, 541-561.
- Јеремић 1993: Љубиша Јеремић, *Глас из времена: огледи и криптике*, Београд: Београдски издавачко-графички завод.
- Кашанин 1961: Милан Кашанин, *Пронађене ствари*, Београд, Просвета.
- КУТ 1999: *Како укротиш ти шексти*, приредила Славица Перовић, Подгорица: Октоих, Институт за стране језике.
- Лазаревић 1937: Бранко Лазаревић, *Огледи*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Петковић 1988: Новица Петковић, *Два српска романа*, Београд: Народна књига.
- РКТ 1992: *Речник књижевних шермина*, уредник Драгиша Живковић, Београд: Нолит.
- РКТ 2007: Тања Поповић, *Речник књижевних шермина*, Београд: Логос Арт.
- Скерлић 1964: Јован Скерлић, „Б. Станковић: Нечиста крв“, у: *Сабрана дела, књ.5*, Београд: Просвета.
- Станковић 2002: Борисав Станковић, *Нечиста крв*, Земун, ЈРЈ: Публик-практикум.
- Ђоровић 1970: Владимир Ђоровић, „О Б. Станковићу“, у: *Сабрана дела, књ. 3*, Београд: Просвета.
- Симић 1977: Радоје Симић, „Структура и функција приповедног исказа у прози Борисава Станковића“, *Књижевна историја* 37, 25-46.
- Шкроб 1986: Зденко Шкроб, *Увод у књижевности*, Загреб: Глобус.

Milica Milojević

ON SPEECH MODES IN THE NOVEL THE IMPURE BLOOD

Summary

The paper gives an account of the speech modes and their functions in the prose style employed by Borisav Stanković in his novel *The Impure Blood* (Serbian: *Nečista krv*). The internal monologue (the said and the unsaid) is set as the most essential and most dominant speech mode within the novel, accordingly, the dialogue specifics and functions, as well as the functions of the unreal direct speech. The conclusion to be derived was that, unlike the internal monologue, the dialogue taking on the form of the direct speech occupies the least of the narrative segments. From the material that was excerpted, the most intriguing and the most complex of the modes to be researched from a scientific point of view was the unreal direct speech.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

Јелена Максимовић

СЛИКАРСКИ СТИЛ ПРЕНОШЕЊА ТУЂЕГ ГОВОРА У НОВИНСКОЈ РЕПОРТАЖИ (вербално-аналитичка модификација шаблона индиректног говора)

У овом раду је анализирана вербално-аналитичка модификација индиректног говора у новинској репортажи, за коју Бахтин каже да припада сликарском стилу преношења туђег говора. Анализом примера из српске новинске штампе показано је на који начин се овим видом преношења туђег говора врши истицање социјалекатских, дијалекатских и сл. језичких црта и тиме доприноси карактеризацији *говорне личности*. Издвојени су следећи типови: тип (1) чине туђе речи под наводницима, тип (2) чине туђе речи без знакова навода, тип (3) чине примери у којима је тачка гледишта репортера приближена тачки гледишта актера. У оквиру појединих типова вршена је даља подела на подтипове.

Кључне речи: дијалог, репортажа, публицистички функционални стил, индиректни говор

1. Све врсте масовних медија, којим год каналом и кодом да преносе своју поруку (писаним или звучним подтипом вербалног кода, фотографијом или покретним сликама праћеним речју, електронским путем), упућене су на дијалог као темељну форму комуникације. У репортажи која говори о неком догађају и његовим актерима увек постоје две врсте дијалога – са једне стране, новинар је пре писања репортаже обавио разговор са учесницима догађаја, а са друге, његово обраћање читаоцу јесте у монолошкој форми, али и тај монолог можемо посматрати као форму дијалога у коме реципијент поруке пасивно учествује јер „разговора нема без Другог чак и кад се он налази у нама“ (Станојевић, 2004: 17). Такође, Мукаржовски (1986: 116) наглашава „да су монолог и дијалог истовремено присутни у свести говорника током сваког акта говорења“. Како се и монолог и дијалог јављају „као канонизовани скупови одређених језичких средстава“ (Мукаржовски, 1986, 104), а медији почивају

на овим облицима комуникације, пред нама је задатак проучавања тих језичких средстава у конкретним публицистичким жанровима (вест, чланак, уводник, писмо, отворено писмо, приказ, памфлет, преглед, дневник, фељтон, интервју, хроника, извештај (Тошовић 2002: 242)).

Репортажа као публицистички жанр говори о друштвеним збивањима, чију атмосферу новинар преноси „описом и дијалогом сличнима опису и дијалогу у књижевноме дјелу“ (Силић 2006: 79), при чему долази до „преплитања дијалога и монолога, номинације и апелације, првог лица једнине (неприкривеног „ја“ као знака нечег непосредно доживљеног) и првог лица множине“ (Тошовић 2002: 254). За разлику од вести, репортажа као жанр дозвољава субјективни доживљај аутора, па је присутнија употреба стилски маркираних језичких средстава. Стога је у журналистичкој литератури сврстана у белетристичке жанрове, заједно са цртицом и фељтоном (Тодоровић 2002: 63), које од фактографских и аналитичких жанрова одвајају управо језичко-стилске црте. Такође, стилистичка литература репортажу на основу ових особина одређује као *књижевноновинарски жанр*, и то жанр најсличнији књижевноуметничкој приповетки (Силић 2006: 79), тј. *књижевнојпублицистички* јер у њему доминира приповедање (Тошовић 2002: 250).

У овом раду, анализу ћемо ограничити само на неуправни говор у новинској репортажи. Под неуправним говором се подразумева „туђ говор пренијет у приповједачев текст тако да му се промијенила морфолошка и синтаксичка структура, а само садржај остао исти. Главна је реченица приповједачева и садржи тзв. *verbum dicendi*, а уза њ се везују говорникове ријечи у облику зависних реченица с измијењеним глаголским временима и начинима, редом ријечи и др.“ (Живковић, 2001). У литератури се срећу различити термини за неуправни говор. Тако Лорк у књизи „*Die Erlebte Rede*“¹ даје термин *саопшћени говор*, односно (*berichtete Rede*) супротстављајући га директном говору, за који користи термин *речени говор* (*gesprochene Rede*) (према: Бахтин 1980: 169).

Бахтин (1980: 145-150) издваја две главне модификације индиректног говора: предметно-аналитичку и вербално-аналитичку и један прелазни тип који назива импресионистичким. У првој се „не чува толико конструктивна колико смисаона компактност и самосталност“ и честа је у научном, филозофском и политичком дискурсу, „где се морају излагати и упоређивати туђа гледишта о предмету и где се с њима треба разграничавати“. Вербално-ана-

1 Lorck, Étienne: *Die Erlebte Rede*, Heidelberg, 1921.

литичка модификација „у индиректну конструкцију уводи речи и обрте туђег говора који карактеришу субјективну и стилистичку физиономију туђег исказа као израза“, тј. чува експресију туђег исказа. На тај начин туђи говор остаје индивидуалиован, задржава своје језичке специфичности, али није дат у виду компактног, целовитог исказа, већ је у ауторски текст ушао фрагментарно, најчешће под наводницима. Овај стил преношења туђег говора Бахтин назива *сликарским* (1980: 134).

„Један једини учесник не одлучује ни о избору језичких средстава у дијалогу; доказ за то јесте околност да за време дијалога сваки од учесника може употребљавати други функционалан језик...“ (Мукаржовски 1986: 104). Код вербално-аналитичке модификације индиректног говора можемо говорити о преношењу дијалога између новинара и актера догађаја. При том новинар може убацивати у текст речи актера дате под наводницима или без њих. Што је актеров говор удаљенији од стандардног језика, било да је реч о дијалекту, социолекту или било којој другој варијацији језичког система, то су сигнали вербално-аналитичке модификације уочљивији. Језички специфичне црте су стилски маркиране и одударају од говора новинара који би требало да се служи стандардним језиком. Ако речи новинара, тј. наративни комплекс у репортажи посматрамо као монолошку манифестацију, а она по својој природи представља „једини и непрекинути комплекс“ (Мукаржовски 1986: 108), приметимо да у случају вербално-аналитичке модификације индиректног говора долази до разбијања тог комплекса и сударања двају контекста, до контрастирања двају функционалних стилова, чиме се изазива ефекат сличан оном у драмском дијалогу. Такође, репортер на неким местима у тексту приближава тачку приповедања тачки гледишта актера о коме репортажа говори.

2. У овоме раду анализа неуправног говора вршиће се на основу употребе у једноме жанру публицистичког стила – репортажном. До сада, колико нам је познато, нису вршена истраживања на овоме типу корпуса.

У корпус овог рада ушле су репортаже из дневне и недељне штампе, при чему смо као изворе користили архиву крагујевачког недељника *Светлост*² и електронска издања дневних новина *Блиц*, *Политика* и *Борба*, а репортаже су објављене у овим медијима у временском интервалу од новембра 2008. до октобра 2009.

2 За коришћење овог извора захвалност дугујемо новинарки овог листа, Марији Мисити, која нам је омогућила приступ архиви.

2.1. Класификациони критеријуми одабрани су на основу корпуса. Општи критеријуми издвојени су на основу литературе, тј. на основу типа преношења туђег говора, а даље су формиран на основу грађе.

3.1. Први тип вербално-аналитичке модификације неуправног говора (тип 1) представљају туђе речи под наводницима³ убачене у индиректни говор или говор наратора: „Неко викну „срећно!“ и лифти поче бучно да пропада кроз прохладно рударско окно брзином од шест метара у секунди. [...] Оглашава се звоно, на табли се пали лампа „транспорт људи“ [...] Понеки осмех, поздрав „срећно“ и сутра поново у јаму!“ (Blic Online, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=115418>); „... начинио је породичну гробницу са спомеником од „тешког“, црног, мермера [...] Ово не би било необично да Милункина слика, у протеклих две и по деценије, није „сама од себе“, три пута падала са постамента [...] Милунка Најдановић (103) из Церовца у Шумадији чило живи „сточетврту“, иако је, каже, у свом дугом и мукотрпном животу много тога „претурила“ преко главе. [...] И поред тога што је „начела“ четврту годину другог века мукотрпног живота [...] може лако да се врати у „њено време“, на опште задовољство младих. [...] Не само због, у то време, најмодернијег одела и „ниске“ од двадесет дуката који су јој висили о врату [...] Млади су, каже, могли само да „меркају“, срамежљиво изражавају симпатије, али су „задњу реч“ имали старији. [...] Наочита девојка је „истерала своје“, [...] Свакоме је, сматра, „писано“ колико ће да поживи и када му ваља да се запути „на онај свет“. Сећа се старица много тога, али не и када је ишла лекару. [...] живи и храни се „као сав остали свет““ (Светлост, 16. 7. 2009, 38); „Тако је крагујевачки „тазе“ пензионер започео бављење корисним хобијем...“ (Светлост, 24. 9. 2009, 44-45); „Овде се још приповеда о старом завичају, открива на кога је „вриједан“ овај или онај спортиста. [...] Спасо Јањић каже да то подразумева баш све „и снагу и брзину и технику и храброст“. [...] У Гајдобри и старо и младо говори ијекавицу са мало архаичним источнохерцеговачким наречјем, која се учи од колевке и кажу да је „конзервирана“ и тиме „чистија“ од данашњег говора у старом завичају“. (Blic Online, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=67198>); „Савет наше саговорнице Панчевке Данице Бајић јесте да пре доласка направите списак ствари које су вам потребне, јер је „мамипара“ на сваком кораку“. (Политика Online, <http://www.politika.rs/rubrike/Magazin/U-Panchevu-svega-ima.sr.html>); „Власник

3 Наводници искључују иронију, подразумевају други тип језичког варијетета (дијалекат, социолекат...).

приватизоване ваљевске фирме Крушик Опруге Драган Милошевић из Шапца најавио је продају фирме "у целини или у деловима". [...] Милошевић се на тај корак одлучио после трогодишњих напора да фирму "постави на ноге" због тога што је, како каже, схватио да ју је купио "грешком јер је била намењена другоме". (Borba Online <http://www.borba.rs/content/view/10174/83/>); „...свака кућа имала „тамић“ (Blic Online, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=117717>).

Навешћемо неколике напомене уз поједине примере дате у оквиру типа 1. Синтагма *ирансијорш људи* издвојена је стављањем под наводнике због ироније новинара, тј. његовог неслагања са незграпном језичком конструкцијом. Сличан случај иронијске употребе наводника налазимо и у примеру *продају фирме "у целини или у деловима"*, као и у примеру *купио "грешком јер је била намењена другоме"*. У примеру *Свакоме је, смајтра*, „писано“ *колико ће да поживи...* знаци навода нису били неопходни, јер се глаголом *смајтра* упућује на други тип текста. У овом примеру имамо двоструко наглашавање вербално-аналитичке модификације неуправног говора: метатекстуално (глаголом *смајтра*) и формално (наводницима). Још један пример представља отклон од пуког преношења туђих речи стављањем под наводнике. Реч је о следећем примеру: *Овде се још приповеда о сшаром завичају, ошкрива на кога је „вриједан“ овај или онај сијоршисша*. Наиме, реч под наводницима је ијекавизам, истакнут формално у ауторском говору писаним екавицом (*приповеда*). На тај начин се истиче једна компонента говора становника Гајдобре, тј. ијекавски изговор овог дијалекта.

За сликарски стил преношења туђег говора битно је оно што Стана Ристић (2004: 231) назива личносним начелом у функционисању експресива. Наиме, она истиче да је се у експресивима „остварује „говорна личност“ (његова субјективна оцена, емотиван однос и експресивно деловање), што се на комуникативном плану реализује као експресивни говорни чин са одговарајућом илокуцијском снагом упућеном на реципијенте“. Стереотипност учесника комуникације је још један појам значајан за предмет нашег проучавања, а он представља „однос надређености/подређености на основу социјалне, статусне, полне, узрасне и сл. припадности учесника комуникације“ (Ристић 2004: 224).

Тип (1.1) чини експресивна лексема формално истакнута у оквиру ауторског текста стављањем под знаке навода. У оквиру овог типа издвојили смо три подтипа: подтип (1.1.1) чине именички експресиви, подтип (1.1.2) глаголски експресиви и подтип (1.1.3), који

чине експресивни придеви преузети из туђег говора и формално истакнути наводницима.

Тип (1.1.1) Именички експресиви: *мамипара*⁴, *шампић*⁵, *ниске* од двадесет дуката.

Прва два експресива припадају жаргонској лексици и илуструју *зоворну личност*. У првом случају реч је о Панчевки која даје субјективну оцену упорности продавца на бувљој пијаци и вредности њихове робе. У другом случају, реч је о емотивном односу власника према јефтином камиону, веома погодном за шверц, од кога живе. Последњи пример је стилски маркиран, илуструје говор старице, а за денотат има назив комада накита који су некада жене носиле уз народну ношњу.

Тип (1.1.2) Глаголски експресиви: *меркају*, *писано је*⁶.

Глаголски експресив *меркају* можемо одредити као глагол са значењем „перципирати чулом вида – (у)гледати, посматрати“⁷, а такође га можемо подвести под експресиве са хипокористичним значењем, који представљају „стилска средства за исказивање нежности, симпатије или ласкања у фамилијарној, интимној комуникацији“ (Ристић 2004: 129).

Тип (1.1.3) Експресивни придеви: *шешиког*⁸ (црног, мермера), *тазе*⁹ (пензионер), *конзервирана*¹⁰ (и тиме) *чистија*¹¹ (од дана-

4 „мамипара ж 1. *ствар која мами човека да је кући (иако му није потребна)*. — Намеће му [да купи] неке беспослице и мамипаре, огледалца, паунова пера и пиштаљке од црвена шећера. *Андр. И. 2. онај који измамљује ђаре, варалица*. — Има тамо мамипара, чувај се од њих као од огња. *Лал.*“, (РМС, 290)

5 Објашњење овог појма потражили смо у електронском речнику сленга (<http://vukajlija.com/tamis>), где стоји: „Камион настао половином прошлог века у бившој СФРЈ републици Словенији, тачније Марибору, стога се и зове ТАМ Творница аутомобила Марибор“. Занимљиво је да у додатном објашњењу стоји још и то да је ово возило „популарно код Рома из свих крајева, најчешће Драгиње код Шапца“, будући да репортажа у којој смо пронашли овај хипокористик говори управо о Ромима из поменутог насеља.

6 „писано је (у књизи судбине) *суђено је, одређено је од судбине*“ (РМС, под *писати*, 433)

7 Овај тип налазимо у оквиру класификације коју даје Стана Ристић (2004: 124-126), иако она углавном наводи примере негативне конотације.

8 „*шврд, чврст*. — Осјећају се више уморни но да су. . . најтежу земљу копали. *Ћип.*“ (РМС, под *тежак*, 164)

9 „*тазе* прид. непром. тур. в. *свеж*: ~ пециво, ~ вода. — Имам за тебе овамо нешто тазе и кисело, па одмах мамурлук да ти прође. *Маиш*. фиг. Девојке су га звале да свира, а жене да извади из торбице своје. . . тазе сплетке. *Петир*. В. Види се да си ти тазе партизан. *Чол.*“ (РМС, 125)

10 „(са)чуваши у *нейпромењеном стању*. — Фолклор [је] као културно наслеђе драгоценост коју треба конзервирати. *КН 1956*“ (РМС, 820, под *конзервирати*);

11 „*фигуративно...који одговара одређеним правилима, нормама, законима, правилан*. — Говор вам није баш најчистији. *Шайч*. Чисту . . . штокавштину није волио. *Крл.*“ (РМС, 883, под *чист*)

шњег говора), *вриједан*¹² (спортиста).

Поред тога што припадају различитим слојевима лексике и на тај начин карактеришу тип говорника, сви наведени придеви нису наведени у свом основном, већ у фигуративном значењу.

У једној од анализираних репортажа налазимо поздрав, елидирану реченицу *срећно!*, која се јавља у овом облику на почетку главе рејорџаже, и без узвичника на крају *џоџ џасуса*. Такође, једним примером је засџуиљен редни број *сџочейврџу* (годину).

Тип (1.2) Конструкције издвојене из туђег говора и унете у говор репортера под наводницима:

Тип (1.2.1) Фразеологизми из разговорног стила, који представљају глаголско-именичке експресиве и фамилијаризују комуникацију: *џреџурила мноџо џоџа џреко главе, начела чейврџу џодину, иџтерала своје, џосџави фирму на ноџе*.

Тип (1.2.2) Разговорном стилу припадају и синтагме у чијем се центру налази именска јединица: *сама од себе, у њено време, задњу реч* (имали старији).

Тип (1.2.3) Конструкције које у свом саставу имају лексему *свей*¹³: (да се запути) *на онај свей*, (живи и храни се) *као сав остали свей*,

Конструкција *џрансџорџ људи* уметнута је у говор репортера као обележје језика рударске струке.

Тип (1.2.4) чине напоредне конструкције. Пример *и снаџу и брзину и џехнику и храброст* представља „емфатички џолисиндеџ, којим се истиче значај сваког од чланова координираног низа“ (Ковачевић 2000: 327), па представља синтаксостилему¹⁴. Што се тиче примера (најавио је продају фирме) *у целини или у деловима*, ако се под *фирмом* подразумевају људи који раде у њој, онда и продаја људи у целини или у деловима звучи слично као и *џрансџорџ људи*. Реч је о незграпним и рогобатним конструкцијама којима се жели постићи административни тон. Њиховим уметањем у ауторски текст илуструје се говор делатника одређене привредне области. Употребом наводника код овог типа вербално-аналитичке моди-

12 „кадар, сџособан. — Чудно биће: сто срдаца од небеса свратит вриједно. *Маж*.“ (РМС, под **вредан**, 431)

13 У првој конструкцији, лексема *свей* је употребљена са значењем „људи, народ. — Старији свијет убрзо се заситио шетње. *Неим*. Милош је умео са светом, и био [је] велики вођ народа и у миру и у рату. *Јов*. С.“ (РМС, 677, под **свет**), док у другој конструкцији има значење „онај ~ е. *друџи, заџробни свей*“ (РМС, 678, под **свет**).

14 Синтаксичке фигуре „код којих онеобичење захвата израз или садржај синтагме или реченице у целини“ (Ковачевић, 1998, 28).

фикације наглашава се административни тон говора, дехуманизованост и одсуство смисла у бирократизованом језику.

Само у једном примеру под наводницима налазимо конструкцију с прилошком вредношћу: (купио фирму) *грешком јер је била намењена друżома*.

Дакле, у оквиру типа 1 више је именских јединица под наводницима, мада и глаголи могу бити стилогени, било да су употребљени самостално, било да су у склопу фразеологизама. Нестандардна лексика, придеви у фигуративном значењу, конструкције из разговорног стила, стављени су под наводнике и тако формално издвојени од ауторског комплекса у који су уметнути да изврше социјалну, старосну, територијалну карактеризацију актера репортаже.

3.2. Тип 2 представља вербално-аналитичку модификацију која подразумева туђе речи унутар наративног комплекса дате без знака навода: „И поред бројних сукоба и ратовања с Турцима, упркос великој жељи, Османлије нису успели да му доакају. Левачки хајдук је на онај свет отишао природном смрћу“ (Светлост, 10. 9. 2009, 44-45); „... породичну гробницу са спомеником од „тешког“, црног, мермера и на њему, уз слику покојника, по обичају који у овом крају влада, дао да мајстори ставе и слику његове супруге Милунке [...] На овом свету јој је, каже, поодавно досадило, али је схватила да она не одлучује о томе“ (Светлост, 16. 7. 2009, 38).

У последњем примеру глаголом *каже* наглашено је позивање на други тип текста, па је реч о метатекстуалном упућивању на туђи говор, сличном оном које смо имали у примеру из типа 1. За разлику од примера *Свакоме је, смајра, „писано“ колико ће да њој живи...*, овде немамо формално наглашавање употребом наводника.

Подтип (2.1) представљају особености говора актера на фонетском плану. Дијалекатске црте говора Рома из шабачког краја на фонетском плану пренете су коришћењем апострофа тамо где је изостављена фонема х (*’оће, неће и ’ слушају, за ’ леба*), вокал (*кол’ко*), код скраћивања речи (*два’ес*), али и код сажимања вокала (*иос’о*)¹⁵.

Типом (2.2) означили смо лексичке особености туђег говора унетог у ауторски комплекс без наводника. И у другом типу јављају се глаголски експресиви карактеристични за разговорни стил: глагол *доакајџи* и глагол *ђурнујџи* у значењу уложити (све паре гурнули у куће).

¹⁵ Приликом преношења сажимања вокала, новинар није поштовао правопис, али је доследно означио те карактеристике говора актера репортаже.

Особености на лексичком плану, које су биле доминантне у првом типу, у другом типу су мање заступљене – налазимо их само још у примеру стилски маркираног прилога *поодавно*.

Типом (2.3) означили смо морфосинтаксичке специфичности пренете другим типом вербално-аналитичке модификације. На морфосинтаксичком плану, као маркирана језичка црта, јавља се погрешна употреба падежних облика: зида само ко је у *Аустрију*; били у *ојшћину*; Био у *Аустрију*, сад му деца у *Аустрију*; све *до Хрватску*; да се са женом фотографише *пред своју велику и белу кућу*.

Уношење говорних црта актера може имати комичан ефекат, не само када се преносе одступања од нормe по којима је говор неке социјалне групе препознатљив, већ и уношењем духовитих конструкција као што је синтагма *мафија за киселе красџавце*, пренета из говора младог Рома који жели да нешто каже за новине, у којој се укрштају два неспојива семантичка поља – криминал и туршија.

Тип (2.4) чине синтаксичке особености туђег говора унете у наративни комплекс. На синтаксичком плану, говор актера се одликује испрекиданим, скраћеним реченицама, великим бројем краћих клауза у напоредном односу.

У оквиру подтипа (2.5) анализирамо уношење особености говора актера репортаже на текстуалном нивоу. Искази становника Драгиња улазе у ауторов говор, тако да текст тече непрекинуто, за разлику од типа 1 који је и формално издвојен у односу на наративни комплекс. Репортер преноси особености говора актера, које на текстуалном нивоу уочавамо као стилске фигуре понављања. Поновљени језички елемент постаје „комуникативно и експресивно (нај)значајнији“ (Ковачевић 2000: 291). Издвајамо неколико типова понављања у оквиру другог типа вербално-аналитичке модификације индиректног говора:

а) Анадиплоза, тј. ланчана или линеарна веза реченица у тексту (Ковачевић, 2000, 298), стилска фигура понављања у којој једна клауза проистиче из друге: *А пре, пре* се препродавало; Има и она велику и лепу кућу, а кад је *правила, правила* је кад је било среће, сад нема ништа, нико ништа *не прави*.

б) У последњој реченици, поред анадиплозичке имамо и полиптотонску ланчану везу реченица јер је лексема *продавати* поновљена и у измењеном облику. Пример за полиптотон, тј. позиционо неусловљено понављање исте лексеме у различитим облицима имамо и у реченици: *Ради* ограду, после ће кућу, *радио* је он још кућа. Такође, лексема *велики* употребљена је шест пута у различитим синтагмама које анализирамо у оквиру следећег подтипа.

в) Елифора се јавља у примеру:

пола села нема од чеџа да живи, цела општина нема од чеџа живи...

3.3. *Посебан подстић шииа 2 (шии 2а) имамо када је поред шуђеџ ѓовора без наводника којим је разбијен нарашћивни комплекс и сам ѓовор рејоршера добио језичке цртие својствене ѓовору акшера. Двоѓвор у рејоршажи о ромском насељу код Шайца огледа се у смењивању шииа 2 и шииа 2а. Зарад лакше анализе, издвојили смо посебно примере једноѓ, а посебно примере друѓоѓ шииа.*

„Свако ко прође кроз Драѓиње - већинско ромско насеље у оишштини Коцељева, на регионалном пушћу Ваљево-Шабац - засшане да се чуду начуди, боље осмотири низ сшрашних кућа, са велике каишје, велике шшрасе, и осшало све велико. [...] Дакле, Драгиње, уз асфалтни пут велике и беле куће, велике каишје са бели лавови и коњи разиграни, велике беле терасе, дворишта, где који празан и уз кућу, биће, припадајући базен. Упитамо се са човеком који поставља камену ограду пред једном од кућа, Слободан из Брдарица, представља се, зида ограду, камен природан, из Завлаке. [...] Пређемо преко пута, велика бела кућа са те велике беле терасе, испред празан и у плаво кружни базен. Од гараже, са неки алат у руке, капу на којој писало „криминалистичка полиција“, појави се ситан, старији човек, Душан Јанковић. (Blic Online, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=117717>)

Говор новинара приближава се говору актера пре свега на морфолошком плану, намерном погрешном употребом падежа: *низ сшрашних кућа, са велике каишје, велике шшрасе, и осшало све велико; велике каишје са бели лавови и коњи разиграни; велика бела кућа са шш велике беле шшрасе; са неки алати у руке, каиу на којој шшсало „криминалистичка полиција“*, појави се ситан, старији човек.

Примећујемо да је у издвојеним примерима за употребу падежа у говору репортера, лексема *велики* употребљена шест пута и да се намерним одступањем од норме у синтагмама у којима је она присутна наглашава грандиозност ромске архитектуре у насељу Драгиње, која је постала чак и предмет студентских семинарских радова на Архитектонском факултету.

И говор новинара одликује се изостављањем, као и говор актера. Нпр. *исшред шшразан и у шшаво (офарбан) кружни базен; каиу на којој (је) шшсало.*

3.4. Издвојићемо и један тип преношења туђеѓ говора специфичан по томе што се тачка гледишта репортера приближава тачки гледишта актера (тип (3)): *Збоѓ ошасности од мешана, ради се шшод*

највећим одрезом. Осам часова у смени. А онда, ојет̄ӣ назад ист̄им̄ љуш̄ем... (<http://www.blic.rs/reportaza.php?id=115418>).

Обезличеним реченицама почиње се репортажа о тешком животу рудара, репортер говори са неутралне позиције, да би у последње две наведене реченице пренео мисли самих рудара.

4. Сликарски стил преношења туђег говора, тј. вербално-аналитичка модификација индиректног говора омогућава истицање социјалекатских, дијалекатских и сл. језичких црта и тиме доприноси карактеризацији *говорне личности*. Анализом овог начина преношења говора издвојени су следећи типови и подтипови:

тип (1): туђе речи под наводницима

(1.1) експресивна лексема

(1.1.1) именички експресиви

(1.1.2) глаголски експресиви

(1.1.3) експресивни придеви

(1.2) конструкције из туђег говора

(1.2.1) фразеологизми из разговорног стила (глаголско-именички експресиви)

(1.2.2) именичке синтагме из разговорног стила

(1.2.3) конструкције које у свом саставу имају лексему *свеш̄*

(1.2.4) напоредне конструкције

тип (2): туђе речи без знака навода

(2.1) особености на фонетском плану

(2.2) лексичке особености

(2.3) морфосинтаксичке особености

(2.4) синтаксичке особености

(2.5) особености на текстуалном нивоу

тип (2а) говор репортера који је добио језичке црте својствене говору актера

тип (3): тачка гледишта репортера приближена тачки гледишта актера.

5. Да закључимо: вербално-аналитичка модификација преношење туђег говора омогућава истовремено неизмењено преношење садржаја туђег говора и језичку карактеризацију говорника, смештање саговорника у одређени друштвени, професионални, психолошки оквир. Она може варирати од формално издвојених појединачних речи, високе експресивности, преко уклопљености туђих израза у наративни комплекс, при чему се они јасно диференцирају од говора репортера, било емотивном обојеношћу, било

одступањем од норме или стилогеношћу до приближавања говора аутора текста туђем говору и коначно, вербално-аналитичка модификација може постати веома блиска унутрашњем монологу и доживљеном говору, као у последњем издвојеном типу.

Извори:

1. *Очи у очи са метаном* (Blic Online, 14.10.2009, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=115418>);
2. *Животи уз чукунунуке* (Светлост, 16. 7. 2009, 38);
3. *Тајна хајдуковог зроба* (Светлост, 10. 9. 2009, 44-45);
4. *Излечио и себе и друге*, (Светлост, 24. 9. 2009, 44-45);
5. *Гајдобра - село које извози рукометаше* (Blic Online, 26.11.2008, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=67198>);
6. *Градило се док је било среће* (Blic Online, 28.10.2009, <http://www.blic.rs/reportaza.php?id=117717>);
7. *У Панчеву свега има* (Политика Online, 4.10.2009, <http://www.politika.rs/rubrike/Magazin/U-Panchevu-svega-ima.sr.html>);
8. *Власник продаје приватизовану фирму* (Borba Online, 25.10.2009, <http://www.borba.rs/content/view/10174/83/>)

Литература:

- Бахтин 1980: М. Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
- Живковић 2001: Д. Живковић, *Речник књижевних термина*, Бања Лука: Романов.
- Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Стилистика и драматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Мукаржовски 1986: *Структура песничког језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Силић 2006: Ј. Силић, *Функционални стилови хрватског језика*, Загреб: Диспут.
- Станојевић 2004: Д. Станојевић, *Медији и начела дијалога*, Панчево: Мали Немо.
- Тодоровић 2002: Н. Тодоровић, *Новинарство – интерпретативно и израживачко*, Факултет политичких наука, Београд: Чигоја штампа.
- Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität.

Jelena Maksimović

**PICTORIAL STYLE OF TRANSMISSION OF ELSE'S SPEECH
(verbal-analytical modification of indirect speech)**

Summary

This paper analyses verbal-analytical modification of indirect speech in the newspaper report in Serbian daily and weekly newspaper. Analysis examines how usage of this type of indirect speech, as form of reported speech, helps reporter to portray speaking person. Author analyse the interplay of voices, of perspectives, the process of interaction between speaking subjects (reporter and actor of newspaper report) that is present in this written form of journalism, as part of popular culture. The focus is on speaking personality and individual characteristics of her speech present in newspaper-style.

Прихваћено за штампу јануара 2010.

АУТОРИ НАСЛЕЂА

Аница Глођовић

Рођена је 1978. године у Крагујевцу. Дипломирала је 2002. године на Филолошком факултету у Београду (студије у Крагујевцу). Ради као асистент на предмету Енглески језик на Катедри за општеобразовне предмете Природно-математичког факултета у Крагујевцу. Студент је докторских студија на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, на смеру Наука о језику.

Бранимир Станковић

Рођен је 1977. године у Скопљу, Македонија. Дипломирао је на Департману за српски језик Филозофског факултета у Нишу 2007. године. Полазник је докторских студија науке о језику Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу од 2008. године. Радио је као лектор, новинар, преводац и као лектор за српски језик при Филолошком факултету Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Великом Трнову, Бугарска. Учествовао је на пројектима „Истраживање говора Косова и Метохије“ Института за српски језик САНУ и „Локализација софтвера Mozilla“ Министарства за науку, технологију и информатичко друштво. Тренутно ради као асистент на Департману за српски језик Филозофског факултета у Нишу.

Бранка Миленковић

Рођена је у Крагујевцу 1976. године. Завршила је средњу школу Woburn Collegiate Institute у Торонту, Канади. Дипломирала је на Филолошком факултету у Приштини, на Одсеку за енглески језик и књижевност. Тренутно је на докторским студијама, смер Наука о језику на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, где већ десет година ради као лектор за енглески језик на Катедри за англистику. Учествовала је на домаћим и међународним скуповима и публиковала научне и стручне радове из области академског писања. Један је од коаутора књиге *Mastering Proficiency Skills in English – MAPS*, приручника за припрему полагања испита на Б2 нивоу. Области интересовања: примењена лингвистика и академско писање.

Дејан Каравесовић

Рођен је 1977. године. Дипломирао на Филолошком факултету у Београду, студије у Крагујевцу 2001. године. До 2007. запослен као асистент-приправник на катедри за Енглески језик и књижевност ФИЛУМ-а на предметима *Фонетика*, *Фонологија*, *Енглески језик – специјални курс* и др. Тренутно ради као лектор за енглески језик на истом факултету. Студент докторских студија ФИЛУМ-а од 2007. на смеру Наука о језику. Поља интересовања: синтакса глаголских облика, прагматика, превођење.

Горана Зечевић-Крнета

Рођена је 1978. године у Сарајеву. Дипломирала је шпански језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Докторске студије из језика похађа на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу, где је и запослена у звању асистента за ужу научну област Шпански језик. Предмети на којима је ангажована су Синтакса шпанског језика, Методи у настави страних језика, Методика наставе шпанског језика и Шпански као други страни језик, а

поља научног интересовања су синтакса и семантика шпанског језика, као и анализа грешака и контрастивна анализа српског и шпанског језика. Учествовала је на бројним међународним научним и стручним скуповима, углавном с радовима из области примењене лингвистике, и објавила је више чланака у домаћим и страним часописима и зборницима конференција. Више пута била је стипендиста Министарства за спољне послове и сарадњу Краљевине Шпаније (МАЕС) и Шпанске агенције за међународну сарадњу и развој (AECID). Од 2008. је члан СУНСЈС, а од 2009. године учествује као сарадник на пројекту Универзитета *Michel de Montaigne* из Бордоа, Француска.

Јелена Даниловић

Рођена је 1980. у Цељу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Београду (издвојено одељење у Крагујевцу) на Катедри за енглески језик и књижевност. Ради као лектор на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу и држи наставу из предмета *Интегрисане вештине енглеског језика 1* и *Други страни језик – интегрисане вештине 1 (енглески језик)*. Од 2008. је студент докторских студија на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, смер Наука о језику. Учествовала је на многобројним међународним конференцијама у земљи и иностранству и објавила радове из области примењене лингвистике. Коаутор је збирке тестова *MAPS: Mastering Proficiency Skills in English* са др Јованом Димитријевић-Савић и Бранком Миленковић. Области интересовања и истраживања: морфологија енглеског језика, социолингвистика, вокабулар и тестирање у настави страних језика,.

Маја Јовановић

Рођена је 1983. године у Крагујевцу. Дипломирала је енглески језик и књижевност 2006. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Од 2006. године ради у ОШ „Светозар Марковић“ у Лапову као наставник енглеског језика. Тренутно је на другој години Докторских студија, смер Наука о језику, на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Поље њеног научног интересовања је контрастивна и примењена лингвистика.

Сандра Чаушевић

Рођена 1983. у Крагујевцу, дипломирала је на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, на катедри за Енглески језик и књижевност 2007. године. 2008. године уписује Докторске студије из језика, такође на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Тренутно је запослена као професор енглеског језика у Средњој школи “Младост” у Петровцу на Млави. Поља научног интересовања јесу примењена лингвистика и то нарочито методика наставе енглеског језика и усвајање језика.

Сандра Стефановић

Дипломирала је на катедри за Англистику Филозофског факултета у Новом Саду. Постдипломске студије, одсек Методика наставе енглеског језика, уписала је 2004. године у Београду. Тренутно је на докторским студијама Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Публиковала је више радова из Примењене

лингвистике. Предаје енглески језик у Другој крагујевачкој гимназији и на Машинском факултету.

Семиха Реброња

Рођена 1983. године у Новом Пазару. Дипломирала 2006. године на Факултету хуманистичких наука у Новом Пазару, на групи за енглески језик и књижевност. Тренутно докторанд Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, Наука о језику. Области посебног интересовања: језик и глобализација, социолингвистика и контактна лингвистика. Тренутно се бави контактом српског и енглеског језика. Написала рад *Англицизми у називима електронских уређаја у српском језику* који је у припреми за штампу.

Соња Стојановић

Рођена је 1979. у Крагујевцу, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Групи за немачки језик и књижевност. Ради као професор немаког језика у Другој крагујевачкој гимназији у Крагујевцу. Учествовала је на међународним и националним конференцијама.

Тиана Тошић и Ивана Палибрк

Дипломирале су 2007. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Раде као асистенти на катедри за Енглески језик и књижевност. Студенти су друге године докторских студија, смер Наука о језику.

Јулијана Вулетих

Рођена 1962. у Крагујевцу, ради као лектор за немачки језик на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. Петогодишње студије германистике завршила на Хумболтовом универзитету у Берлину. Научна интересовања: примењена лингвистика, теорија превођења.

Милица Милојевић

Рођена је 1978. године у Крагујевцу. Дипломирала на Филолошком факултету у Београду, Наставно одељење у Крагујевцу на Одсеку за филологију, група Српски језик и књижевност. Докторске студије уписала 2008. године на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. Научна интересовања везана су за савремени српски језик, посебно област морфологије.

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. Радови треба да буду достављени електронски, у прилогу – као отворени документ (Word), на електронску адресу редакције *Наслеђа*: nasledje@kg.ac.rs.

2. **Дужина рукописа**: до 15 страница (28.000 карактера).

3. **Формат**: *фонти*: Times New Roman; *величина фонтиа*: 12; *размак између редова*: Before: 0; After: 0; Line spacing: Single.

4. **Параграфи**: *формати*: Normal; *први ред*: увучен аутоматски (Col 1).

5. **Име аутора**: Наводе се име(на) аутора, средње слово (препоручујемо) и презиме(на). Име и презиме домаћих аутора увек се исписује у оригиналном облику (ако се пише латиницом – са српским дијакритичким знаковима), независно од језика рада.

6. **Назив установе аутора (афилијација)**: Непосредно након имена и презимена наводи се пун (званични) назив и седиште установе у којој је аутор запослен, а евентуално и назив установе у којој је аутор обавио истраживање. У сложеним организацијама наводи се укупна хијерархија. Ако је аутора више, а неки потичу из исте установе, мора се, посебним ознакама или на други начин, назначити из које од наведених уснова потиче сваки од аутора. Функција и звање аутора се не наводе.

7. **Контакт подаци**: Адресу или електронску адресу аутор ставља у напомену при дну прве странице чланка. Ако је аутора више, даје се само адреса једног, обично првог.

8. **Језик рада и писмо**: Језик рада може бити српски, руски, енглески, немачки, француски или неки други европски, светски или словенски језик, раширене употребе у међународној филолошкој комуникацији. Писмо на којем се штампају радови на српском језику јесте ћирилица.

9. **Наслов**: Наслов треба да буде на језику рада; треба га поставити центрирано и написати великим словима.

10. **Апстракт**: Апстракт треба да садржи циљ истраживања, методе, резултате и закључак. Треба да има од 100 до 250 речи и да стоји између заглавља (наслов, имена аутора и др.) и кључних

речи, након којих следи текст чланка. Апстракт је на српском или на језику чланка. [Техничке пропозиције за уређење: формат – фонт: Times New Roman, Normal; величина фонта: 10; размак између редова – *Before*: 0; *After*: 0; *Line spacing*: Single; први ред – увучен аутоматски (Col 1).]

11. Кључне речи: Број кључних речи не може бити већи од 10. Кључне речи дају се на оном језику на којем је написан апстракт. У чланку се дају непосредно након апстракта. [Техничке пропозиције за уређење: формат – фонт: Times New Roman, Normal; величина фонта: 10; први ред – увучен аутоматски (Col 1).]

12. Претходне верзије рада: Ако је чланак био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени, при дну прве стране чланка. Не може се објавити рад који је већ објављен у неком часопису: ни под сличним насловом нити у измењеном облику.

13. Навођење (цитирање) у тексту: Начин позивања на изворе у оквиру чланка мора бити консеквентан од почетка до краја текста. Захтева се следећи систем цитирања, преовлађујући у науци о језику:

... (Ивић 2001: 56-63)..., / (в. Ивић 2001: 56-63)..., / (уп. Ивић 2001: 56-63)... / М. Ивић (2001:56-63) сматра да...[наводнике и полунаводнике обележавати на следећи начин: „“ / ’”]

14. Напомене (фусноте): Напомене се дају при дну стране у којој се налази коментарисани део текста. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења, назнаке о коришћеним изворима итд., али не могу бити замена за цитирану литературу. [Техничке пропозиције за уређење: формат – Footnote Text; први ред – увучен аутоматски (Col 1); величина фонта – 10; нумерација – арапске цифре.]

15. Табеларни и графички прикази: Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин, у складу с лингвистичким стандардом опремања текста.

16. Листа референци (литература): Цитирана литература обухвата по правилу библиографске изворе (чланке, монографије и сл.) и даје се искључиво у засебном одељку чланка, у виду листе референци. Литература се наводи на крају рада, пре резимеа. Референце се наводе на доследан начин, азбучним односно абецедним редоследом. Ако се више библиографских јединица односе на истог аутора, оне се хронолошки постављају. Референце се не преводе на језик рада. Саставни делови референци (ауторска имена, наслов рада, извор итд.) наводе се на следећи начин:

[за књигу]

Јакобсон 1978: Р. Јакобсон, *Огледи из поезије*, Београд: Просвета.

[за чланак]

Радовић 2007: Б. Радовић, Путеви опере данас, Крагујевац: *Наслеђе*, 7, Крагујевац, 9-21.

[за прилог у зборнику]

Радовић-Тешић 2009: М. Радовић-Тешић, Корпус српског језика у контексту савремених језичких раздвајања, у: М. Ковачевић (ред.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. I, Српски језик у употреби, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 277-288.

[за радове штампане латиницом]

Бити 1997: V. Biti, *IPKNPVOJLIVSFPNFOJLONKZVONFVPSJE*, Zagreb: Matica hrvatska.

[за радове на страном језику – латиницом]

Лајонс 1970: J. Lyons, *Semantics I/II*, Cambridge: Cambridge University Press.

[за радове на страном језику – ћирилицом]

Плотњикова 2000: А. А. Плотникова, *Словари и народная культура*, Москва: Институт славяноведения РАН.

Радове истог аутора објављене исте године диференцирати додајући *a, b, c* или *a, б, в*, нпр.: *2007a, 2007b* или *2009a, 2009б*.

Ако има два аутора, навести оба презимена, нпр.: *Симић, Остојућ*; ако их има више: после првог презимена (а пре године) додати *et al* или *и др*.

Ако није прво издање, ставити суперскрипт испред године, нпр.:

Лич ²1981: G. Leech, *Semantics*, Harmondsworth etc.: Pinguin Books.

[Техничке пропозиције за уређење: формат – фронт: Times New Roman, Normal; величина фонта: 11; размак између редова – *Before*: 0; *After*: 0; *Line spacing*: Single; први ред: куцати од почетка, а остале увући аутоматски (Col 1: опција Hanging, са менија Format)]

Поступак цитирања докумената преузетих са Интернета:

[монографска публикација доступна on-line]

Презиме, име аутора. *Наслов књиге*. «адреса са интернета». Датум преузимања.

Нпр.: Veltman, K. H. *Augmented Books, knowledge and culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d>>. 02.02.2002.

[прилог у серијској публикацији доступан on-line]

Презиме, име аутора. Наслов текста. *Наслов периодичне публикације*, датум периодичне публикације. Име базе података. Датум преузимања.

Нпр.: Du Toit, A. Teaching Info-preneurship: student's perspective. *ASLIB Proceedings*, February 2000. Proquest. 21.02.2000.

[прилог у енциклопедији доступан on-line]

Име одреднице. *Наслов енциклопедије*. «адреса са интернета». Датум преузимања.

Нпр.: Tesla, Nikola. *Encyclopedia Britannica*. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/588597/Nikola-Tesla>>. 29. 3. 2010.

17. **Резиме:** Резиме рада јесте у ствари апстракт на другом језику на којем није рад. Ако је језик рада српски, онда је резиме обавезно на једном од словенских или светских језика. Резиме се даје на крају чланка, након одељка *Литература*. Превод кључних речи на језик резимеа долази после резимеа. [Техничке пропозиције за уређење: формат – фонт: Times New Roman, Normal; величина фонта: 11; размак између редова – *Before*: 0; *After*: 0; *Line spacing*: Single; први ред – увучен аутоматски (Col 1).]

18. **Биографија:** У биографији, која не треба да прелази 250 речи, навести основне податке о аутору текста (година и место рођења, институција у којој је запослен, области интересовања, референце публикованих књига).

Уредништво
Наслеђа

Уредништво/Editorial Board

Драган Бошковић / Dragan Bošković
главни и одговорни уредник/Editor in Chief

Бранка Радовић / Branka Radović

Сања Пајић / Sanja Pajić

Радмила Настић / Radmila Nastić

Катарина Мелић / Katarina Melić

Анђелка Пејовић / Anđelka Pejović

Тијана Ашић / Tijana Ašić

Секретар уредништва/Editorial assistant

Маја Анђелковић/Мaja Anđelković

Лектор/Proofreader

Јелена Петковић/Jelena Petković

Преводилац/Translator

Јасмина Теодоровић/Jasmina Teodorović

Ликовно-графичка опрема/Artistic and graphic design

Слободан Штетић/Slobodan Štetić

Технички уредник/Technical editor

Ненад Захар/Nenad Zahar

Издавач/Publisher

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац/
Faculty of Philology and Arts Kragujevac

За издавача/Published by

Слободан Штетић/Slobodan Štetić

декан/dean

Адреса/Address

Јована Цвијића б.б, 34000 Крагујевац/Jovana Cvijića b.b, 34000 Kragujevac

тел/phone (+381) 034/304-277

e-mail: nasledje@kg.ac.rs

www.filum.kg.ac.rs/aktuelnosti/nasledje

Жиро рачун (динарски)

840-1446666-07, партија 97

Сврха уплате: Часопис „Наслеђе“

Штампа/Print

ГЦ Интерагент, Крагујевац/GC Interagent, Kragujevac

Тираж/Impression

300 примерака/300 copies

Наслеђе излази три пута годишње/
Nasleđe comes out three times annually

**Издавање овог часописа финансијски помаже
Министарство за науку и технолошки развој
Републике Србије**

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

НАСЛЕЂЕ: часопис за књижевност, језик, уметност и културу / главни и одговорни уредник Драган Бошковић. - Год. 1, бр. 1 (2004)- . - Крагујевац (Јована Цвијића б.б): Филолошко-уметнички факултет, 2004- (Крагујевац: ГЦ Интерагент). - 24 cm

Полугодишње
ISSN 1820-1768 = Наслеђе (Крагујевац)
COBISS.SR-ID 115085068